

CARITAS DIOCESANA DE GIRONA

836

FIGUERES, MARGINACIO I POBRESA

Raimon Bonal i Falgàs
de la

FUNDACIO JAUME BOFILL
Barcelona, octubre del 1993

INDEX

Introducció

I. UN CRIT D'ATENCIÓ: ELS INDICADORS ESTRUCTURALS

1. Els indicadors demogràfics
 - 1.1 La població més gran
 - 1.2 Les migracions i l'assentament a la ciutat
2. Els indicadors socials
 - 2.1 Els que cobren la renda mínima d'inserció (PIRMI)
 - 2.2 L'atur
 - 2.3 Els expedients de regulació de l'ocupació
3. Els indicadors culturals
 - 3.1 L'analfabetisme i els que no han assolit els estudis primaris
 - 3.2 El fracàs escolar a Figueres
4. Els temes clau de la salut a Figueres
 - 4.1 Les malalties de declaració obligatòria
 - 4.2 Deficiències, discapacitats i minusvalies mentals, físiques i sensorials

II. LES ARRES URBANES DE FIGUERES AMB RISC DE POBRESA

1. La Figueres difusa
2. La Marca de l'Ham
3. El Culubret
4. Les "vivendes" de Sant Josep
5. L'Horta d'en Capellera

III. TOT INTENTANT APROFUNDIR ENTORN DE LA POBRESA I LA MARGINACIÓ A FIGUERES

1. Entorn del concepte de pobresa
2. La pobresa gitana: un cas singular
3. Els grans temes de la pobresa real a Figueres
 - 3.1 La pobresa lligada a l'habitatge
 - 3.2 L'escola com a mirador de pobresa

- 3.3 Els problemes de conducta
- 3.4 La població marroquina
- 3.5 Els transeünts a Figueres
- 3.6 La inexistent planificació familiar

4. La contradictòria intervenció social

- 4.1 Un líder de la lluita en solitari
per la pobresa
- 4.2 La intervenció privada en el terreny
de la pobresa
 - 4.2.1 La vida associativa a Figueres
 - 4.2.2 Les entitats privades
- 4.3 La intervenció de l'administració pública
 - 4.3.1 Les instàncies polítiques de
l'administració local
 - 4.3.2 Els serveis socials municipals

IV. CONCLUSIONS

INTRODUCCIO

Parlar de la pobresa a Figueres pot semblar un contrasentit: el nivell de benestar de la població és ostensible i els índexs macroeconòmics revelen que Figueres té un nivell de vida alt en el context d'una província de Girona que ostenta una de les rendes per càpita provincial més elevada de l'estat espanyol. Té sentit aleshores abordar el tema de la pobresa? No seria més interessant centrar-nos en àrees o nuclis de població on les carències socials i humanes demanen a crits una intervenció urgent de les instàncies públiques i privades?

Pensem que ha estat un encert de Càritas Diocesana de Girona voler indagar monogràficament sobre la pobresa a la ciutat de Figueres. En un context de "Primer Món" cal interrogar-se pel sentit i la direcció de la pobresa precisament perquè no ens podem moure ni deixar-nos endur pels tòpics i pels estereotips tradicionalment assumits. Nosaltres partim de la idea que la pobresa, per la seva mateixa entitat relativa i dinàmica, cal anar-la descobrint i interpretant en funció dels factors socials i contextuals que són els que acaben produint la seva gènesi social.

La pobresa és relativa a una comunitat determinada. Els pobres del Tercer Món no tenen massa res a veure amb els del Primer; els qui són considerats pobres a Figueres, no ho serien a Veneçuela. I per la mateixa raó les carències dels gitanos contemplades dintre de la seva cultura, o no són tals carències, o no tenen el mateix sentit que les desestructuracions dels païos.

La pobresa és dinàmica des del moment que hi ha nous factors en la vida col·lectiva que poden estendre o reduir considerablement el seu nombre. Els considerats pobres a Figueres a l'edat mitjana perquè eren mendicants, no tenien sostre i demanaven una intervenció de la beneficència pública, avui segurament no ho serien si no acumulaven o afegien un altre tipus de problemàtica conflictiva que els redueix a la seva condició de mendicants.

La pobresa és un concepte essencialment sociològic i està més que justificat que el tema sigui abordat des de la sociologia les variables més fonamentals de la qual són les que diuen referència a l'espai i al temps.

La perspectiva d'aquesta disciplina és la de descobrir les estructures que hi ha darrera les façanes; aquesta façana aquí i ara a Figueres és l'aparent opulència d'una població que no té necessitat de sacrificis pel seu manteniment i que ostenta uns nivells de consum ostentosos comparativament amb altres contextos; la nostra tasca és intentar veure de quina manera les aparences encobreixen realitats de pobresa sobre les quals es fa altament necessari dur-hi a terme una intervenció des de l'àmbit que sigui.

Esser pobre avui no és una qüestió merament econòmica; aquest és un reduccionisme completament inadmissible, un reduccionisme que acaba essent una frivolitat.

La mateixa Gran Enciclopèdia Catalana té dificultat a desempallegar-se d'aquest tòpic perquè per a ella pobre, com adjectiu, és "qui té a penes, o que no té, el necessari per a viure" i, com a substantiu, és el mateix que "captaire o medicant". De totes maneres, l'accepció bíblica "pobre de Jahvé", consignada a la mateixa Enciclopèdia, s'avindria més a la que nosaltres li volem donar: "tota persona desafortunada, malalta, indefensa, com l'immigrat, l'orfe, la vídua, l'oprimit". Al Nou Testament les benaurances recullen aquest concepte per a descriure els privilegiats del Regne de Déu. Per altra banda, es torna al tòpic en la definició de pobresa: és la "manca o gran escassetat del necessari per a viure".

Sense fer aquests reduccionismes exclusivistes i més enllà dels problemes que directament afecten la carència de recursos econòmics (el treball precari, els aturats amb o sense subsidi, els deportats per la immigració o els nuclis familiars sense una capacitat suficient per autoadministrar-se), el ventall de la pobresa afecta directament els problemes de convivència (persones soles, nuclis familiars amb la càrrega suplementària d'un deficient, o transeünts), els problemes derivats d'una conducta atípica (drogaaddicció, prostitució, conflictes amb la justícia, episodis d'internament penal, inadaptació o maltractaments infantils), les situacions vinculades a dèficits greus d'instrucció (analfabetisme, no escolarització d'infants o alumnes afectats pel fracàs escolar i persones de cultures ètnicament diferents) o de models de convivència familiar conflictiva (famílies monoparentals o depenent d'un cap de família el sou del qual és clarament insuficient i llars en les que hi ha la presència sistemàtica de maltractes) i problemes lligats estretament a l'habitatge (insalubres, ruïnosa, inadequats, inapropiats o generant situacions econòmiques conflictives com desnonaments, problemes d'accessibilitat o amb necessitat de rehabilitació).

Hom s'adona, quan se'n ha fet el recompte, que la degradació de la qualitat de vida de les persones i, per tant, la ubicació dintre del món de la pobresa, pot néixer de situacions de soledat o d'aïllament, d'episodis conductuals conflictius i no precisament perquè estiguin tipificats en la llei, de dèficits de recursos culturals, de realitats de pobresa nascudes de situacions familiars amb un gran risc de problematització o de les condicions bàsiques d'un producte d'ús tan transcendental com l'habitatge. Els temes específicament econòmics lligats a la precarietat o a l'absència de treball acaben essent una part només, certament gens desestimable, d'aquest món de la pobresa.

Hi ha elements suficients per a pensar que els pobres d'avui no són els mateixos d'ahir i que els riscos de pobresa presenten un ventall

extraordinàriament ampli. Des de les eventualitats conjunturals del mercat de treball i l'escassetat i degradació d'espais per habitar-hi, passant pels problemes d'aïllament, les situacions altament destructives de l'entorn familiar i social, la pobresa cultural generada per unes condicions personals o contextuals no adients a un adequat aprenentatge escolar o amb dèbit d'instrucció per no haver tingut l'oportunitat de freqüentar uns estudis al seu moment i, finalment, per les formes d'institució familiar que trenquen frontalment el model estereotipat.

La pobresa, en definitiva, és ampla, complexa i dinàmica i obeeix a un sens fi de causes d'allò més variades i conflictives. El panorama no pot enganyar ningú.

Dues coses ens queden clares: d'una banda, no ens podem deixar emportar per les aparences de riquesa i confort que ostenta la ciutat de Figueres i, per l'altra, no són pas poques les estructures de possible pobresa que a Figueres mateix hi ha darrera d'aquestes façanes.

D'on neixen tants espais de pobresa? Per què es produeixen aquests fenòmens? Com explicar-ho? Com interpretar-ho?

Alguns sociòlegs parlen de "nova pobresa" amb l'intent de vincular les noves capes socials segregades de la vida col·lectiva per causa de la dinàmica del mercat: els joves, les dones, els aturats de llarga durada, els petits empresaris ofegats per la competència d'un mercat agressiu, l'economia submergida marcada per la precarietat i la desregulació de la feina, etc. Es procedeix a distingir aquests col·lectius dels pobres tradicionals: els mancats de tot recurs personal o col·lectiu que de sempre han estat acollits per la beneficència i, per què no dir-ho, per les instàncies de caritat.

El concepte de "nova pobresa" no fa referència a un retrocés de la vida col·lectiva als anys quaranta i cinquanta; com si la població en general hagués patit un cert empobriment retornant a situacions pretèrites.

El que passa és que sequeix havent-hi sectors d'indigència igual que en temps passats; però precisament el que succeeix és que en les societats més desenvolupades del "Primer Món" s'està donant una distribució o un repartiment molt desigual d'aquesta riquesa creada. Això, sense permetre'ns parlar d'un increment espectacular de la indigència, és el que ens autoritza a dir, sempre en termes relatius, que hi ha gent que està més distanciada del que podia estar-ho fa deu anys de certs grups del mateix país o de la mateixa regió.

La millora dels ingressos, les condicions i la qualitat de la seva vida ha minvat considerablement; molt més en certs grups (les capes mitges, alguns sectors de la classe obrera i àdhuc de les que

històricament havien estat classes dominants) que en d'altres marcats ja tradicionalment per aquelles carències.

Si aquesta realitat es compara amb el Tercer Món no es pot parlar de pobresa; però si es compara amb la situació dels anys cinquanta o quaranta és evident que hi ha hagut una caiguda de la qualitat de vida. La pobresa de la qual parlem és un terme només i únicament analitzable en termes comparatius.

I intentant interpretar el problema de la pobresa hem de dir el que tothom ja coneix sobradament: el procés de crisi i recuperació econòmica dels darrers vint anys s'ha realitzat sota una gran constant: el benefici de determinades capes de la població -a més de les capes dominants, alguns sectors de les classes mitges, certs estrats de la classe obrera tradicional, els professionals liberals, algunes de les noves professions nascudes a l'ombra de la innovació tecnològica- en detriment o oblidant la resta de la població.

Aquesta dinàmica ha configurat un mapa de la pobresa que demana a crits una forta imaginació teòrica i metodològica que impulsa nous interrogants, noves hipòtesis de treball i nous incentius per tal d'arribar al fons mateix de les coses.

En una societat desigual, tant el creixement com la regressió, tant el desenvolupament com les crisis, també segueixen un itinerari desigual afectant de manera molt diferenciada els membres d'una societat. El distanciament entre rics i pobres a nivell de l'estat, de la nació catalana i concretament de Figueres és una constant, tot i que la mobilitat dels grups i de les persones sigui tan pronunciada.

I el que és més greu és que aquesta dinàmica de la diferència s'ha plantejat a escala planetària, tant a Europa com al món, en la mateixa mesura que les coordenades del mercat s'han anat universalitzant a escala mundial.

Es per això que podem denunciar amb força i absoluta legitimitat les enormes distàncies generades entre Nord i Sud, entre països desenvolupats i subdesenvolupats. La pobresa, la nova o la vella, es planteja amb unes dimensions absolutament inimaginables.

La dualitat de la societat que va analitzar Marx entre classes dominants i classes dominades ha sofert una evolució claríssima igualment dual. Assistim avui a una heterogeneïtat d'aquelles classes socials que abans es presentaven com a monolítiques i es dona una situació en què hi ha un tipus de capes populars amb una inserció clara dintre el sistema i, també, hi ha unes capes populars que tenen poques o nul·les possibilitats de millora: aturats de llarga duració o treballant en l'eventualitat, amb valors educatius clarament insuficients, amb una carència sistemàtica de recursos personals i socials, sense una preparació

adequada en un ofici, en el context d'uns episodis traumàtics constants generats per unes determinades condicions o estils de vida...

Aquesta és l'altra cara de la moneda, perquè és una població que difícilment sortirà del seu atzucac en tant que la seva situació de partida és absolutament d'inferioritat. El ritme de millora que obtenen els altres està lluny de les seves possibilitats perquè els hi manquen oportunitats d'enfrontar-se a una realitat pròpia que només fa que oprimir-los.

L'anomenada societat dual troba en un extrem de la balança aquests col·lectius que s'han d'ubicar precisament entre el món dels pobres. La impotència i fatalisme de la situació que viuen en la seva quotidianitat, en fa precisament els pobres d'avui, encara que aparentin i dissimulin externament les seves importants carències reals.

El nostre projecte d'anàlisi no deixa d'ésser una gran aventura. Precisament per la seva poca visibilitat pública aquesta pobresa que volem conèixer i comprendre a Figueres es manté en l'anonimat. No hi ha dades estadístiques; en tot cas, només aproximacions indirectes per medi de professionals del treball social que freqüenten diàriament casos aïllats que solen recórrer als centres d'atenció en demanda d'ajuda.

Però n'hi ha que no la demanaran mai aquesta ajuda: són els qui es coneixen com a "pobres vergonyants" que resten en el silenci de la seva situació i en l'empobriment de la seva condició. Es tanta la seva pobresa que no tenen ni la capacitat de demanar un S.O.S. a qui els pugui donar un cop de mà. Això al costat dels qui no abandonen els vestíbuls de les sales d'espera perquè, al cap i a la fi, també hi ha en aquest terreny una important picaresca: la mateixa que es dona en la societat global.

Som conscients d'aquestes dificultats i som conscients també que metodològicament no es tracta de comptar els pobres de Figueres, ni tan sols de fer una bona elaboració estadística dels indicadors de pobresa que la teoria sociològica ens pugui indicar. De fet, ni tots els aturats ni totes les famílies monoparentals són pobres; ben poca cosa ens poden dir els grans nombres.

Com aproximar-nos, doncs, a una realitat tan complexa? Com poder arribar a descobrir la realitat que pretenem elaborar per tal que sigui funcional a una sensibilització i intervenció dels organismes de Càritas de la ciutat de Figueres?

A més, hi ha la pretensió que els resultats de la nostra anàlisi siguin efectivament extrapolables a d'altres contextes de la diòcesi gironina per tal que la reflexió dels diversos equips de Càritas es vegi enriquida pels resultats del nostre estudi. I això és una altra fita explícitament incorporada a la demanda verbalitzada dels

qui han sol·licitat aquesta recerca a la Fundació Jaume Bofill: els espais de pobresa real existent entorn dels quals Càritas no hi fa una atenció explícita per manca de coneixement. El repte és profundament comprometedor i exigent, estimulants i entusiasmador.

Hem sectoritzat el nostre informe en tres moments completament diferents. El primer és precisament el treball de les dades estadístiques corresponents als indicadors estructurals de pobresa condicionats a la informació documental disponible en els diversos organismes públics.

Ens proposem treballar alguns indicadors demogràfics (població molt gran i migracions contemplades per la ciutat), socials (els que cobren el PIRMI, els índexs d'atur, els expedients de regulació de l'ocupació i les dades referents a l'habitatge), culturals (analfabetisme absolut i funcional i el dit fracàs escolar) i de salut (morbilitat, malalties de declaració obligatòria, deficiències i accidents de treball). Un marc que ens permet posar uns crits d'atenció estructurals de la pobresa a Figueres en la mesura que tota aquesta informació sigui efectivament assequible.

De fet, en el nostre projecte ens hem trobat amb la impossibilitat d'accedir a algunes fonts per manca de disponibilitat d'informació bàsica. Concretament, no hem pogut accedir a les dades que es refereixen a l'habitatge, les que ens parlarien dels índexs de morbiditat i les que es refereixen als accidents de treball. Hem hagut d'acceptar les nostres pròpies limitacions en l'accés a determinades fonts.

En un segon moment, volem analitzar les àrees urbanes degradades on, almenys per signes externs, puguem dir que hi ha un risc de concentració de situacions empobridores. Es tracta de raonar el perquè, fins a quin punt cal considerar un col·lectiu urbà determinat com a pobre i les justificacions que siguin necessàries per tal d'interpretar la realitat.

El tercer moment és el de l'aproximació a la realitat concreta intentant veure com s'opera la construcció social de la pobresa a Figueres a través de mètodes participants i de testimonis qualificats i directes que ens permetin veure els paràmetres a través dels quals s'expressen aquestes situacions efectives de pobresa.

El conjunt no es pot limitar a la contemplació d'una realitat de fet, sinó intentar de respondre a la demanda entorn dels fets de pobresa nous i vells que permeten obrir nous espais de reflexió per tal de possibilitar una intervenció futura amb les seves possibilitats i amb les seves limitacions.

Si aquest informe arriba a complimentar les expectatives que ha generat, creiem sincerament que la funció de servei de la Fundació Jaume Bofill seguirà tenint encara una vigència.

En el capítol d'agraïments tenim el temor de fer oblits inconfessables. El que és cert és que aquesta recerca no s'hagués pogut dur a terme sense una extraordinària i generosa col.laboració de moltes persones que ens lliurat les seves confidències i que han dedicat desinteressadament una part del valuós temps.

Hi ha el capítol important de les administracions públiques, tant les Direccions Generals dels diversos Departaments de la Generalitat de Catalunya, com les delegacions territorials gironines, com el mateix ajuntament de la ciutat de Figueres. En aquest sentit, hem hagut de moure cel i terra per a tenir accés a informacions administratives i estadístiques bàsiques.

Un segon capítol el constitueixen les institucions privades de Figueres que ens han explicat els èxits i les contradiccions de la seva labor, sense descuidar la revelació dels seus desitjos i de les seves aspiracions.

El darrer capítol el constitueixen els informants qualificats, tant si treballen a l'administració, com si juguen un paper rellevant en la vida cívica de Figueres, com si són ciutadans que ocupen un lloc privilegiat com a mirador de la realitat que preteníem conèixer. El pudor personal i l'ètica professional ens impedeixen fer-ne un recompte, precisament perquè l'anonimat és moltes vegades una condició indispensable; no perquè ningú tingui res a amagar, sinó per un elemental respecte per les persones.

A tots ells el nostre agraïment i el testimoni personal de la nostra consideració més afectiva.

Barcelona, octubre 1993
Raimon Bonal, sociòleg
de la Fundació Jaume Bofill

1. UN CRIT D'ATENCIÓ: ELS INDICADORS ESTRUCTURALS

El nostre itinerari comença pel punt que per a nosaltres és més intricat: els grans indicadors d'estructura que poden permetre intuir espais de carències que, per hipòtesi, constitueixen per ells mateixos símptomes clars de risc de degradació de la qualitat de vida de les persones.

La recerca ara se'ns complica del fet que depenem absolutament de fonts secundàries. Sabem que existeixen i que són conegudes; però es troben en administracions diverses i cal pidolar i recordar la nostra demanda constantment. I esperar de l'amabilitat burocràtica de les administracions la disponibilitat d'una informació sense la qual és impossible fer la més petita aproximació al tema. Només la infinita paciència pot ésser la consellera en aquesta labor.

1. Els indicadors demogràfics

La informació és ara bàsicament la del servei d'estadística de l'ajuntament de Figueres amb dades que es corresponen al mes de març del 1993; per tant, d'una actualitat evident. Hem completat aquestes informacions amb dades extretes d'altres fonts, sobretot les que provenen de l'Institut d'Estadística de Catalunya del Departament d'Economia i Finances de la Generalitat de Catalunya. S'indica la seva font al moment corresponent.

1.1 La població més gran

Figueres és la capital de l'Alt Empordà, comarca configurada per la dita popular d'aquella sardana que n'explica el seu naixement quan el pastor de la muntanya i la sirena del mar es van trobar. Constitueix una plana preciosa emmarcada pels límits de les muntanyes frontereres amb La Garrotxa, França i el mar Mediterrani.

Comarca amb un poblament relativament lent puix que entre el 1950 i el 1986 va créixer poblacionalment a un ritme del 25'7% quan Catalunya ho feia al mateix període amb una dinàmica bastant més forta: el 45'8%.

De totes maneres i pel que fa a Catalunya, no fou de les comarques menys dinàmiques, perquè al costat del ritme del conjunt format pel Baix Llobregat, el Barcelonès, el Maresme, i els Vallès Oriental i Occidental, l'àrea de creixement més fort de Catalunya (53'82% de creixement en aquest període), hi havia el conjunt de l'Alt Urgell, els Pallars Jussà i Sobirà i la Vall d'Aran que experimentaven una regressió notable (van perdre el 25'3% de la seva població) i la regió formada pel Baix Ebre, el Montsià i la Terra Alta que creixia tanmateix ben lentament (el 3'01% en aquells mateixos anys). Aquest són els desequilibris demogràfics de la Catalunya actual.

L'Alt Empordà, doncs, es troba en una zona (a més del Baix Empordà, la Garrotxa, el Gironès i la Selva) que va incrementar la seva

població un 35'6% aquells anys.¹ De totes maneres, pel que portem dit, ja es veu que entre les comarques considerades a la zona on està ubicat l'Alt Empordà, aquesta creix a un ritme comparatiu tanmateix ben lent.

Si considerem la natalitat pel període 1975-1986, la davallada vertical de Catalunya (19'7 per mil el 1975 i 10'2 per mil el 1986 que es correspon a un creixement natural respectivament a aquests anys d'11'1 per mil i 2'2 per mil) es tradueix a l'Alt Empordà amb unes similars proporcions (18'5 per mil el 1975 i 10'7 per mil el 1986, amb un creixement natural respectiu de 7'3 per mil i un 2'4 per mil). La reducció natalista a Catalunya per aquest període és seguida fidelment per l'Alt Empordà.

De les quaranta-una ciutats de Catalunya que tenen més de 30.000 habitants, Figueres n'ocupa el lloc vint-i-nou; el 1975 encara no arribava a aquesta cota (28.120 habitants) i el 1986 la superava (31.942). En aquest interval d'anys (1975-1986), Figueres creixia a un ritme notable de l'11'96%, quan el conjunt d'aquestes quaranta-una ciutats ho feia a un ritme del 4'3%; és a dir, ho feia a una cadència mitjana, perquè les poblacions que més havien crescut eren les de la zona del Vallès Occidental (Barberà, Cerdanyola, Rubí), les del Vallès Oriental (Mollet, i Granollers) i alguna del Baix Llobregat (Castelldefels), entre el 49'7% i el 22'5%, i les que menys havien crescut eren a la zona del Besòs (Santa Coloma de Gramenet i Sant Adrià), alguna del Baix Llobregat (Cornellà) i la ciutat de Barcelona, entre el 2'1% i el 7'4%.

El creixement de Figueres ens presenta una seqüència temporal històrica des del començament de segle en la que no s'inicia una decidida escalada fins a partir de l'any 1960. La taula que segueix ens ho fa veure:

<u>Anys</u>	<u>Habitants</u>
1900	10.714
1910	12.027
1920	13.192
1930	14.089
1940	16.337
1950	16.589
1960	17.548
1970	22.087
1981	30.532
1991	34.573
1993 (març)	36.623

Es ostensible que en el període de seixanta anys que va des del començament de segle, Figueres creix a una cadència del 38'9%; en

¹ Totes aquestes informacions són de Catalunya 1977-1988, Barcelona, Fundació Jaume Bofill, novembre 1989.

canvi, en el període dels trenta-tres anys que hi ha des del 1960, el creixement és del 57'1%. Els ritmes forts de creixement poblacional de la ciutat de Figueres són relativament recents i hom té la impressió que el procés no té un clar ànim d'aturar-se.

Excloent les taules per evitar al lector informacions carregoses, podem fer les afirmacions següents referides al període entre el 1971 i el 1981:

-el creixement anual acumulatiu és a Figueres més alt que a la seva comarca.

-el creixement migratori és a Figueres el triple que el de la seva comarca.

-el creixement natural és a Figueres superior a un punt que el de la comarca de l'Alt Empordà.

-les previsions per l'any 2000 a la ciutat de Figueres són: amb una hipòtesi alta: 44.675 habitants; amb una hipòtesi baixa: 39.067 habitants².

La població gran a la ciutat de Figueres és important pel seu embalum. La taula que segueix ens ho fa veure entenent com a gent gran la que té més de 65 anys. Hem comparat per sexes els habitants de la ciutat pels anys 1986, 1991 i 1993³.

<u>Grups d'edat</u>	<u>Homes</u>			<u>Dones</u>		
	<u>1986</u>	<u>1991</u>	<u>1993</u>	<u>1986</u>	<u>1991</u>	<u>1993</u>
66-70	562	763	789	678	960	952
71-75	451	542	631	606	686	809
76-80	308	397	459	459	554	562
81-85	122	261	302	260	412	460
+ 85	67	117	135	135	364	350
Total	1510	2080	2348	2859	3133	2138

² Previsions demogràfiques per a Catalunya, comarques i municipis grans a l'horitzó 2000, Barcelona, Direcció General de Política Territorial, Generalitat de Catalunya, 1984.

³ Per l'any 1986 la font és: Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya, Padrons Municipals de Catalunya, 1986. Estructura de la població: sexe, edat, estat civil, Barcelona, 1987.

Per l'any 1991: Institut d'Estadística de Catalunya, elaboracions específiques per a aquesta recerca.

Per l'any 1993: Ajuntament de Figueres, fotocòpia de la distribució dels habitants per sexe, edat i lloc de residència.

El grau d'envelliment (relació de la població més gran de 65 anys sobre la població total pels tres anys considerats) és:

1986.....11'4%
1991.....14'3%
1993.....15'1%

El grau d'envelliment, no solament és elevat, sinó que segueix una línia ascendent. Això és el que ens porta a preguntar-nos sobre quin és per a Figueres l'índex d'envelliment (la proporció de persones més grans de 65 anys sobre la població compresa entre 0 i 14 anys): és a dir, el pes relatiu de les persones grans respecte al pes de la renovació esperable de la població. Pel 1991 i pel 1993 les relacions són les següents:

<u>Anys</u>	<u>Homes</u>	<u>Dones</u>	<u>Total</u>
1991	59'24	86'40	72'41
1993	68'07	94'14	80'87

Pel mateix 1993, a la província de Girona aquest índex d'envelliment és del 74'4%. O sigui que es confirma plenament aquesta tendència a un envelliment progressiu i a un pes relatiu notabilíssim de les persones grans. No hi ha un recanvi d'expectatives renovadores de la població de Figueres; el pes de les persones grans és notable.

En una publicació d'una considerable fiabilitat⁴ es feia al respecte la reflexió següent referida a les dades de l'any 1981:

"L'índex d'envelliment era a la comarca de l'Alt Empordà de 60'3%; molt superior a l'índex de la província de Girona (54'9%), de tot Catalunya (44'5%) i d'Espanya (44'1%). En una àrea marcadament envellida com la Comunitat Econòmica Europea, aquest índex era de 68'1%".

El que és innegable és que Figueres és una ciutat de vells, que el procés és progressiu i no s'ha aturat encara.

Però avançant més en la nostra anàlisi, volem saber l'índex de dependència (la relació de la població inactiva -menors de 14 anys i majors de 65- per respecte a la població potencialment activa entre 15 i 64 anys) que és un reflex del pes que ha de suportar la població potencialment activa per mantenir la població no activa. Prenem també les referències de 1991 i 1993.

<u>Anys</u>	<u>Homes</u>	<u>Dones</u>	<u>Total</u>
1991	48'03	54'7	52'06
1993	47'23	53'43	50'3

⁴ L'Alt Empordà. Recursos i estructura econòmica, Barcelona, Caixa d'Estalvis de Catalunya, 1987, p. 27.

Per aquest cantó el pes demogràfic global de la població inactiva es manté estable amb una tendència clara a la baixa. Aquesta constatació dels darrers anys, se'ns confirma a la mateixa publicació esmentada quan, referint-se a l'any 1981, diu:

"L'índex de dependència era a l'Alt Empordà de 60'2% i, per tant, superior als altres àmbits: 56'6% a la província de Girona, 56'1% a Catalunya, 58'6% a Espanya i 54'6% a la CEE".

Finalment, hem volgut veure el pes relatiu de la població més envellida, l'índex de sobreenvelliment (la relació de la població de més de 75 anys sobre el total de persones més grans de 65). Pels dos anys esmentats era el següent.

<u>Anys</u>	<u>Homes</u>	<u>Dones</u>	<u>Total</u>
1991	37'25	42'42	40'25
1993	39'52	43'79	41'96

El pes de la població més gran a Figueres és notable; sobretot si tenim compte que el 1993 per la ciutat de Barcelona aquest índex de sobreenvelliment es situa al 38'1%.

La sectorització geogràfica de la ciutat de Figueres que consta als llistats facilitats pels serveis estadístics del mateix ajuntament permet arribar a determinacions de la definició d'alguns paràmetres per sectors urbans⁵.

Pel que es refereix al grau d'envelliment,

-Els homes de més de 65 anys es concentren majoritàriament a la secció 2 del Districte III, on quasi la tercera part (31'26%) són persones grans, i a la secció 1 del mateix districte on la proporció arriba quasi a la quarta part (23'83%). Per altra banda, a la secció 1 del districte IV s'arriba a la quinta part de les persones grans (19'19%). Per la resta, proporcions superiors a la mitjana (13%) s'observen a les seccions 1 i 2 del districte II (17'4%), la secció 5 del districte III (16'8%), la secció 2 del districte I (15'5%) i la secció 4 del districte IV (14'7%).

-Les dones, per la seva banda, destaquen a les seccions 1 del districte II i del districte III on són pràcticament la tercera part (32'8% i 30% respectivament), a la secció 1 del districte IV es supera a bastament la quarta part (27'5%) i a la secció 2 del districte II s'arriba a la quarta part (24'2%). Per la resta, amb proporcions de dones grans superiors a la mitjana (16'9%),

⁵ Era la nostra intenció poder grafiar en un mapa de Figueres les constants considerades pel que fa a les persones grans. Per això fer ens calia un mapa amb la consignació dels límits per districtes i seccions censals. No ho hem pogut dur a terme per la impossibilitat pràctica d'obtenir un mapa d'aquestes característiques.

s'observen a la secció 2 del districte III (21'7%), a les seccions 2 i 4 del districte IV (entre 18 i 19%) i a la secció 2 del districte I (18'6%).

Si mirem l'índex de sobreenvelliment,

-Els homes sobresurten a les seccions 1 dels districtes II i IV que arriben a la meitat (50'1%) i a les seccions 1 i 2 del districte III (que es mouen entorn del 44%).

-Les dones de més de 75 anys, per la seva banda, les trobem sobretot a la secció 1 del districte III que sobrepassen la meitat (54'7%) i a les seccions 2 dels districtes II i 1 del districte IV que arriben a la meitat (51%). Les seccions 2 i 5 del districte III es troben a un bon nivell (47%), davant de la secció 1 del districte II (45'4%).

Si mirem finalment l'índex de dependència que permet definir la càrrega que suposa la població inactiva respecte a l'activa,

-Pel que fa als homes, a les seccions 2 i 5 del districte III s'arriba a cotes particularment elevades (59'4% i 56'1% respectivament), seguides de la secció 1 del districte IV (54%) i de la secció 4 del districte IV i la 2 del districte II (entorn del 51%).

-Pel que es refereix a les dones, la càrrega més notable és suportada a les seccions 1 dels districtes III, II i IV (79'1, 72'3 i 69% respectivament) seguides de les seccions 2 dels districtes II i IV (66'3 i 57'1% respectivament).

En síntesi podem dir:

-Districte II:

-A la secció 1: alt grau relatiu d'envelliment sobretot de les dones tenint aquestes una proporció elevada de dependència respecte de les dones actives i els homes per la seva banda presenten un alt índex de sobreenvelliment.

-A la secció 2: notable envelliment, sobretot de les dones, amb un relatiu sobreenvelliment de les mateixes i, per tant, amb una forta dependència de les classes passives respecte a la població activa en general.

-Districte III:

-A la secció 1: l'envelliment és notabilíssim en ambdós sexes amb un sobreenvelliment particular de les dones confrontades a una dependència fortíssima de les dones actives.

-A la secció 2: en canvi, l'envelliment és fort en ambdós sexes i de manera particular en els homes que presenten una dependència notable de les classes passives respecte als homes actius.

-La secció 5: només es singularitza per la forta dependència en els homes respecte a la població masculina activa.

Districte IV:

-La secció 1: l'envelliment i el sobreenvelliment és important en ambdós sexes amb una destacada punta en el cas de les dones que, al mateix temps, també evidencien una forta dependència respecte a les dones actives.

Finalment, pel que es refereix a aquest tema de les persones grans, val la pena recordar que el 1990 la Memòria del Departament de Serveis Socials de l'Ajuntament de Figueres va realitzar una aproximació a la realitat social i existencial de les persones de la tercera edat. Ens plau consignar els indicadors més destacables d'aquelles informacions que eren de l'any 1989 fent extrapolacions lineals al padró del març de 1993.

La validesa d'aquella recerca es recolza en la seva serietat: es va visitar el 57'9% de la població de més de 65 anys (aleshores 4.735 persones) aplegant dades de 1.695 casos referits a persones grans; 61'9% de la població visitada.

-Pel que es refereix a la convivència: 15'1% (715 el 1993) vivien soles de les que el 87'5% eren dones: 626 persones del sexe femení en contrast amb només 89 homes. La resta viuen en companyia: amb parella, amb fills, amb germans o altres formes de convivència.

Només 3'9% (215 persones el 1993) manifesten tenir problemes de convivència amb els seus fills o familiars.

-En la consideració entorn de la salut: 64'9% (3.560 persones el 1993) expressen certes problemàtiques de salut. La distribució de les malalties que revesteixen una certa importància i desestimant les fractures ocasionals, els nervis i els problemes menors, amb dades del 1993, seria la següent (tenint compte que les persones han especificat més d'una eventualitat o episodi):

Articulacions (artrosi, reumatisme).....	1.739
Problemes cardíacs.....	426
Diabetis.....	381
Problemes circulatoris.....	339
Ceguesa.....	226
Sordesa.....	184
Hemiplèxia.....	151
Malaltia terminal.....	126

-Pel que fa a l'autonomia personal: (amb dades del 1993): 484 són semivàlids i 148 invàlids.

-Pel que es refereix a l'habitatge: es parla de deficiències en el 83% dels casos (4.549 persones). La distribució de les carències esmentades és la següent: les humitats (29'9%), la manca d'ascensor (23'39% que, si hi afegim la problemàtica referida a les barreres arquitectòniques, arribem al 43'1%) i les esquerdes (20'24%). Amb un embalum molt més petit es citen també la foscor i la limitació d'espais.

-Pel que es refereix a la realitat socioeconòmica: hi ha un 19% (1.041 persones del 1993) que no cobra cap mena de pensió, el 93% dels quals perquè no hi tenen dret i la resta perquè ho ignoren si hi tenen o no un dret a cobrar-la (amb dades del 1993, 71 persones). A més, hi ha un 4% (177 persones del 1993) que rebia l'ajuda del Fons Nacional d'Assistència Social.

-Si tenim compte dels aspectes relacionals: 11'2% no surt habitualment de casa (amb dades del 1993, unes 611 persones de més de 65 anys). I, encara, han sol·licitat ajuda alguna vegada d'alguna instància i pel motiu que sigui, el 10'7% (amb dades actuals, unes 588 persones).

En síntesi, els autors de l'estudi han considerat que el 22'8% (1.248 persones de més de 65 anys amb dades actuals) són persones amb risc. Les raons que els fan veure les coses així, són:

-o cobren una pensió molt baixa (150 persones).

-o presenten situacions de solitud i d'aïllament (761 persones).

-o tenen ja més de 75 anys (337 persones).

1.2 Les migracions i l'assentament a la ciutat

Figueres és una ciutat de Catalunya situada en una comarca en la que la població és majoritàriament autòctona. De totes maneres, ha estat una ciutat tradicionalment cosmopolita i oberta als forasters; això ha fet que, per la seva situació geogràfica, els moviments migratoris s'han deixat sentir a l'ensem que ha acollit moltes persones de la pròpia comarca que han fet un assentament a la ciutat, la seva capital.

El 1988 aquest moviment de gent dels pobles alt-empordanesos que venien a engrossir la de la ciutat era notable. Es per això que amb evocació de la història algú va escriure aleshores:

" En un cens existent a l'arxiu municipal de l'ajuntament de Figueres del 1812, que és el més antic que es conserva, no apareix ni una sola persona amb cognom que

no sigui català. Actualment això ha canviat totalment... el nombre d'ells és molt elevat. Referint-nos als més habituals, cal assenyalar que hi ha a Figueres 813 persones que es diuen García, 535 Pérez, 532 Fernández, 521 Martínez, 487 Rodríguez, 469 Sánchez, 460 González, 390 López, 250 Moreno, 244 Muñoz, 214 Gómez, 196 Domínguez, 162 Jiménez, 157 Hernández, 127 Díaz, etc. Això no vol dir de cap manera que tots ells siguin oriünds de fora de Catalunya, ja que en aquests moments hi ha moltes persones nadiues a Catalunya que porten algun d'aquests cognoms"⁶.

La nostra aportació serà molt simple; d'una banda, la comparació migratòria entre el 1986 i el 1988 i, d'altra banda, la comparació del coneixement de la llengua catalana entre el 1986 i el 1991. Això serà completat amb les dades dels immigrants de minories ètniques a Figueres després de la disposició del Ministeri de l'Interior sobre el reagrupament familiar⁷.

El quadre que segueix pretén fer veure la comparació del pes relatiu de les poblacions de Figueres pel 1986 i pel 1988 considerant-ne el lloc de naixement per comunitats autònomes referenciant només les que tenen un pes relatiu més notable.

Proporció de la població de Figueres segons el lloc de naixement

<u>Lloc de naixement</u>	<u>1986</u>		<u>1988</u>	
	<u>Figueres</u>	<u>Alt Empordà</u>	<u>Figueres</u>	
Catalunya	69'8 %	72'1 %	70'5 %	
Resta de l'estat	27'4 %	23'8 %	27'1 %	
Estranger	2'5 %	3'8 %	2'4 %	

Sobre la població de la resta de l'estat

Andalusia	54'9 %	56'9 %	46'7 %
Extremadura	11'6 %	11'6 %	12'2 %
Aragó	3'6 %	3'4 %	3'8 %
Madrid	3'1 %	2'8 %	3'- %

⁶ Pere Fluvià, Una tercera part del figuerencs ha nascut fora de les comarques gironines, a Setmanari de l'Alt Empordà, 12 d'octubre del 1988.

⁷ Per l'any 1986, Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya, Cens lingüístic. Padrons municipals d'habitants de Catalunya, 1986, Barcelona, 1987.

Per l'any 1988, informació facilitada per l'ajuntament de Figueres.

Per l'any 1991, informació de l'Institut d'Estadística de Catalunya facilitada per aquesta recerca.

Per les dades dels immigrants legals, El Punt, 8 d'abril del 1993.

A dues consideracions ens conviden aquestes dades:

1. Tot i la relativa importància a Figueres de la població vinguda de fora en comparació amb la comarca de l'Alt Empordà, en aquest espai de dos anys, hi ha una clara tendència de Figueres a incrementar la proporció de població nascuda a Catalunya en detriment de la nascuda en altres àmbits de l'estat espanyol o de l'estranger.

2. Aquest pes relatiu inferior de la població nascuda fora de Catalunya, afecta de manera considerable i quasi exclusiva a la població nascuda a Andalusia.

Aquesta segona observació es pot veure amb molt més detall en el quadre que segueix en el que es veu com la població nascuda a Andalusia ha perdut relativament efectius en un context en el que totes les altres dimensions considerades ostenten uns valors positius.

Comparació 1986-1988

Creixement de Figueres	7'1%
Creixement dels nascuts a Catalunya.....	9'6%
Creixement dels nascuts a la resta de l'estat..	10'1%
Creixement dels nascuts a Andalusia.....	-5'4%
Creixement dels nascuts a Extremadura.....	14'-%
Creixement dels nascuts a Aragó.....	14'7%
Creixement dels nascuts a Madrid.....	8'-%

Pel que es refereix al coneixement de la llengua catalana, dada extraordinàriament important pel tema que estem tractant de la pobresa del fet que pot ésser un recurs indispensable per a la garantia d'una mínima qualitat de vida, la comparació és feta entre el 1986 i el 1991.

Cens del coneixement de la llengua catalana, per sexes

	<u>1986</u>		<u>1991</u>	
	<u>Homes</u>	<u>Dones</u>	<u>Homes</u>	<u>Dones</u>
L'entenen	93'2%	92'5%	96'1 %	95'8%
El parlen	71'2	71'8	76'1	76'5
El llegeixen	69'5	68'6	74'7	73'8
L'escriuen	34'1	34'1	42'3	45'1
No l'entenen	5'8	6'6	3'9	4'1

Aquesta primera aproximació ens fa veure una considerable progressió en aquest període de cinc anys; progrés relativament molt més important en les dones que en els homes. L'escolarització i la democratització de l'ensenyament comença a produir els seus fruits.

Podem aportar algunes dades complementàries (extretes totes elles del cens lingüístic del 1986) que ens fan veure, centrant-nos únicament en els que no entenen el català, el pes relatiu del lloc de naixement comparant Figueres amb l'Alt Empordà i, també, el perfil sociològic dels qui diuen no entendre encara el català.

Els qui no entenen el català, per lloc d'origen. 1986

<u>Nascuts a</u>	<u>Figueres</u>	<u>Alt Empordà</u>
l'estranger	19'3 %	35'2 %
reste de l'estat	14'5	13'4
Andalusia	16'8	15'5
Extremadura	19'3	15'2
Aragó	5'4	7'-
Madrid	8'3	10'2
	6'2	5'8

Si exceptuem la comunitat aragonesa i potser la comunitat de Madrid, totes les altres relacions d'origen o naturalesa de la població ostenten uns relatius alts percentatges d'ignorància de la llengua catalana.

El perfil sociològic típic dels qui es troben en aquesta situació és:

-per sexe, es tracta bàsicament de dones: 54'1% (quan en la població global les dones són el 51%).

-per edat, aquesta població es troba en els intervals dels grups entre 2 i 14 anys o de més de 45 anys: respectivament, 26'8% i 41'7% (quan les proporcions de nens és de 21'4% i d'adults de més de 45 anys de 34'1%). Sense cap mena de dubte, la població adulta és la més perjudicada.

-afecta sobretot les persones que han practicat una mobilització migratòria: 69'3% (quan a la població global els qui s'han mobilitzat són el 29'3%).

-finalment, afecta majoritàriament les persones que han fet un assentament recent entre el 1981 i el 1986: 25'7% (quan els qui s'han assentat a Figueres en aquest període són l'11'1%).

Per altra banda, Figueres és un municipi que ha acollit un contingent relativament important d'immigrants residents legals entre els allaus més recents provinents de països subdesenvolupats. No tenim més informació que la referida a Algèria, Gàmbia i el Marroc.

A les comarques gironines es van acollir a la disposició de reagrupament familiar 6.948 persones; 73'5% eren marroquins, 26'1% gambians i 0'4% algerians. Aquesta informació no és exhaustiva perquè sabem que en la data considerada (8 d'abril del 1993) el govern civil de Girona tenia comptabilitzats 16.346 immigrants legals.

D'aquella població, l'Alt Empordà en tenia el 22'6% dels quals 31'6% (497) eren a Figueres. Quasi tots (477, la tercera part dels de l'Alt Empordà) eren marroquins i la resta (20, el 21'5% dels de l'Alt Empordà) gambians.

Altres poblacions de l'Alt Empordà amb presència important d'aquestes minories són: Roses (amb el 30'7% de marroquins dels de l'Alt Empordà), Castelló i Sant Pere Pescador (amb el 48'4% dels gambians de l'Alt Empordà). Amb nivells no tant notables, es troben Vilafant i l'Escala i, a un embalum encara inferior, l'Armentera i la Junquera.

2. Els indicadors socials

2.1 Els qui cobren la renda mínima d'inserció (PIRMI)

Més enllà de les normatives reguladores de l'establiment i concessió de les PIRMI, cal recordar que les polítiques socials centrades en la renda mínima d'inserció no pretenen, de cap manera, ésser una donació, sinó que es tracta de fer un esforç sistemàtic i individualitzador per tal de no constituir una certa cronificació de la pobresa. La paraula que destrueix qualsevol temptació merament i purament assistencialista és "inserció".

El mot "inserció" obliga a mirar molt atentament a qui s'atorga una renda d'aquesta mena i a fer atenció a evitar els efectes perversos que aquesta concessió pugui provocar.

Com que la finalitat és la recuperació de la persona facilitant-li una veritable regeneració de la seva vida, la renda mínima d'inserció s'ha de concedir només i únicament a persones que ofereixin garanties d'inserció.

Per altra banda, cal evitar els efectes perversos que es poden derivar d'una desvirtuació de la demanda (preveure qui són els que més se'n poden beneficiar); el caràcter o situació marginal d'una determinada persona no justifica de cap manera aquesta concessió. L'èxit de la inserció demana la col.laboració de molts agents socials perquè suposa una elaboració de plans de desenvolupament

local sempre adaptables a les canviants realitats socials i econòmiques d'un lloc determinat.

Amb aquests pressupòsits, aquest és un indicador de pobresa importantíssim en tant que suposa una carència total de recursos personals i professionals en un col·lectiu de persones que no disposen dels mitjans indispensables de defensa i que, per altra banda, ostenten una forta probabilitat de que la renda els permetrà sortir del seu personal atzucac.

Les dades sobre les quals treballem⁸ fan referència únicament al municipi de Figueres sobre les persones que havien accedit a una renda mínima d'inserció i que en aquests moments perceben l'ajut.

Es tracta de 35 casos, dues terceres parts dels quals (23) estan encara d'alta i els restants (12) de baixa.

Per sexe, el beneficiaris són sobretot dones (26); dels 9 homes només un està de baixa.

Segons l'edat la distribució és la següent:

menys 25 anys.....	2	(un de baixa)
entre 25-30.....	2	(un home)
entre 30-40.....	17	(set de baixa) (un home)
entre 40-50.....	5	(tres de baixa) (un home)
entre 50-60.....	4	(un de baixa) (tots són homes)
entre 60-65.....	4	(un de baixa) (dos homes)

Segons el barri de residència, 15 viuen al barri del Culubret i els altres 20 als sectors I i II. Les característiques dels que viuen al Culubret són: 12 estan d'alta, 13 són dones i 10 tenen entre 30 i 40 anys.

Aquestes dades no donen més que un perfil sociològic dels que s'acullen o s'han acollit al benefici de la renda mínima d'inserció a la ciutat de Figueres.

2.2. L'atur

L'atur a Figueres amb un 10'4% el 1991 no és una xifra que pugui alarmar ningú, tot i que per les dones era del 15'5% i pels homes del 7'6%; només el tòpic ens podria generar alarmismes entorn del problema.

⁸ Provenients del Programa Interdepartamental de la Renda Mínima d'Inserció, especials per aquesta recerca, amb data del 13 d'octubre del 1993.

Les dades⁹ ens fan veure que, comparativament, entre el 1986 i el 1991 tant pel que afecta a Figueres com a l'Alt Empordà, es donen les següents constants:

- Important increment de la població activa: tres punts pels homes i més de sis per les dones.
- Disminució relativa dels qui cerquen la primera ocupació: un punt pels homes i més de quatre punts per les dones.
- Atur constant en els homes i relatiu increment en les dones: entorn dels tres punts. De totes maneres, aquest atur femení es correspon a l'increment de la població activa abans considerat.
- Important disminució relativa de la proporció de població inactiva: tres punts en els homes i més de vuit punts en les dones.
- Pel que es refereix a la proporció de jubilats, els homes incrementen de més de quatre punts i, en canvi, les dones disminueixen de quasi cinc punts.
- Pel que es refereix als incapacitats laborals permanents s'observen disminucions: un punt en els homes i mig punt en les dones.

Des d'aquesta primera observació, cal dir que Figueres no és un població en la que l'atur es deixi sentir de manera alarmant.

Partint de les informacions del 1986, trobem uns perfils que configuren alguns paràmetres d'aquests grups poblacionals.

Així, per exemple, sabem que els qui busquen la seva primera ocupació són majoritàriament joves (79'5% dels homes i 83'1% de les dones tenen menys de trenta anys).

Sabem que els aturats són majoritàriament joves: el 50% dels homes i el 80'5% de les dones tenen menys de 34 anys.

Que l'atur afecta diferentment els homes i les dones en una ciutat com Figueres centrada bàsicament en activitats terciàries; així, pels homes els sectors més afectats són la construcció, el comerç, la construcció de maquinària elèctrica i l'hostaleria (aplegant el 65'8% dels aturats homes) i per les dones, en canvi, el comerç, l'hostaleria, l'educació i la sanitat (arribant al 61'4% de les dones aturades).

⁹ Pel 1986: Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya, Padrons municipals d'habitants de Catalunya. 1986. Estructura socio-econòmica de la població, T.I. Relació amb l'activitat, professions, Barcelona, 1988.

Pel 1991: informacions de l'Institut d'Estadística de Catalunya elaborades expressament per aquesta recerca.

Pel que es refereix a les categories professionals, pel que fa als homes, 58'2% forma part de la classe treballadora no qualificada i 9'2% del ram de l'hostaleria; pel que fa a les dones, 22'3% són comerciants i 20'6% administratives.

Sabem que més de la tercera part dels homes i més de la meitat de les dones amb una incapacitat laboral permanent o són solters (quasi la tercera part en ambdós sexes), o vidus, o divorciats, o separats. I, a més, en aquest grup de població els índexs d'analfabetisme es disparen escandalosament (pràcticament el doble de la població figuerenca que té dificultat de llegir i escriure) i, també, els dels que no han assolit els estudis primaris (setze punts més en els homes i dotze punts més en les dones).

2.3 Els expedients de regulació de l'ocupació

L'interès d'aquesta aproximació radica només i únicament en l'anàlisi d'una causa molt concreta de la destrucció de llocs de treball. Les dades¹⁰ ens permeten fer comparacions amb dimensions gironines: Figueres, Olot i la província de Girona.

Segons les fonts disponibles, veurem el procés en la seqüència temporal del 1988 al 1992, successivament, en primer lloc per l'evolució dels treballadors afectats per expedients de regulació d'ocupació i autoritzats per activitat econòmica i en segon lloc l'evolució dels expedients acabats segons tipus i forma d'acabament.

Per a poder veure inductivament el que ens diuen les dades de les mesures de regulació de l'ocupació a Figueres estalviant-nos les elaboracions dels càlculs matemàtics que hi ha al darrera, ens limitem a establir els punts més interessants que se'n desprenen per la temàtica que estem tractant.

A) En la consideració del període entre el 1888 i el 1992, els expedients de regulació d'ocupació autoritzats a Figueres van afectar, sobretot, els dos darrers anys considerats (1991 i 1992): el 75'7% dels treballadors afectats. Amb la precisió que el 1989 no n'hi hagué d'autoritzacions d'expedients a Figueres.

Per tant, aquesta forma de desaparició de l'ocupació a Figueres és molt recent. Mentrestant, pels mateixos 1991 i 1992, els treballadors afectats a Olot foren el 42'8% (situant-se l'any 1990 com catastròfic a Olot: 36%) i a la província de Girona el 47'3% (on només el 1990 concentrava el 30'1% dels treballadors afectats).

¹⁰ Provenents del Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya amb data del dia 5 de maig del 1993.

B) A Figueres, pràcticament tots (91'3%) els expedients de regulació d'ocupació autoritzats han estat prèviament pactats (Aquesta proporció a Olot és del 78'8% i a la província de Girona el 88'7%).

C) El quadre comparat per sectors d'activitat d'aquests treballadors afectats en aquests anys, és el següent:

	<u>Figueres</u>	<u>Olot</u>	<u>Proc.Girona</u>
Agricultura	0	0	2'9
Indústria	72'7	95'9	90'6
Construcció	4'6	2'7	1'8
Serveis	22'7	1'4	4'6

Es evident que la construcció i, sobretot, els serveis tenen una importància notable a la ciutat de Figueres en l'afectació dels expedients de regulació de l'ocupació. I fins a cert punt aquesta era una dada esperable del fet que Figueres és essencialment una ciutat de serveis.

En la indústria, el ram de producció a Figueres que més s'ha vist afectat per aquestes autoritzacions d'expedients de regulació és el de la fabricació de productes metàl·lics amb més de la meitat dels treballadors afectats i, pel que fa al serveis, el comerc al detall, els serveis a les empreses i la categoria oberta dels altres transports terrestres.

D) L'autorització dels expedients de regulació d'ocupació poden acabar en una extinció definitiva de l'ocupació, en mesures de suspensió de l'ocupació o en mesures de reducció de jornada.

El quadre que segueix dóna compte dels treballadors afectats per aquestes diverses eventualitats, per sectors de producció i segons els diversos àmbits geogràfics considerats.

Mesures	Sectors	Figueres	Olot	Prov.Girona
<u>Extinció</u>	Agricultura	0	0	2 (0'05%)
	Indústria	59 (40'4%)	536 (94'9%)	3.136 (86'6%)
	Construcció	13 (8'9%)	19 (3'4%)	186 (5'1%)
	Serveis	64 (43'8%)	10 (1'8%)	298 (8'2%)
Total extinció		(50'-%)	(79'6%)	(32'6%)
<u>Suspensió</u>	Agricultura	0	0	320 (10'6%)
	Indústria	18 (100%)	75 (100%)	2.489 (82'7%)
	Construcció	0	0	8 (0'3%)
	Serveis	0	0	193 (6'4%)
Total suspensió		(6'2%)	(10'6%)	(27'1%)
<u>Reducció</u>	Agricultura	0	0	0
	Indústria	128 (100%)	69 (100%)	4.455 (99'3%)
	Construcció	0	0	6 (0'1%)
	Serveis	0	0	26 (0'6%)
Total reducció		(43'8%)	(9'7%)	(40'3%)
		(292)	(709)	(11.119)

Es veu que, comparativament, per Figueres els treballadors que han fet l'objecte d'un expedient de regulació de l'ocupació autoritzat, la meitat ha acabat amb una extinció de llocs de treball i quasi l'altra meitat ha acabat en una reducció de jornada; les mesures de suspensió d'ocupació són més aviat excepcionals. Això en contrast amb Olot on la mesura d'extinció de l'ocupació ha estat calamitosa i en el conjunt de la província de Girona on la reducció de jornada és predominant.

Quan considerem aquestes mesures per sectors, també comparativament, Figueres es destaca notablement en la construcció i els serveis pel que fa a l'extinció de llocs de treball mentre que tant la suspensió d'ocupació com la reducció de jornada afecten únicament el sector de la indústria.

El perfil general de l'anàlisi dels expedients de regulació de llocs de treball com a destructors de llocs de treball a Figueres, ens diu: que és un fenomen recent, quasi sempre es pacten, afecten relativament de manera més important els sectors de la construcció i els serveis i que solen desembocar en l'extinció dels llocs de treball.

3. Els indicadors culturals

Dues variables centren el nostre interès en tant que indicadors de pobresa a la ciutat de Figueres: l'analfabetisme absolut i funcional i les dades referents al fracàs escolar.

3.1 L'analfabetisme i els que no han assolit els estudis primaris

Les dades sobre l'analfabetisme i el nivell d'estudis assolit per la població varien considerablement segons la font de la qual provenen: el cens, el padró, l'enquesta metropolitana o l'anuari estadístic militar. Es per això que ens atenim exclusivament a les dades del padró municipal d'habitants corresponent a l'any 1986¹¹ del fet que no disposem de les dades del 1991.

Les dades sobre les que treballem s'interessen pels mitjans d'instrucció assolits pels majors de 16 anys i, donat el tema central de la nostra recerca, només treballem amb les dades dels qui tenen dificultats de llegir i escriure (l'analfabetisme absolut) i els qui no han assolit els estudis bàsics de l'Educació General Bàsica amb la categoria inconcreta de no haver arribat a acabar-los: el que s'anomena estadísticament "primària incompleta" (l'analfabetisme funcional, en tant que incapacita per a realitzar determinades funcions a la vida quotidiana).

Segons informacions disponibles¹², el cens de 1981 ja assenyalava per a tot Catalunya el 23'3% com índex d'analfabetisme absolut per a la població de menys de 44 anys, dada que no ens és massa útil del fet que la consideració no afecta els mateixos grups d'edat.

Per altra banda, una altra informació¹³ ens diu que la relació d'aquestes magnituds a l'àrea de la Corporació i els municipis que es troben dintre d'aquest organisme, són:

l'analfabetisme absolut..... 4'5%
la primària incompleta.....30'6%

Aquesta informació tampoc ens és massa útil perquè dubtem de la possibilitat de fer extrapolacions dels municipis de la Corporació Metropolitana a la ciutat de Figueres.

¹¹ Padrons municipals d'habitants de Catalunya, 1986, Nivell d'instrucció de la població, Barcelona, Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya, 1988.

¹² Mapa d'Educació d'Adults en l'àmbit de la província de Barcelona, Barcelona, Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat Autònoma de Barcelona, 1987.

¹³ Enquesta Metropolitana 1985-1986, Barcelona, Corporació Metropolitana de Barcelona, 1988.

El quadre que segueix vol donar compte de les relacions percentuals d'aquestes categories a Figueres, en funció del sexe i d'alguns grups d'edat.

Analfabetisme absolut i funcional a Figueres. 1986

<u>Edats</u>	<u>Homes</u>		<u>Dones</u>		<u>Total</u>
	Dif.llegir	Pr.Inc	Dif.llegir	Pr.Inc.	
- 25	7'-	6'9	3'5	4'-	5'2
25-34	8'9	8'3	6'2	8'9	8'4
35-44	11'4	14'5	7'5	12'9	12'7
45-54	21'4	21'-	16'8	17'6	19'-
55-64	23'1	23'6	22'6	23'6	23'3
+65	27'3	26'-	43'1	32'9	32'3
	4'5	21'8	7'2	25'1	23'1
	(527)	(2584)	(915)	(3187)	(7213)

Pel que sembla, quasi la quarta part de la població de Figueres tenia el 1986 problemes de formació elemental prèvia; de cada deu persones, 0'6 tenien dificultats de llegir i escriure i 2'3 no haurien acabat els estudis bàsics.

En nombres absoluts, 1.442 persones tenen dificultats de llegir i escriure (el 5'9% de la població més gran de 15 anys) i 5.771 (el 23'5%) no han acabat els seus estudis bàsics. A aquesta dada, encara hi hauríem d'afegir els que han acabat els estudis bàsics només amb el certificat d'escolaritat que, segons el cens del 1981, sembla que arribava al 61'7% de la població general.

La conclusió és clara: Figueres presenta uns índexs baixos de nivell d'instrucció de la seva població, sense arribar a les cotes més altes de Catalunya.

Aquesta precarietat d'instrucció afecta més els homes joves (fins els 34 anys pels qui tenen dificultats de llegir i escriure i fins els 44 anys pels qui no han acabat els estudis bàsics) i molt singularment les dones més grans (de més de 65 anys). Tenint sempre en compte que les diferències entre els homes i les dones són sempre desfavorables a aquestes.

3.2 El fracàs escolar a Figueres

Segons com es miri, les dades referents al fracàs escolar no diuen gran cosa; hi ha massa variables que intervenen en l'explicació o la interpretació del fenomen, perquè es fracassa a l'escola com a resultat d'una complexa trama de problemàtiques que van des de la família, el barri, l'escola, el mestre i el mateix sistema d'ensenyament entre d'altres menys visibles.

La manca d'estímuls familiars, unes relacions de carrer i d'amics excessivament fortes, una dinàmica escolar centrada exclusivament

en l'aprenentatge de les diverses didàctiques, una conflictivitat relacional amb el mestre, un sistema d'ensenyament planificat i pensat només per un alumne ideal sense tenir compte de realitats i de cultures diverses, els mateixos sistemes avaluatius... poden desembocar en una consideració negativa en els resultats de l'ensenyament.

De totes maneres, les conseqüències d'una avaluació negativa a l'escola tenen certament fortíssimes repercussions en el futur dels menors afectats per una sortida del centre que desemboca en l'anomenat fracàs escolar; en síntesi, pot arribar a constituir un primer graó d'una pobresa futura en tant que expressa unes carències d'uns recursos bàsics que, en una societat cada vegada més competitiva i individualista, etiqueta fortament el futur d'aquest alumne.

Es per això que el fracàs escolar a Figueres, entorn del qual no tenim base comparativa possible, ens interessa per a veure com s'expressa aquesta manca de recursos bàsics ja des de la primera infància¹⁴.

El quadre següent, referit al curs 1992-1993, expressa aquesta realitat pel conjunt de la ciutat de Figueres.

Percentatge dels alumnes avaluat negativament.
Per cursos i sectors d'ensenyament

<u>Sectors</u>	<u>Vuitè</u>	<u>Setè</u>	<u>Sisè</u>	<u>Cinquè</u>	<u>Total</u>
Públic	32'6	43'6	39'1	29'6	36'4
Privat	16'4	28'7	25'5	9'4	19'1

Total 29'5

Pràcticament la tercera part dels alumnes veuen avaluades negativament les seves proves. La proporció és considerablement més elevada en el sector públic que en el privat.

Tant a un com a l'altre sector, el sisè i el setè d'Educació General Bàsica són els que ostenten proporcions més notables, tot i que al sector públic la proporció de fracàs escolar al vuitè curs arriba a la tercera part.

En no poder establir relacions comparatives amb dimensions semblants, no sabem dir si ens trobem en un àmbit particularment greu; encara que la nostra sospita és que a Figueres intuïm que aquesta problemàtica sigui excepcional.

¹⁴ Les dades ens han estat facilitades directament pel servei d'inspecció d'ensenyament a les comarques gironines.

Per altra banda, encara hauríem de destriar els alumnes que són de Figueres mateix dels que acudeixen a fer els seus estudis des dels pobles de la comarca.

4. Els temes clau de la salut a Figueres

Hi ha indicadors estructurals de salut que mereixen una consideració especial del fet que marquen fites de risc de degradació pel que es refereix al tema de la pobresa. Hem pogut accedir a dues informacions altament significatives: les malalties de declaració obligatòria i els cens de deficiències, discapacitats i minervalies de Figueres. Volíem també treballar el tema de la morbiditat i el dels accidents de treball; però hem hagut de renunciar-hi per manca d'accés a la informació bàsica.

4.1 Les malalties de declaració obligatòria

Aquestes informacions tenen l'interès de facilitar una aproximació al coneixement de l'estat de salut pública de la població. No es tracta tant de conèixer les malalties que es donen a Figueres com de contemplar les incidències greus i no tan greus que es donen a la població¹⁵.

Tot i que, en principi, la declaració de les malalties és obligada, els percentatges de declaració efectiva no són, de cap manera, universals. Això fa que la informació que estem treballant probablement no engloba la totalitat de la població efectivament afectada. Les comarques que més declaren en uns percentatges que van del 77% al 93%, són: l'Alt Camp, el Berguedà, el Pallars Sobirà, l'Alta Ribagorça i el Bages; per altra banda, les que menys declaren en uns percentatges que van del 22% al 58%, són: l'Alt Urgell, el Pallars Jussà i la Cerdanya.

¹⁵ Les fonts informatives són diverses. D'una banda, les informacions que dona el Butlletí Epidemiològic de Catalunya publicat per Departament de Sanitat i Seguretat Social de la Generalitat de Catalunya, concretament el volum XIV corresponent al número 3 de data de febrer del 1993.

D'altra banda i per les dades referides a Figueres, la informació prové d'una explotació feta expressament per aquesta recerca per la Direcció General de Salut Pública del Departament de Sanitat i Seguretat Social de la Generalitat de Catalunya amb autorització expressa del Cap del Servei de Vigilància Epidemiològica.

Ens han estat enviades les dades de les malalties de declaració obligatòria dels circuits numèric (quantitat) i individualitzat (amb referència nominal dels casos) que els centres hospitalaris estan obligats a complimentar; evidentment, la declaració individualitzada està desprovista de les referències nominals.

Com que les fonts informatives eren dobles, les corresponents als centres declarants i la del cap local de sanitat, i donada la dispersió extraordinària de continguts, hem desestimat la que prové dels caps locals de sanitat precisament perquè ens ha semblat una informació molt més pobre, tot i que potser gaudeix d'una fiabilitat inqüestionable. Donada la dispersió, alguna decisió havíem de prendre.

Sobre els padrons del 1986, la comparació dels percentatges de declaració de la totalitat de Catalunya per respecte a la comarca de l'Alt Empordà és la següent:

	<u>% declaració</u>	
	<u>1991</u>	<u>1992</u>
Alt Empordà	72%	74%
Catalunya	73%	70%

Ens limitem a donar les dues relacions (declaració individualitzada i declaració numèrica) referides a la ciutat de Figueres, amb la característica que les proporcions per a cadascuna de les malalties considerades són semblants a les de Catalunya i a les de l'Alt Empordà (cal tenir compte que només hem considerat les corresponents al centres declarants que a l'any 1991 a Figueres foren dos centres hospitalaris i l'any 1992 se'n hi va afegir un altre).

Malalties de declaració individualitzada

	<u>1991</u>	<u>1992</u>
Brucel.losi (febres de malta)	4	4
Disenteria bacil.lar (diarrea)	12	-
Sighel.losi	-	1
Altres hepatitis víriques	3	1
Malaltia meningocòccica	3	1
Rickett (picada de bèsatia)	1	1
Tuberculosi pulmonar	22	-
Altres tuberculosi	5	4
Hepatitis A	3	-
Hepatitis B	3	-
	<hr/>	<hr/>
	56	11

Per edat, la brucel.losi afecta a persones de més de 29 anys, la disenteria bacil.lar i les tuberculosi no tenen un grup d'edat concret d'afectació i les hepatitis en general solen afectar persones de menys de 50 anys.

Malalties de declaració numèrica

	<u>1991</u>	<u>1992</u>
Tosferina	54	26
Enteritis/diarrees	2815	2636
Escarlatina	3	2
Febre reumàtica aguda	2	-
Grip	2697	1509
Leishmaniosi	1	-
Infecció gonocòccica	32	10
Altres malalties de transmissió sexual	15	14
Hidatidosis	1	-
Infecció respiratòria ag.	6130	6534
Pneumònia	507	371
Xarampió	14	27
Parotiditis	19	34
Rubèola	13	13
Varicel.la	589	496
Sífilis	-	6
Infecció genital per clamídies	-	26
Altres meningitis	-	10
Febre lotonosa	-	6
	<hr/>	<hr/>
	12892	11720

Aquesta és una aproximació a la temàtica general de salut pública de la població de Figueres.

4.2 Deficiències, discapacitats i minusvalies mentals, físiques i sensorials

La fiabilitat de les nostres fonts informatives és absolutament inqüestionable¹⁶. Es tracta de les persones que han passat el dictamen d'un Equip de Valoració i Orientació (EVO) en qualsevol Centre d'Atenció als Disminuïts (CAD) de Catalunya. Tenim una panoràmica aproximativa d'una extraordinària actualitat que es correspon a l'any 1992.

¹⁶ Per les dades de Catalunya i de la província de Girona, 10 anys de la Llei d'Integració Social dels Minusvàlids (Lismi) a Catalunya: present i futur, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Benestar Social, 1992. Sobretot, el capítol 4: Diagnòstic i Valoració, en l'apartat 4.2 Realitzacions. Francesc Patricio, pp.69-114.

Per les dades de Figueres, el mateix doctor Francesc Patricio ens ha facilitat l'extracte dels llistats referits a la ciutat, amb l'amable autorització de la Directora General, Maria Angels Vilaró, i per la mediació del senyor Josep Badia.

El conjunt de les deficiències, discapacitats i minusvalies a Figueres, ens revelen un percentatge més alt que el de la província de Girona i el de la totalitat de Catalunya prenent com a base la població total. La relació comparada d'aquests índexs ens ho fa veure:

Catalunya.....1'58% de disminució.
 Província de Girona.....1'43% de disminució.
 Figueres.....1'72% de disminució.

Els afectats per una o altra disminució amb la diferenciació dels qui es troben afectats per un cert nombre de disminucions associades, constitueixen a Figueres un col·lectiu de 615 persones.

Amb ànim de simplificar les coses, el quadre que segueix intenta posar en relació l'edat amb el nombre d'afectacions.

<u>Afectats per</u>	<u>0-15</u>	<u>16-65</u>	<u>+ 65</u>	<u>Total</u>	<u>%</u>
Una minusvalia	69	325	39	443	72'1
Dues minusvalies	42	76	32	150	24'4
Tres minusvalies	3	11	8	22	3'6
Total	114	412	89	615	100
%	(18'5)	(67'-)	(14'5)		

El 28% tenen més d'una afectació; sembla una proporció que cal tenir en compte.

Per altra banda, les dues terceres parts de les persones afectades tenen entre 16 i 65 anys. La mitjana d'edat pels homes és de 34 anys i per les dones de 46. Concretament, les dones pesen sempre més a partir dels 66 anys i els homes són més nombrosos fins els 40 anys; entre els 41 i els 65 anys les proporcions dels uns i les altres són força semblants.

Fins ara hem contemplat les dades globals; però no en sabem res del tipus de deficiència, discapacitat o minusvalia que pateixen. El quadre que segueix és la relació dels qui tenen una sola discapacitat en funció de la tipologia genèrica de l'afectació tenint compte l'edat i el sexe.

<u>Discapacitat</u>	<u>0-15</u>		<u>16-65</u>		<u>+ 65</u>		<u>Total</u>	
	<u>Homes</u>	<u>Dones</u>	<u>Homes</u>	<u>Dones</u>	<u>Homes</u>	<u>Dones</u>	<u>Homes</u>	<u>Dones</u>
Motòrica (167)	4	4	77	52	9	21	90	77
Orgànica (84)	-	1	42	35	1	5	43	41
Def.Ment.(109)	24	19	39	26	-	1	63	46
Sens.Oïda (20)	3	3	9	5	-	-	12	8
Sens.Vista(34)	1	-	15	11	1	6	17	17
Malalt Ment(29)	10	-	10	4	1	4	21	8
Total (443)	42	27	192	133	12	37	246	197
%	(9'5)	(6'1)	(43'3)	(30'-)	(2'7)	(8'4)	(55'5)	(44'5)

El 37'7% pateixen discapacitats motòriques i la quarta part (24'6%) una deficiència mental; aquestes són les afectacions llargament majoritàries. Pel que fa a la resta, un important 19% es troben afectats de minusvalies d'origen orgànic, 7'7% d'una minusvalia sensorial de la vista, 6'5% d'una malaltia mental i 4'5% d'una minusvalia d'oïda.

Per altra banda, hi ha una afectació molt més forta en els homes (55'5%) que en les dones, essent ells predominants en tots els grups d'edat considerats menys en la població afectada de minusvalia de més de 65 anys (al cap i a la fi, a la població total també els homes són molt menys nombrosos en aquest grup d'edats).

De totes maneres i filant més prim, es veu clar que les dones de menys de 15 anys pesen relativament en les deficiències motòriques, les orgàniques, les deficiències mentals i les sensorials de l'oïda; entre 16 i 65 anys, elles també pesen en les minusvalies orgàniques i les sensorials de la vista; i en la població minusvàlida de més de 65 anys les dones pesen fort arreu, exceptuant les minusvalies d'origen motòric.

Quan s'associen dues minusvalies, en el context d'una important dispersió de quinze possibilitats diferents, en la tercera part dels casos es tracta a l'ensem d'una minusvalia motòrica i orgànica alhora; els més afectats són dones de més 16 anys. I el 27'3% de les persones que associen tres discapacitats i també enmig d'una gran dispersió de vint alternatives possibles, es tracta alhora de problemes motòrics, orgànics i de la vista; la majoria són dones grans.

Els Equips de Valoració i Orientació (EVO) avaluen el grau de disminució en funció d'uns determinants legalment establerts (Ordre del 8/3/84):

1. El grau de discapacitat (amb totes les problemàtiques que presenta) i els factors socials complementaris (situació familiar/recursos econòmics/edat/situació laboral i professional/nivell cultural/situació social de l'entorn) que donaran el grau de disminució.

2. Les diferents situacions exigides per tal d'accedir a subsidis: impossibilitat d'obtenir una feina adient (actualment suprimit amb la publicació de la Llei de pensions no contributives), necessitat d'assistència de tercera persona (que actualment es requereix per accedir al complement del 50% de la pensió no contributiva o de la prestació per fill a càrrec en concepte d'assistència de tercera persona) i existència de dificultats de mobilitat (si la persona empra una cadira de rodes o depèn de dos bastons per poder caminar, i també si presenta conductes agressives o molestes que dificulten la utilització de mitjans normals de transport).

Aquestes tres consideracions a Figueres, comparant-ho amb la província de Girona, donen les relacions següents:

-Impossibilitat d'obtenir una feina adient: Figueres (127 persones) 20'7%; a la província de Girona 20'6%.

-Necessiten una tercera persona: Figueres (59 persones) 9'6%; a la província de Girona 8'8%.

-Tenen problemes de mobilitat: Figueres (102 persones) 16'6%; a la província de Girona 15'1%.

Dóna la impressió que aquests tres barems que consideren la conveniència, oportunitat i justícia de l'atorgament d'un subsidi tenen una importància més destacada a Figueres que a la província de Girona.

Això no pot dur a pensar que els problemes siguin més greus a Figueres que a la província a la qual pertany; hi ha massa variables que entren en aquesta consideració. El que sí que ens autoritza és a fer una especial atenció a una problemàtica de salut que pot molt bé ésser un risc de derivació vers una concreta pobresa; cal ésser amatents als crits d'atenció que la informació macroestadística ens pot revelar.

El conjunt de la informació que acabem de tractar, sense ésser definitòria dels paràmetres de la pobresa a Figueres, permet establir el que n'hem dit uns "crits d'atenció" que caldrà tenir en compte a l'hora d'abordar la realitat de la marginació i la pobresa a la ciutat.

De totes maneres, tot i que es tracta del tractament d'uns indicadors que la teoria sociològica aconsella, no podem oblidar que es tracta d'horitzons llunyans o de simples pistes. De fet, si s'haguessin treballat altres indicadors o tan sols els que per manca d'accés no hem pogut elaborar, tindríem altres aspectes de la pobresa estructural de Figueres que podrien completar el quadre que aquí s'ha descrit.

La nostra voluntat és de voler recalcar i insistir en la gran relativitat del tema que acabem de tractar en aquesta primera part d'aquesta recerca. Es certament útil; però no caiguem en la temptació de fer dir a les dades allò que no poden dir.

II. LES AREES URBANES DE FIGUERES AMB RISC DE POBRESA

"Figueres és una ciutat gran, força gran, amb un nucli de població central d'una arrel catalana important en el context d'una societat força tancada.

Aleshores, hi ha el centre de Figueres i la perifèria; jo diria que quasi bé és més gran aquesta perifèria que el centre.

Es tracta d'una perifèria molt marcada i molt poc integrada socialment al que és Figueres. El rebuig que hi ha des de la societat més benestant i d'aquesta cap a aquests barris és igualment fort i mutu; d'una banda, hi ha un rebuig i, de l'altre, es dóna també una automarginació. Aquests sentiments són molt forts".

Així s'expressava un dels nostres informants i aquesta és una revelació que ens permet introduir la temàtica dels nuclis urbans de Figueres que provoquen la fractura d'una societat monolítica i uniforme; Figueres és més que la Rambla i el centre urbà que la rodeja. Hi ha un contrast evident entre la vida quotidiana d'un Figueres benestant i entitativament centralitzat, amb una perifèria urbana marcada per la separació, per la distància i, pel que es veu, per la ideologia de la diferència.

"Figueres és una ciutat en la que la gent té una situació econòmica mitjana; passant per Figueres no veuràs elements de pobresa. Donada la situació econòmica i social, hi ha quatre barris (el Culubret, la Marca de l'Ham, Sant Josep i l'Horta d'en Capellera) que estan concentrant problemàtica perquè hi ha famílies que socialment no se'n surten: s'estan tancant pel fet de tenir dificultats per a poder tirar endavant. No sé en quin percentatge i segurament que és mínim; però quan s'ha agreujat el nivell socioeconòmic general, és quan el percentatge s'ha incrementat. El percentatge que estava en equilibri, s'ha decantat vers la carència de recursos: en aquests moments es troben a la corda fluixa".

Aquest és l'apartat que volem iniciar en aquests moments que, sense arribar a descripcions o anàlisis pormenoritzades, pretén aproximar-nos a una realitat urbana complexa i heterogènia.

Des de la consideració només i únicament urbanística, Figueres presenta una complexitat que és capaç d'aflorar situacions reals que apunten a una aproximació a la pobresa des de la consideració de la segregació urbana que posa la fita a una manca d'oportunitats socials i culturals.

Aquesta descripció es basa fonamentalment amb els testimoniatges d'informants qualificats que han donat una panoràmica extraordinàriament rica entorn d'aquesta situació perifèrica.

I sobre quins barris perifèrics centrem la nostra atenció? Són encara els nostres informants qui ens ho diuen.

"Es tracta de tres barris molt concrets. El barri del Culubret amb la presència dels gitanos. Un segon barri que és el configurat per les "viviendas de San José" que, essent un sector marginal, no té en absolut les mateixes característiques perquè hi ha hagut un moviment d'apropament més fort i consistent cap a Figueres. I el barri de la Marca de l'Ham.

El Culubret i la Marca de l'Ham són societats a part absolutament, encara que les problemàtiques no són idèntiques tot i que s'assemblen molt pel que fa al nivell social, cultural i econòmic que és molt paral·lel; la diferència és que uns són gitanos i els altres no".

A aquesta ràpida descripció i seguint encara les valoracions dels nostres informants qualificats, hem de tenir compte de dues realitats que es sobreafegeixen a aquestes primeres: els pobles de l'àrea d'influència de Figueres marcats per una dinàmica demogràfica i social relativament forta i el barri de l'Horta d'en Capellera que

"comença a preocupar perquè a les vivendes de protecció oficial de la zona ha començat a aparèixer tota una problemàtica de droga i altres coses; hi ha famílies immigrades i catalanes amb símptomes de pobresa".

Aquest és l'espai geogràfic on es centra la nostra aproximació.

1. La Figueres difusa

Si ens referim a temes demogràfics de la ciutat de Figueres caldria fer unes precisions. No és sorprenent ni estrany trobar una població molt més jove als pobles de l'entorn de Figueres. I és que la ciutat ha crescut juntament amb el seu entorn, amb els pobles que es troben a pocs quilòmetres de la ciutat.

"Moltes persones estan censades en altres pobles; però la seva vida depèn de Figueres".

Quasi no té sentit estudiar la realitat social de Figueres sense tenir compte la dependència d'aquests pobles de l'entorn respecte de la ciutat; aquesta és una primera, elemental i real perifèria de la ciutat.

Els fills de les famílies que viuen als pobles i que el centre de la seva vida social i quotidiana és a Figueres, de fet ni estudien ni treballen a pagès; van a l'escola a Figueres.

Com que la comissió de matriculacions donarà plaça primer a un nen que no tingui escola que no pas a un nen que faci un canvi d'escola, els pares fan constar com a lloc d'empadronament el del treball dels pares. Hi ha la picaresca de donar un domicili que no és el propi; alguna vegada s'ha esbombat i ha generat reaccions. Això ha arribat fins el punt que hi ha gent de la mateixa zona que no pot portar els seus fills a una determinada escola i altres, que no eren d'aquella zona escolar, que no els hi poden portar.

Per altra banda, algunes escoles de la ciutat són de concentració escolar, per exemple els col·legis públics Pous i Pagès, Salvador Dalí i Cusí i Fortunet que recullen els alumnes que no tenen escola al seu poble (Masarach, Vilarnadal, Sant Llorenç de la Muga, Terrades, Llers, etc.) i, com que les instàncies d'ensenyament no els poden oferir una plaça escolar al seu poble, els hi ofereixen aquesta plaça allà on sigui.

Per una raó o altra les dades censals escolars dels cursos 1991-1992 a Figueres, donaven una població de 700 nens que viuen en pobles.

El poc atur global que s'observa a Figueres es concentra, sobretot, en aquestes perifèries: Cabanes amb vàries famílies negres, Santa Llogaia amb una important proporció de persones nascudes fora de Catalunya, El Far on hi ha una relativa presència de població gitana, Vilabertran amb força població africana, Vilamalla amb una relativa i important població nouvinguda... L'atur en aquest pobles és proporcionalment molt més elevat que no pas a la ciutat de Figueres.

No podem desestimar la importància relativa de la zona d'influència de Figueres on potser hi ha més concentració de pobresa que a Figueres mateix. Als pobles hi ha famílies que viuen en cases en molt males condicions i en situació de molta precarietat; a vegades, no n'hi ha prou amb les quatre parets.

"De cap manera això ens autoritza a dir que es tracti de pobles pobres; tot el contrari, són més aviat rics. El que passa és que hi ha famílies que han trobat un espai en aquests pobles i, per tant, hi ha petits nuclis de pobresa en aquesta perifèria de Figueres".

Al cas de Figueres ja no s'edificarà molt més; de fet, i sempre parlant en termes relatius, als pobles s'ha edificat molt més que a Figueres. Aquí els pisos són comparativament molt cars i, si es tracta de dos, quatre o sis quilòmetres amb qualsevol mitjà de transport es poden recórrer.

"Figueres és una ciutat molt cara i d'un nivell de vida molt alt. Al centre de la ciutat, els habitatges no solament són molt cars sinó que són difícils de trobar. S'hauria de fer excepció d'alguns que es troben al centre de la ciutat i que estan en molt males condicions; són els que estan ocupats per la població magrebina".

Això fa que hi hagi una població difusa notable estesa pels pobles de la rodalia de Figueres que censalment no viu a la ciutat i que depenen de Figueres en tot i per tot.

No fa gaire anys es va donar un procés de concentració dels pobles de la zona d'influència de Figueres que venien a establir-se en pisos de la ciutat; eren els joves que es casaven o les mateixes famílies residents als pobles de pagès.

"Moltes parelles dels pobles, quan es casaven, venien a viure als barris nous de la perifèria de Figueres i molts han retornat per causa de què aquestes perifèries s'han poblat majoritàriament per gent immigrada, la majoria andalusa".

En aquests moments s'està presenciant un procés invers: la gent retorna als seus pobles. Acaba essent molt més econòmic arreglar-se alguna cosa al poble amb l'avantatge suplementari que les despeses constants (comunitat, escombraries, aigua, etc.) són molt més econòmiques, a la meitat de preu i que viure en un nucli petit té l'avantatge de facilitar molts més recursos.

Mentre els infants són petits, estan millor al poble i, quan inicien els estudis mitjos, tenen més dificultats al poble; la facilitat de comunicacions i el transport particular resolen moltes situacions, tot és més fàcil. Ara tothom té un automòbil o una moto o, si no, et pares a la sortida del poble i et carrega el primer que passa.

Hem volgut veure la importància relativa pel que fa a la població que té aquesta perifèria de Figueres. Malauradament, ens hem hagut de limitar al creixement d'aquesta perifèria pel que es refereix a la comparació entre els anys 1981 i 1986 i al creixement natural de la població per l'any 1986. De totes maneres aquestes informacions ja ens donen una idea de la importància relativa d'aquesta zona d'influència de Figueres.

<u>Zona d'influència de Figueres</u>			<u>Moviment natural (1986)</u>	
	<u>1981</u>	<u>1986</u>	<u>Naixements</u>	<u>Defuncions</u>
Avinyonet	356	342	2	2
Borrassà	529	497	4	6
Cabanes	827	833	1	9
El Far	465	434	5	1
Pont de Molins	353	378	1	3
Santa Llogaia	303	309	1	0
Vilabertran	886	789	6	7
Vilafant	1506	1964	24	12
Vilamalla	369	492	8	6
Vilasacra	385	394	4	3
	5979	6432	56	49

Aquesta és una aproximació molt i molt escadussera; de totes maneres, ens revela que entre el 1981 i el 1986 aquesta àrea d'influència de Figueres (no hi són tots els que hi haurien d'ésser, segurament, perquè es tracta d'una simple aproximació) la població global ha crescut de 453 habitants. Al costat de nuclis poblacionals molt dinàmics (Vilafant, Vilamalla, Pont de Molins, Cabanes), en trobem d'altres de pràcticament estables (Santa Llogaia, Avinyonet) i d'altres que són clarament regressius (El Far, Vilabertran, Vilasacra, Borrassà).

Per altra banda, considerant el creixement natural de l'any 1986, el balanç demogràfic revela un increment absolut de set persones que, en l'espai de sis anys, donaria un saldo per natalitat favorable d'entorn les quaranta persones. Cal pensar, doncs, que aquesta zona d'influència de Figueres creix de manera singular per la mobilitat geogràfica de la gent.

Si són certes les afirmacions que ens han revelat abans els nostres informants entorn de la concentració de situacions de precarietat en aquests pobles, tenim aquí una evidència de què aquesta zona d'influència de Figueres pot ésser hipotèticament un lloc de concentració de situacions de risc de pobresa que, pel seu caràcter difús, dispers i no visible demana a crits una atenció específica i decidida.

2. La Marca de l'Ham

Al que és avui la Marca de l'Ham, en un moment donat, s'hi va construir de pressa unes vivendes barates entorn dels anys seixanta (1963/1964). El 90% de l'edificació era privada d'una empresa constructora de Figueres mateix i que portava el nom d'un que havia estat alcalde de la ciutat, Pere Giró.

Tant el barri com l'escola, edificada posteriorment, es van fer molt allunyats del centre de la ciutat; segurament per la possibilitat d'un sòl excepcionalment barat i amb l'agreujant físic

de la via del tren que suposa una barrera importantíssima; això consagra una veritable segregació urbana i una vertadera "ghettització" de la vida veïnal. Es simptomàtic que els que han intentat de fer un apropament cap a la societat figuerenca, deixen de viure al barri i se'n van a un altre lloc de Figueres. "Es com si el barri fos un altre món".

Aquest barri s'inscriu en dos processos: el demogràfic de la població i el d'urbanització de Figueres. En aquest moments Figueres creix cap a l'altre costat, és a dir, al cantó de Vilafant, al sector anomenat de l'Olivar Gran;

"allà és on s'edifica i s'edificarà".

Urbanísticament la zona d'ubicació del barri de la Marca de l'Ham ha quedat com a zona industrial, de la indústria d'aparador amb magatzems i empreses intermitges. Es el que està duent a terme en aquests moments l'Institut Català del Sòl (INCASOL) a l'altra banda de la carretera de Roses: zona industrial d'aparador. Això vol dir que difícilment es construiran més habitatges a l'entorn de la Marca de l'Ham.

El resultat és que al barri hi ha una quantitat considerable de pisos buits i sembla com si la gent volgués marxar cap a un altre indret; hi ha molt lloguer que es relloga i hi ha molt propietari que traspasa la seva propietat: la mobilitat és força pronunciada.

Hom té la impressió que a Figueres hi ha un fort moviment de població; concretament a la Marca de l'Ham és constant. L'indicador més notable és que els canvis d'alumnes a l'escola són considerables. Això es veu a la comissió de matriculació que es tanca el mes de juny havent col·locat tots els alumnes i el setembre hi torna a haver-hi una forta o relativa demanda. Què ha passat? Uns han tornat a Andalusia i els altres arriben, sobretot, durant l'estiu.

"Alguns se'n van al seu poble i al cap d'un any ja tornen perquè allà tampoc tenen mitjans i, aleshores, encara és pitjor. Aquest moviment hi és, encara que no sigui molt important".

Les dificultats econòmiques del moment provoquen que la gent es vagi quedant sense feina i tot fa pensar que els problemes econòmics s'agreujaran: gent que anava fent amb contractes de tres mesos o un any, es queden sense res.

Hi ha famílies amb un nivell econòmic molt baix, que no han tingut mai habitatge propi, ni han tingut una residència estable i la mare no ha treballat mai amb contracte. Les situacions emocionals són més aviat inestables. N'hi ha que no arriben a pagar les quotes de l'habitatge i que estan a punt de fer-los fora; no és que siguin

massa solvents, sinó que el que passa és que no hi arriben mentalment. El cap de família sempre ha tingut uns ingressos que mai se'ls ha sabut administrar; aleshores, quan passen moments difícils, es troben que no tenen possibilitat d'afrontar-los per manca de disponibilitat.

"Nosaltres en diem misèria cultural".

Aquestes situacions s'han intentat resoldre amb voluntaris que ajuden en l'administració del diner. Són, sobretot, casos en els que el pare no hi és de fet o de dret i la mare està físicament o psíquicament molt malament amb una intel·ligència que no va més enllà d'un alumne d'escola especial.

Paral·lelament, es tracta de famílies amb molts fills i que no són capaços d'un control de natalitat.

Aquest fet de la relació entre els sexes és un altre qüestió cultural: els homes consideren que les dones s'han de quedar a casa i que la seva funció és tenir el menjar a punt i mantenir-se a disposició de quan el marit ho necessiti. Per altra banda, en la hipòtesi que la dona no tingui fills, el marit ho considera un greuge.

La Marca de l'Ham és un barri generat per l'al·luvió immigratori dels anys 60; la immensa majoria és andalusa i alguns d'altres procedències. El nivell cultural és baix i amb una reticència notable a incloure's en tot el que podria ésser la cultura catalana;

"però sense cap ganes de marxar-ne perquè aquí hi troben una sortida i allà no".

Es un barri de gent molt humil i el 90% és immigrant i la integració catalana encara està molt lluny; a la gent gran se'ls fa difícil la inserció en la cultura catalana.

"La gent entén la necessitat de la presència d'un dispensari, el problema de la comunicació trencat per la via del tren i la marginació que aquesta provoca, el problema de la necessitat de l'escola tot i que hagi quedat molt despenjada...; però la necessitat de situar-se davant la cultura catalana no la poden entendre".

I és que els nivells socio-cultural-econòmics són molt deficientes i la majoria de problemes que es veuen al carrer o des de l'escola, ja vénen generats a l'interior de les famílies.

Es el que expressa un dels nostres informants:

"L'escola és un reflex on hi arriba tota la informació i, quan vaig al Consell Escolar de la

Marca de l'Ham, me'n adono que hi ha problemes. Potser diferents dels d'altres bandes de Figueres; però hi ha dificultats pel que fa a famílies desestructurades i les repercussions que això comporta pels alumnes. A d'altres escoles del centre de Figueres, les situacions conflictives solen ésser molt puntuals".

Els indicadors són evidents: ambients familiars gens estimulants, manifestacions d'inadaptació entre els infants afectant a un col·lectiu relativament petit encara que amb problemàtiques molt greus, ingressos familiars baixos, amb una forta inestabilitat laboral, les mares generalment no treballant fora de la llar tot i que sense un control dels seus fills: l'alimentació i l'hora d'anar a dormir és un desgavell important i és freqüent veure els nens i nenes descontrolats al carrer, no són pocs els nens que s'han d'espavilar pel seu compte per a fer-se el dinar perquè a casa no hi ha res fet, etc. En contrapartida, tothom té televisió, o vídeo, o videojocs, o el que sigui; els nivells de consumisme són notables malgrat la carència de recursos fixos.

"El contacte dels pares amb l'escola és molt petit i, quan hi és, la majoria de les vegades és conflictiu".

El costum és el de culpabilitzar absolutament de tot el mestre fins el punt d'arribar a ésser agressius; no s'ha arribat a l'agressió personal encara que s'han destrossat automòbils dels mestres.

"A tres pares els hi he hagut de prohibir l'entrada a l'escola i, si alguna vegada haig de parlar amb ells, ho faig en presència de la policia".

A vegades, hi ha hagut problemes amb algun alumne i la policia municipal ha hagut de baixar-hi per a fer acte de presència mentre es feia l'entrevista perquè resultava una mica violenta. Amb tot, la policia municipal diu que:

"es tracta de "peccata minuta".

Aquesta gent està treballant aquí i, encara que hi portin vint anys, sistemàticament per les vacances se'n van al seu poble. Al barri hi tenen la "casa de Andalusia" que és un lloc de trobada, una mena de casa de cultura amb els "rocieros", els "rumberos", les "mantilles". Allà hi tenen un pedestal de la Verge del Rocío sense la imatge; per les fires de Figueres munten la seva caseta particular.

Tot i que aquestes famílies han arribat a un nivell de supervivència que és bo, no hi ha hagut un nivell d'inclusió adequat en la societat d'acollida. La música que senten són les

sevillanes o altres per l'estil i el que parlen, ja no és el castellà, sinó l'andalús tancat.

A nivell de parla hi ha molts problemes, no solament per l'idioma, sinó per l'estructura mateixa del llenguatge.

Des de l'escola, no solament es contempla el problema del llenguatge, sinó el de la cultura. Quan acaben la bàsica tots els alumnes són capaços de parlar més o menys en català, l'entenen i l'escriuen més o menys bé; però l'actitud cap a la societat catalana és absolutament negativa: el català és una assignatura o la llengua de la classe, ni tan sols la de l'escola, i a la que surten al passadís ja han canviat de llengua. La pressió és extraordinàriament forta i el català és una llengua acadèmica. A nivell vehicular al mestre s'adreçaran en català; però entre ells parlen sempre en andalús que és el vehicle d'expressió quotidiana.

I la influència ambiental és decisiva, començant precisament per la família: "per què ha d'aprovar el català si, al cap i a la fi, no serveix de res?".

"Aquesta actitud és força greu: una posició d'esquenes a tot el que és català. No està passant precisament ara, sinó que és una cosa que ve temps".

Val a dir que ja fa un parell d'anys des de l'escola sembla notar-se un canvi d'actitud puix que sovint es disculpen perquè no el saben o no s'atreveixen a parlar-lo.

"Els interessa que els seus fills dominin el català com a eina per a trobar sortides professionals".

En el procés de conservació de la seva pròpia cultura ens han parlat dels conflictes que ha comportat el costum andalús de practicar la "rebusca", que consisteix a anar pels camps després de les collites per tal d'apoderar-se dels fruits sobrants que queden per terra.

"Quan el pagès català els increpa, no ho entenen perquè a la seva terra aquest és un costum habitual que els permet procurar-se un mínim sosteniment".

Al barri hi ha bandes més o menys organitzades de vailets entre 13 i 17 anys que tothom sap qui són; però que no se'ls ha pogut agafar mai "in fraganti". Tenen uns llocs estratègics de reunió en espais que queden allunyats de tot arreu. Els seus gestos són, sobretot, robatoris amb el trencament de finestres o del que sigui, malifetes, molestant la gent jugant a pilota o trencant vidres.

La policia local va destinar un guàrdia permanent en els moments històrics que hi hagué més conflictivitat amb els joves. L'experiència va durar dos anys i, donat el sistema de vida en el

que la mainada es passa tot el dia al carrer, el guàrdia present va començar a motivar-los amb la cura dels gossos abandonats: van fer gàbies per a recollir-los i cuidar-los i els duïen a vacunar.

"Els hi va organitzar una mica la vida i, des d'aleshores, hi ha problemes puntuals, habitualment només els problemes típics d'aquesta mena de barris".

Fa uns dos anys es contemplaven alguns robatoris a la Marca de l'Ham i a final de curs, mentre els mestres estaven fent un curset que acabava tard al vespre, la policia municipal va tenir que enviar-hi personal perquè hi havia problemes a la sortida.

Els fets esmentats han donat una certa imatge deteriorada del barri i aquella construcció social encara existeix.

"De droga puc assegurar que no, tot i que la gent en parla molt i molt i molt", diu la policia municipal.

Hi ha un comissari de la policia nacional que està destinat a un pla de prevenció de les drogodependències i que ha anat passant per totes les escoles a la recerca d'informació. Hi ha hagut èpoques (fa ja ara sis anys) que hi havia molt subministrament de droga i es coneixia el bar en el que es procurava; entraven amb el cotxe a una placeta que era per passejar. En aquests moments el problema no és tan aparatós.

Aquest tema de la droga i l'alcoholisme afecta considerablement els petits; bona mostra de què al barri hi ha una problemàtica. També hi ha constància de prostitució de menors en el context d'una economia molt baixa: nenes que manegen molts diners. Es té coneixement d'un pis on es realitzen aquestes pràctiques, tot i que no es té coneixement del problema per la via de denúncies.

No hi ha moltes situacions familiars atípiques (mares solteres, famílies monoparentals, etc.); en canvi, hi ha força casos de famílies separades que no són precisament els més greus.

Els problemes més punyents són els dels infants que se senten abandonats pels seus pares, desemparats. Les reaccions dels petits són diverses desembocant quasi sempre en una agressivitat dirigida a l'entorn o cap a un mateix: és l'alumne que a l'escola hi és sense fer res; no provoca el càstig per a cridar l'atenció, però no fa res de profit tot i essent capaç de fer les coses. No acaba de demanar res perquè tampoc sap massa el que vol. Aquests infants busquen molt el mestre, s'enganxen i no és fàcil fer-los reaccionar. Els pares treballen tots dos moltes hores i pràcticament no veuen els seus fills i aquests se senten abandonats.

En aquest sentit, la Marca de l'Ham és el gran forat negre de la ciutat de Figueres; la problemàtica de la infància es deixa sentir. L'escola del barri té Parvulari 3; però ningú reclama una llar d'infants al barri. Els més petits de tres anys ni són a la guardaria municipal ni a la de la Santa Creu. On són aquests petits? Fa temps que, veient que l'escola de la Marca de l'Ham s'anava quedant amb espais buits, es va proposar que s'hi habilités una llar d'infants fent-ho progressivament i començant pels de dos anys; les instàncies d'ensenyament deixarien el local i l'ajuntament de Figueres hi posaria el personal. La idea no va prosperar.

Greus són també els problemes de les mares que se senten abandonades de tothom. Es la mare el marit de la qual beu o ha marxat de casa en una situació familiar una mica complicada i que se sent molt malament en aquest aspecte. Aparentment aquests problemes familiars no suren i moltes vegades ni són reconeguts en les seves veritables causes per incapacitat personal d'anàlisi.

La suplència esperable dels avis en un context familiar tan desestructurat, a la Marca de l'Ham no es nota; solen fer nosa i quan els hi deixen els petits, aquests se'n aprofiten per escapar-se i fer veritablement el que volen. Les condicions de la gent gran són força dolentes i els avis acaben essent un destorb o un inconvenient més que un ajut. Es per això que molts avis solen quedar-se al "pueblo" i, quan les famílies se'n van a l'estiu, sol marxar la mare amb els fills o els fills tot sols i els deixen allà amb els avis.

"Com que les pautes educatives no són tot el que seria de desitjar, la tasca a l'escola del mes de setembre i bona part de l'octubre és la de tornar a posar una mica a mare tot plegat".

La panoràmica general descrita fins ara no pot fer oblidar aquella minoria de famílies que tenen un nivell de convivència acceptable i que es mostren motivades de cara a la vida i al treball d'aquí. Malauradament, acaba essent l'excepció.

La singularitat del barri de la Marca de l'Ham és precisament la seva conflictivitat interna en les seves relacions quotidianes. La causa última de la situació, comparant-la amb altres contextos marginals de Figueres, és que és un barri segregat i apartat sense constituir per si mateix un nucli cohesionat i amb una identitat urbanística suficient per a generar un real sentiment de pertinença; ni l'ajuntament hi ha volgut intervenir, ni els veïns tampoc s'han deixat fer.

"El barri de la Marca de l'Ham és potser més conflictiu que el del Culubret i l'escola més calaix de sastre que les de la resta de Figueres".

En aquests moments la Marca de l'Ham pertany territorialment a Figueres; però l'espai que ocupa avui el barri al moment de la seva construcció pertanyia a Vilatenim que fou municipi independent fins la seva aneixió voluntària a Figueres el 1975 (Vilatenim disposa d'un consell municipal autònom sense poder decisorí tot i que realitza petites gestions) perquè el territori de Vilatenim va des del rec del Malpàs fins a Vil.lasacra i, per tant, La Marca de l'Ham fou un nucli de població que va sortir dintre del municipi de Vilatenim.

Els de Vilatenim, fa més o menys uns divuit anys, deien que el nou barri no era dintre del seu municipi tot refusant d'admetre els nous i estranys residents sota la seva responsabilitat de govern i reconeixent que l'escola sí que formava part de Vilatenim encara que estigués darrera de la Marca de l'Ham.

"Discriminaven obertament la Marca de l'Ham pels aspectes immigratoris i foranis i això va portar guerra a Figueres i va ésser un tema molt sonat".

Aquesta petita història ajuda a entendre la consideració marginal del barri en el context de la comarca de l'Alt Empordà i de la mateixa ciutat de Figueres.

3. El Culubret

Els gitanos a Figueres ja hi són des que entraren a Catalunya a finals del segle XIV i els voltants de Castelló d'Empúries i de Figueres foren els seus primers assentaments.

A principi del segle passat, el seu assentament, per ordre dels Consellers, es realitzà a un territori aleshores separat prop de la riera i del rec de Gatillepis (avui carrer Alvarez de Castro, ara tanmateix ben cèntric de Figueres). I això va fer que es formés un carrer que popularment s'anomenava dels gitanos (l'any 1882 fou batejat amb el nom de Tortellà).

L'any 1870, un nombrós clan transhumant d'Hongria incrementava el nombre de gitanos; comparegueren, segons revelen les cròniques¹⁷, amb les seves cavalleries i precedits per un personatge amb un llarg bastó a la mà i vestit d'una manera molt original. El seu assentament no es realitzà lluny dels altres que ja hi residien, a l'actual Passeig Nou al costat del que avui és el parc.

A part de la seva dedicació als mercats, esquilaven matxos a l'antic Passeig 18 de juliol (als voltants del que avui és la Plaça del Gra) i a la Plaça de l'Estació, arreglaven les galledes

¹⁷ Josep Ma. Bernils i Mach, Figueres, Consell Municipal de Turisme de Figueres, febrer 1982, p.184.

foradades o els perols, enllustraven sabates pels voltants de la Rambla, etc.

L'any 1882 tots els gitanos foren traslladats a l'envellit barri del Garrigal (avui carrer Tramuntana); hi havia aleshores dos nuclis importants de la comunitat gitana a Figueres: el Garrigal que va des del que avui és l'aparcament, a l'avinguda Marignane, fins el carrer de la Junquera, i els Caputxins (entre el carrer Peralada i la carretera de Vilabertran). A part de la zona de protecció del Castell, els seus voltants eren un assentament de gitanos i de prostitució.

El 1954 quan el barraquisme feia incontrollable la situació i per exigències urbanístiques, es va considerar necessari treure'ls. Fou el temps de l'alcalde Guardiola que va intentar protegir les famílies que ja eren figuerenques¹⁸.

"Una cosa mal feta; però s'ha de tenir en compte l'època. Qui era el guapo que li deia a l'administració central que això no s'havia de fer perquè marginava la gent?".

En primer lloc, es van fer marxar els gitanos que no constaven com a domiciliats a Figueres enderrocant les barraques de fusta i llauna on vivia la gent més humil i, després, ja el 1962, en ocasió d'unes fortes riuades que hi va haver a l'octubre, se'ls va donar un habitatge en uns barracons provisionals de fusta del Ministerio de la Vivienda, que van durar vuit anys, en un espai allunyat del centre, a la carretera de Llers.

Al cap d'aquests vuit anys es construïen les cases socials i el 24 de juliol del 1970 se'ls donava preferència en el lliurament i l'ocupació d'aquestes cases al carrer del doctor Ochoa. Pares, fills i néts es van posar a viure en aquells primers 60 habitatges i, com que no hi podien viure, van ocupar els terrenys del davant amb roulottes velles i ho tenien tot a dintre: gossos, gallines, conills i gats. Era el moment del primer ajuntament democràtic el febrer del 1983, quan el cop d'estat de Tejero.

El 22 o el 23 d'aquell mes, entra el regidor de torn allà, segurament que amb el consentiment del consistori, i amb un megàfon fa sortir tothom al carrer. Fou aleshores que l'ajuntament es va comprometre a fer habitatges per a tota aquella gent; en principi es tractava de disset famílies.

¹⁸ Qui també va fer el curiós experiment el 1961 de donar-los-hi feina a la nova portada d'aigua a Figueres i, posteriorment, alguns van treballar de peonatge i altres a la brigada municipal de neteja.

Hi va haver un gitano espavilat que va fer un llistat d'aquella població i, tot seguit es va veure que no eren disset les famílies, sinó que eren moltes més. Què havia passat? Que tothom s'hi va anar a apuntar per demanar una casa a l'ajuntament i van començar a sortir les famílies que vivien juntes en altres pisos. En van sortir setanta-dues.

Els gitanos s'han centrat en el problema dels habitatges i encara viuen pendents de la fase que es va prometre. I a partir d'aquí se'ls hi ha permès tot.

"Que no crec que aquest segon lliurament s'arribi a fer perquè podria representar un problema greu per part dels païos. Va quedar molt clar qui els hi feia les cases, qui els hi donava i qui els hi lliurava les claus".

Les cases les lliurava la Generalitat a través d'ADIGSA i dels cobraments se'n feia càrrec l'ajuntament en un primer moment fins que es va deslliurar d'aquesta responsabilitat a ADIGSA; això ha afavorit un fort clientelisme polític.

Es així com al Culubret, de quatre mil veïns, n'hi ha un miler que pertanyen a la comunitat gitana i que ja fa temps que són a Figueres.

Sobre les característiques singulars i culturals de la població gitana en parlarem més endavant. Precisament ha estat des del començament una de les nostres preocupacions la interpretació real de la pobresa gitana; ens interessa molt saber fins a quin punt el seu sistema de vida ha d'ésser considerat veritablement pobre. Deixem aquesta anàlisi pel darrer apartat quan intentarem aprofundir sobre la pobresa a Figueres.

En tenim prou aquí i ara d'aquestes consideracions històriques i sociològiques de la marginació del barri del Culubret.

"N'hi ha molts que veuen l'error que es va cometre des del moment que els permet actuar en la impunitat; al cap i a la fi els gitanos actuen sempre a la una".

I hi ha qui opina que al barri del Culubret n'hi ha prou que s'encengui la metxa per a què exploti. Hi ha una excessiva concentració de població gitana en el context d'unes expectatives i unes promeses d'una segona fase d'habitatges que no acabarà mai d'arribar.

El tema del Culubret és greu, no solament per la problemàtica que es dóna allà dalt, sinó per les repercussions que es provoquen a la ciutat de Figueres. Les casetes de planta baixa que són les primeres cases que hi va haver al Culubret, són habitades per

famílies treballadores que intenten marxar del sector i la paradoxa és que unes cases que a preu de mercat serien relativament econòmiques, no troben compradors.

Hi ha una problemàtica de convivència, d'inseguretat, de conductes atípiques i d'hostilitat. La discriminació és ostensible i, quan passa alguna cosa, el primer que es culpabilitza és a la comunitat gitana. Els gitanos, per la seva banda, van comprant habitatges i es van introduint a la xarxa global de Figueres en altres nuclis.

En definitiva, es tracta de quatre o cinc conegudes famílies que són conflictives

"que trobaríem a tot arreu".

El que passa és que sempre se'ls ha deixat campar al seu aire.

4. Les "vivendes" de Sant Josep

Els anys 1929/1930 s'entenia per Poble Nou de Figueres els habitatges que es troben darrera de l'hotel Travé; és a dir, entorn dels actuals carrers Josep De Masdevall, Ramon Llull i Balmes. Unes casetes de planta baixa i algunes amb un pis.

No fou fins el 1960 que es construeixen els primers blocs ubicats en els que avui són els carrers Tarragona i València (les edificacions del carrer Ponent seran posteriors). Es tracta de nou blocs de cinc pisos amb quatre portes per replà configurant els dos carrers esmentats.

El propietari es deia Josep i va voler explícitament que es diguessin el "Grup de Vivendes Sant Josep" tal com consta actualment als tampons de l'associació de veïns; en realitat aquest és el barri del Poble Nou que, des de l'Hotel Travé fins el Rallie, totalitza aproximadament un embalum global d'unes 500 famílies vivint en habitatges molts d'ells protegits que només fa cinc o sis anys que s'han acabat de pagar.

Els qui ocuparen aquells primers blocs són les famílies de les primeres onades migratòries de Figueres

"reducte dels andalusos i amb algunes famílies que hi viuen precàriament"

i moltes de les famílies que vivien en els pisos vells de la ciutat; és per això que s'hi troben veïns d'extracció social molt heterogènia: funcionaris, botiguers, empleats de banca, gent de pobles que venia a viure a la ciutat i que aquí trobaven unes concretes comoditats, com ascensor, calefacció, etc.

Es dóna un cert traspàs de gent que se'n va per casament o per altres motius i abandonen el pis que, amb xifres del 1993, oscil·len a un preu de venda entre el milió i mig i els tres milions. Això ha fet que es pugui contemplar en aquests moments algunes famílies magrebins i, tot s'ha de dir, amb una convivència veïnal gens conflictiva.

"Hi ha hagut molta revenda i un barri que va començar amb treballadors de la banca i de classe mitja, s'ha deteriorat molt".

Al barri no hi ha problemes visibles; es tracta de les situacions clàssiques universals d'un sector de treballadors: persones en atur, malalts, gent gran, majoria de persones amb estudis primaris, nens i persones grans que són habitualment al carrer... en un context de nivells de consum extraordinàriament elevats. L'atur ni es comenta a la zona i hi ha un abundant recurs al diner negre i a l'economia submergida i, de fet, la solidaritat i l'ajuda mútua entre veïns és molt forta amb una pronunciada interrelació amb l'anomenat Camp dels Enginyers. Un fet significatiu és que hi ha pocs bars al barri i algunes botigues d'alimentació i de roba.

"A les cases construïdes per ADIGSA de la Generalitat de Catalunya de l'Olivar Gran hi ha força més problemàtica que al barri del Poble Nou. Hi ha problemes com els de la Marca de l'Ham tot i que amb una conflictivitat diferent: molta gent castellanoparlant, potser amb una mica més de cultura".

Tot i tractar-se d'habitatges relativament barats, pels habitants que hi resideixen no són prou assequibles perquè el nivell econòmic és molt humil i els habitatges s'han anat envellint amb una urbanització força abandonada; a part del fet de limitar amb camps i erms que apleguen tota mena de deixalles, la zona verda privada que hi ha entre els blocs està en una situació desastrosa quan plou. Es tracta d'un espai del qual ningú se'n ocupa; l'ajuntament per la raó de què és privat i la comunitat de propietaris per desídia manifesta.

Aquella pobresa cultural afecta, sobretot, la primera generació i ara s'hi pot veure molts estudiants universitaris.

La vida col·lectiva es manifesta principalment en les festes de barri impulsades per l'associació de veïns; en aquest sentit la cooperació veïnal és destacable.

La imatge pública del barri es troba més deteriorada del que és en realitat; els pocs problemes que hi ha es detecten més fàcilment.

5. L'Horta d'en Capellera

Aquest sector urbà té una mala imatge ciutadana i corre la veu que s'hi dóna a Horta Capellera tota mena de situacions conflictives.

"En aquest moment és una important concentració de drogaddictes; la gent fins i tot s'espanta de passar pel carrer de la Junquera".

La realitat sembla ésser una altra perquè, des de les instàncies que treballen dintre del sector, es diu i es repeteix que Horta Capellera no és un barri conflictiu. El que passa és que hi va haver un canvi arrel de la promoció d'habitatges de protecció oficial; va passar d'ésser un barri tranquil a ésser considerat una de les zones amb més problemàtica social.

El que ha succeït de fet és que s'ha notat, des de fa dos o tres anys, que hi ha un moviment de "cabecillas" que han fet provocacions sobretot a nivell d'adolescents: han trencat vidres, han fet pintades i coses semblants, àdhuc al mateix centre social del barri.

"Això fa que hi hagi un caliu per a poder fer-hi un treball social i una intervenció i, tant de bo s'hi pogués fer!".

La promoció d'ADIGSA del carrer de Les Salines, que és una promoció diferenciada de la resta de l'entorn amb cases singulars d'obra vista i formant un unitat poligonal amb una estructura urbana pròpia, està rodejada d'habitaclle social o d'habitaclle protegit. Aquest és un tipus d'habitatge que s'acull a avantatges amb subvencions a fons perdut i per a persones més normalitzades, encara que amb uns salaris no molt alts.

El polígon d'ADIGSA, en canvi, és de promoció pública amb uns requisits per a accedir-hi molt concrets: no es pot guanyar una certa quantitat, s'ha d'entrar dintre del concepte legal d'ajuda familiar, hi ha d'haver un cert nombre de membres...

"Tot i demanar uns requisits és evident que hi ha algú que s'ha arribat a aprofitar d'aquesta oferta".

Es donen casos puntuals entre la gent del polígon ADIGSA; però com a tot Figueres. Al barri hi ha droga; però no més que a la resta de la ciutat. El que fa que no es pugui generalitzar alegrement.

III. TOT INTENTANT APROFUNDIR ENTORN DE LA POBRESA I LA MARGINACIO A FIGUERES

Dèiem en la introducció que la nostra preocupació no era veritablement la de comptar pobres; ni ens interessa, ni tampoc ens sembla que portaria a una sortida operativa. Això serviria pels periodistes, per la publicitat progressista; però no per la intervenció social en un món que se'ns apareix com a profundament conflictiu.

Ens hem limitat a parlar amb més de vint persones coneixedores de la problemàtica sobre la qual centràvem les nostres preocupacions: mestres, polítics, policies, psicòlegs institucionals, treballadors socials, dirigents associatius i d'activitats cíviques diverses, veïns coneixedors...

El redactat que segueix és una construcció qualitativa de la problemàtica de la pobresa a Figueres feta per informants qualificats que a l'ensem se situen com informadors del que passa i com actors de la vida col·lectiva de la ciutat en els àmbits concrets d'una població amb carències i amb dificultats reals de convivència.

El resultat és el d'una mirada contrastada, competent, crítica i constructiva de la realitat de la pobresa i la marginació a Figueres. No sabem quants n'hi ha, ni l'embalum exacte de la seva importància quantitativa; però sí que sabem la realitat concreta, les formes d'intervenció que s'estan donant i les alternatives possibles que es poden oferir.

Ens sembla que, malgrat que fugim de la lectura fàcil, superficial i periodística de l'embalum numèric de la població pobre de Figueres, podem fer un gran servei als diversos organismes públics i privats que pretenen fer-se càrrec i assumir la problemàtica concreta de la pobresa de la ciutat.

Segurament que aquesta no era l'espectativa que es podria xifrar sobre la realitat conflictiva de la ciutat i que el prejudici o el tòpic faci pensar en la inutilitat d'aquests materials; però des del nostre punt de vista ens sembla que donem un vertader nom a la realitat, tot intentant destapar els qui voldrien fer-se amos del discurs només i únicament basant-se en el do i el mite que el costum social pretén donar-los-hi. Volem trencar una llança en favor de la realitat, tot escapant els imperatius socials i sociològics que voldrien fer-nos veure les coses d'una determinada manera.

1. Entorn del concepte de pobresa

Més enllà de l'elaboració teòrica que hem exposat en la nostra introducció i que serveix de marc a aquesta recerca, els materials que tenim a les nostres mans ens ofereixen elements de reflexió que

ajuden a relativitzar i matisar el mateix concepte de la pobresa, avui i ara, a Figueres.

El concepte de pobresa és tremendament relatiu i, quan hi al·ludim, parlem massa amb dades objectives. Hi ha el fet que hom es considera pobre quan no pot pagar-se allò que la població burgesa no es pagaria mai. I per aquest cantó hom pot caure fàcilment en un sentiment agut de les pròpies carències fent-se i auto-assimilant un discurs que dificulta seriosament tot intent d'aproximació objectiva a la realitat; és el fet de sentir-se pobre, sense objectivament poder afirmar que sigui veritable pobresa.

Des de la institució penal de Figueres ens han explicat un fet real que és molt il·lustratiu d'aquesta problemàtica i un bon exemple del relatiu que és ésser pobre.

"Vam tenir un home aquí que nedava en l'abundància: dones, iots, cases, etc. La seva estada a la presó el va deprimir i tenia idees de suïcidi fins el punt que vam arribar a patir per la integritat de la seva vida. Tenia la sensació que s'estava fent pobre i que no era capaç d'afrontar la seva situació pel seu compte. Malgrat no ésser un pobre en el sentit que nosaltres ho entenem, se sentia pobre i, sobretot, s'empobria: sabia que no podria viure en aquella particular i singular pobresa".

A Figueres hi ha la pobresa tradicional bàsicament centrada en l'economia; però no és la que preocupa més perquè està més localitzada i, de fet, és més fàcil d'ajudar-la. La que preocupa realment és la pobresa estructural i social que va fluctuant en funció de si es tenen recursos o no i de la capacitat personal d'administrar-los.

"Aquesta pobresa, si no es controla, pot augmentar".

Tots els factors intervenen; però la precarietat econòmica no és la causant exclusiva de la pobresa, sinó cal buscar l'origen en la manca de recursos culturals. Per exemple, hi ha famílies que no saben llegir ni escriure i que han de demanar que els llegeixin la dieta que posen al tauler de les ecoles; s'interessen pel que hi diu, però no ho saben interpretar.

"La incultura i la pobresa de la qual en depèn està molt mal resolta a Figueres. L'educació dietètica, la planificació familiar, l'educació d'adults..."

Arreu a Figueres es troben famílies que, tot i tenir recursos, no saben administrar-los. Tenen uns ingressos que en un altre tipus de família se'n sortirien; però no tenen recursos mínims per a

administrar-se. En aquest sentit hi ha moltes famílies amb carències.

"A l'escola vénen famílies a demanar-te una beca de llibres i, parlant amb elles, veus que a la verema havien fet molts ingressos; però s'havien comprat un televisor o una furgoneta".

A Figueres es dóna un percentatge relatiu de pobresa continuada; però hi ha un percentatge elevat de gent que no té la formació necessària per a saber-se administrar. En realitat, es converteixen en pobres, són pobres.

"El que no hi ha a Figueres és gana, gana, gana. Quan es diu que hi ha gent que passa gana, no és veritat; el que passa és que no hi ha cultura i la gent menja malament. De fet, no tenen recursos".

No és que la gent no tingui per menjar, sinó que a les barriades velles d'habitatges socials, el 99% de la gent que hi viu, són persones grans, amb pensions d'entre 30 i 45.000 pessetes i possiblement hi ha matrimonis que tinguin necessitat d'una assistent social...

"Cal adonar-se d'això i s'ha de treballar".

La pobresa de Figueres s'identifica amb unes famílies molt concretes a les que cal afegir la senyora gran que no pot sortir de casa i que cau al carrer quan ha anat a comprar, que s'ha fet mal a una cuixa, que no pot tornar a casa seva i que la policia municipal l'ha ajudat i se'n adona que ni menjava. Aquesta és una pobresa que no ha detectat ningú.

Si parlem de la pobresa a Figueres, hem d'al·ludir a alguns sectors perifèrics en els que l'assentament s'ha fet de qualsevol manera, tot i que es tracta de gent jove amb el suport del nucli familiar. En general, a Figueres la gent treballa i s'ha guanyat la vida tot i que hi ha alguns casos amb necessitat.

Però al centre de la ciutat hi ha gent molt necessitada i marginada que no té el suport de ningú: gent vivint sola en pensions i habitatges que no reuneixen les condicions mínimes d'habitabilitat o que són pensionistes des de fa molts anys. Es tracta de persones que requeririen de les auxiliars per anar-hi a fer serveis.

Aquesta pobresa s'escapa a les estadístiques. Només es coneixen una cinquantena de situacions amb tanta necessitat que ni poden comprar una joguina el dia de Reis a la mainada.

"Anant amb la meua senyora a repartir lots de joguines pels pobres de Figueres, havíem anat a cases on vèiem clarament necessitats. El llistat el

feia la Llar de la Santa Creu. Recordo la pensió on hi vivia un matrimoni amb una senyora malalta i l'home mig borratxo i amb unes criatures que ni tenien lloc per a dormir, o entrar en un pis que, quan ho vaig veure, vaig sentir la vergonya aliena. I això al centre de Figueres. La gent ho ignora i no s'ha estudiat mai el problema".

Segons el que s'entengui per pobresa, aquesta es troba molt dispersa a la ciutat: problemàtiques de tercera edat, situacions de minusvalia i, en definitiva, de mala qualitat de vida; es troba arreu, àdhuc al centre de Figueres, sense poder afirmar que hi hagi més problemàtica al centre que a la perifèria de la ciutat.

2. La pobresa gitana: un cas singular

La societat figuerenca s'ha mostrat tremendament discriminant pel que refereix a la comunitat gitana. Més enllà dels errors històrics que hem pogut contemplar en el naixement del barri del Culubret, quan del col·legi públic Pous i Pagès ha sortit algun alumne de l'ètnia gitana amb possibilitat d'incorporar-se a una societat i a una cultura, ha acabat sense sortida, cremant-se.

"I això serveix de mostra als seus companys de la seva pròpia comunitat: què hem de fer si ni aquell ha trobat una sortida adient?".

Encara que ells entre ells estan bé, manifesten un fort tancament en ells mateixos. El rebuig és recíproc; tants a tants. Sembla que de mica en mica s'escurcin diferències; però ni cap paio anirà a les festes gitanes, ni cap gitano als actes festius o no dels paios. No perquè es refusin obertament, sinó perquè no s'hi troben bé. El contacte normal del carrer entre paios i gitanos, no implica que després es participi recíprocament en res de l'altre grup.

La convivència entre paios i gitanos al barri en principi és bona, no es nota l'hostilitat i tothom viu bé; però en un moment donat hi havia hagut la idea de posar un menjador al barri del Bon Pastor. La reacció fou unànim: "només faltaria això!".

"La gent està escarmentada i, si algun dia es donava un xoc, arribaria a córrer la sang. Sempre hi ha el gitano que treu el ganivet i agafa alguna cosa dels vehicles o del mercat. Són pocs i sempre els mateixos. Comptats: sis gitanos. Si aquests no hi fossin, tot estaria arreglat. I si dius a La Rambla que hi ha problemes amb la comunitat gitana, et prendran per un racista".

Ni els que fa anys que estan treballant entre la comunitat gitana tenen clara la diferència entre la pobresa gitana i la pobresa

paia; els gitanos ho volen aconseguir tot a canvi de res. Ho tenen claríssim.

"Es el que deia un noi: "si el trabajo es salud, viva la enfermedad".

La pobresa gitana és d'un altre tipus. Què és la pobresa en un barri gitano? Especificar-ho no és pas fàcil.

El poble gitano se l'ha d'entendre en la seva cultura: sempre ha estat una població nòmada que ha subsistit amb els seus valors i, si això ha servit per a ésser autosuficient en molts aspectes mentre era nòmada, a l'hora que es posa a viure en pisos i conviu amb l'economia política vigent, molts d'aquells valors acaben no tenint sentit.

El tema de la pobresa és l'interès manifest de la societat per a establir nivells, per a definir la gent amb la que cal actuar.

"Jo no crec que en parlar de la comunitat gitana s'hagi o es pugui esmentar la pobresa; hem de parlar de diferència, de contradicció o de paradoxa. El terme pobresa no val des del moment que es mesuren les coses pel mateix paràmetre. Es tracta de formes diferents de llegir la realitat".

Cal fer un esforç per a considerar aquestes realitats des de la idiosincràsia gitana; per exemple, hom no s'ha d'espantar si algun gitano diu que no té diners, perquè hi ha una forma diferent de regular això des del moment que l'economia de subsistència acaba configurant cultura i, aleshores, no hi ha previsió mentre es tingui per a viure; demà ja veurem què passarà.

Aquell tancament cultural del qual parlàvem abans fa que la gent més gran de la comunitat gitana s'acomodi fàcilment a aquell tancament. No avançar-se i poder-se queixar vol dir que es podrà rebre una contraprestació (ajudes, cases, PIRMI...); això els hi funciona, precisament perquè a cap ciutadà de Figueres s'ha atorgat el que es concedeix a la comunitat gitana. I, des d'aleshores, demanen ajudes pels nens, pels llibres, cases per a viure-hi, exempcions d'escombraries, etc.: és la queixa eterna i inacabable.

I l'assistent social ha de cobrir tot el que ells no creuen necessari cobrir. A les entrevistes van a veure què en poden treure i hi haurà alegria o mal humor a l'hora d'haver aconseguit o no alguna cosa; en aquest sentit són capaços d'armar vertaders escàndols. Es una mica com la persona que està mirant si ha tret la Primitiva.

Ara que els gitanos de Figueres, malgrat la forta concentració del barri del Culubret, es troben molt dispersos a tota la població, als llocs on hi ha algunes famílies gitanes aïllades, es nota que

no tenen tan assumit el tema del pidolatge, del demanar per demanar.

Si es vol fer un treball intensiu de creació d'hàbits en una família gitana, s'ha de fer a partir d'alguna cosa material; altrament no ho entenen. Són incapaços d'entendre que hi pugui haver un benefici en l'educació, en la llengua o en la riquesa cultural dels fills; ha d'ésser a canvi d'alguna cosa com, per exemple, una beca de menjador. Si no hi ha això, no se'n sent la necessitat. I, quan es planteja l'atorgament d'una PIRMI que exigeix unes característiques molt concretes com, per exemple, l'absència de la persona principal que es troba a la presó o no hi és i que la família s'ha quedat amb un munt de fills sense la figura de qui té la funció del proveïment, s'intenta treballar amb la persona que es té al davant.

"Es difícil saber quan t'estan utilitzant; has d'estar sempre a l'espectativa".

No és de rebut plantejar-se a la comunitat gitana un canvi d'actitud o de valors; ells ja tenen uns rols perfectament definits. La solidaritat dintre de la comunitat gitana és molt forta, tot i haver-hi diferències molt fortes entre clans.

Els gitanos no tenen les necessitats que es donen entre els païos: ni es preocupen de tenir la casa en condicions, ni necessiten llençols; quan fa fred, en tenen prou amb una manta. Si en la hipòtesi tenen uns diners, potser adquiriran alguna cosa o faran una reparació; però això no els preocupa. Mentre tinguin televisió, vídeo, rentadora, nevera i automòbil, ja en tenen prou. Ni gasten per cultura, ni per viatges i per menjar tiren de barres de pa a troços; tenen una vida molt més econòmica que els païos.

Pels col·legis tampoc tenen problemes: aniran al col·legi sense llibres i ja hi haurà algun paio o l'ajuntament que els hi procurarà; per això van a l'assistent social.

"Es pensen que el paio te l'obligació d'ajudar-los i és per això que pidolen constantment: que facis tal gestió perquè si hi va el paio serà més escoltat (quan poden marcar el número de telèfon), si tens una mica d'alcohol (quan hi ha la farmàcia al costat)... Sempre pidolar. Si no els hi fas o els hi dones, ja no ets una persona bona; només ets bo en la mesura que donis o facis".

Si el gitano pot utilitzar el paio, l'admet; és el sentit utilitarista de la relació: tot el que es pugui treure de profit, té un interès.

"Això m'ha fet interrogar seriosament sobre el treball entre els gitanos. Si estàs enmig d'ells

per bondat i ells ho interpreten en tant que els dónes alguna cosa, des del moment que per bondat penses que no els has d'ajudar, ja no ets una persona bona".

La veritat és que des de l'escola o dels serveis socials, quan s'ha assumit críticament la realitat del poble gitano, el tracte amb un alumne o una persona gitana és tanmateix més fàcil que amb un alumne paio procedent de famílies desestructurades: la mare prostituta o soltera, absència o desconeixement del pare, errors educatius constants, etc.

En el cas de l'alumne gitano, en darrer terme sempre hi ha l'avi o algú que hi pot intervenir, almenys una mare que els cuida; en canvi, en aquestes famílies desestructurades el que passa és que aquests infants no tenen referència de res.

"N'hi ha que, si no mengen a l'escola, segurament ni menjarien. A mi em fa més por treballar amb un paio desestructurat que amb un gitano. Aquest sempre ve per una cosa concreta; només pateix la crisi quan s'ha acabat la recollida de la poma o la cirera. En canvi, quan el paio fa una demanda, és perquè hi ha un problema al darrere de desestructuració familiar greu: abandó, situació de risc, de maltractes o del que sigui; cal fer-hi una intervenció molt més elaborada".

Entre la comunitat gitana la viduïtat no és tant problemàtica perquè sempre disposen d'algú al costat. La família protegeix molt. El sentiment de soledat no existeix en el món gitano; no s'hi donen les grans problemàtiques que es plantegen als serveis socials: què farem amb els vells? Què amb els nanos abandonats? Què amb la dona sola? L'assistència a domicili dels avis o dels nens abandonats entre els gitanos ni es planteja. La intervenció en la comunitat gitana vol dir fer molta paperassa perquè sempre es tracta de pensions o coses per l'estil. Aquesta gent consideraria una cosa inacceptable portar l'avi a una residència; el vells són molt considerats.

A la nostra família nuclear i individualista, en canvi, si algú es queda sol, s'hi queda de bo de bo. Hi ha molts més problemes (amb la droga, la presó, les separacions familiars, l'alcoholisme) i el seguiment dels casos és molt més exigent.

No es poden fer generalitzacions prematures i gratuïtes perquè hi ha famílies gitanes que són pobres, en el context de desestructuracions familiars greus vivint enmig de carències; però ells viuen molt bé. Aquesta gent és feliç, fan les seves festes i fins els deu anys es veu jugar els nens amb els païos, tot i que a l'hora de fer la colla, s'ajunten tots els gitanos entre ells. Es

des de la societat paia que veiem aquesta pobresa; es tracta de lectures diferents.

Al costat de les famílies gitanes sense cap iniciativa, quan la comunitat gitana ajunta pocs membres en una àrea urbana determinada, s'integren més fàcilment i en aquest sentit es dóna una vertadera aristocràcia entre el món gitano. Quan veuen que els alumnes tenen problemes d'aprenentatge, manifesten una clara voluntat d'aprendre i compleixen fidelment tota la normativa. Tota la família, els pares i els avis, va a les reunions i fa el que pot per a què els seus fills aprenguin.

"Segueixo pensant que és bo que estiguin escampats per la ciutat. De fet, ells quan volen ja es troben".

Si viuen junts, la brutícia crida la brutícia i les baralles també. En canvi, si viuen enmig de la gent, no perden la seva identitat i alguna cosa aprenen dels païos.

"No se'ls pot demanar que perdin la seva identitat i, ditxosos d'ells que saben viure amb tan poca cosa!".

Si idealment es pogués pensar en un estat autònom pels gitanos, la fórmula seria la desitjable: sabrien viure en pau i harmonia amb els de fora i podrien assumir sense més conflicte la seva manera d'ésser. Com que això no pot ésser, s'ha d'ésser realista i és millor mirar d'ensenyar-los a conviure. Que arribin a entendre que nosaltres tenim necessitat de rentar sovint la roba, que no celebrem les festes com les celebren ells, que no som cridaners per sistema, que no posem la televisió sistemàticament d'una manera forta... Cal que aprenguin a no molestar quan es conviu amb altres persones, començant per la neteja i per no ventilar els domicilis per la porta que dóna a l'escala de veïns.

El que passa és que aprenen el que és més còmode; no precisament el que demana i suposa una mica d'esforç i que ens imposa la disciplina social: estudiar o treballar a compte d'un altre.

"L'òsmosi entre païos i gitanos passa pel respecte i prou; no es tracta d'una transferència cultural dels uns cap als altres; no passa per un canvi de valors".

Pel que es refereix al respecte, Déu n'hi do el que s'ha aconseguit des de l'escola Pous i Pagès. El que passa és que es dóna una forta pressió familiar que tira per terra l'aprenentatge de compartir fet a l'escola; la pressió de la comunitat familiar gitana destrueix les més bones intencions. Hi ha alumnes gitanos, pocs, que han acabat el graduat escolar i que no es veuen en condicions de continuar res. Arriben a compartir amb els païos, a estar molt a prop els uns dels altres; però, a la que acaben el lligam amb

l'escola i afronten la realitat quotidiana, és quan la pressió es fa més forta, hi ha un rebuig del propi col·lectiu. Aquesta persona no pot assumir els rols que l'imposa la pròpia comunitat gitana i la família: el de jove, de buscar-se la vida, etc.

"Els nanos mateixos s'ho acaben passant malament perquè el seu mateix context de vida els acusa de no ésser uns gitanos, sinó uns païos. En el fons viuen aquesta dicotomia".

Per un costat, hi ha la lluita que ha fet l'escola durant molt de temps intentant anar aixecant el nivell d'aquesta comunitat per a què tingui les mateixes oportunitats que els altres i, per l'altre costat, es tiren enrera a l'hora de la veritat perquè ja els hi donen tot fet. "Quan menys en tinguem de res, més aviat ens en donaran", és la reflexió subjacent. La cultura del pidolaire que hem vist més amunt va al costat d'una política proteccionista absolutament incomprensible si no és entenent-la des de la perspectiva de la reacció social.

"Hi ha uns llistats a l'ajuntament de gent necessitada. Si es considera la població dels nuclis gitanos estan gaudint d'uns beneficis que no tenen altres persones de Figueres: llibres de franc, assistència social i, com no tenen treball oficial ni assegurança, demanen per a poder-se pagar les medicines".

Això certament és pobresa; però, fins a quin punt demana atencions especials? La comunitat gitana abusa de l'administració i té un gran poder d'unió; des d'aleshores, ho aconsegueixen. Es aquesta una marginació? Hi havia una època que el gitano estava molt al seu barri i sortia escassament i, si en sortia, anava amb peus de plom perquè l'increpaven. Ara baixen i abusen de tot perquè la policia municipal no en fa cas; han entrat a formar part del paisatge urbà. Se'ls ha protegit excessivament.

La cultura gitana és complexa i singular i, sobretot, es troba a anys-llum de la cultura paia; tenim prou elements per a al·ludir-hi.

Comencem per la forma d'educar. Per a ells, l'escola és la família, els germans, els oncles. Des d'aleshores, la institució escolar deixa d'ésser essencialment gitana i portar el nen a l'escola durant un temps és una mena de concessió que els gitanos fan al paio: per la necessitat del llegir i l'escriure, per a aconseguir una subsistència que els hi proporcionarà poder conduir la furgoneta. El que els motiva més a anar a l'escola és el treure's el carnet.

"Quan tenen el carnet de conduir, ja són feliços i em penso que saben conduir tots. Allò del carro ja ha passat a la història, ara tenen la furgoneta".

L'escola té un valor instrumental i res més, molt lluny de la transmissió de cultura i de valors. El gitano ha de treure profit de tot el que té al seu costat i l'escola és una pèrdua de temps; el que interessa és buscar-se la vida: el nen m'ha d'ajudar a mi i la nena cuidar-se dels més petits. No hi ha necessitat de l'escola. Serveix només com instrument pel benefici propi.

"Diuen: "els paios no podeu suportar els vostres fills i busqueu una excusa per a posar-los en un lloc o altre". Es per això que no tenen interès a dur-los a l'escola ni als casals d'estiu perquè, al seu costat, els nens no fan cap nosa".

Aquesta és la filosofia gitana: l'escola és la família, el clan. La formació la donen els gitanos i l'escola de la vida és al seu voltant. La transmissió de cultura la fan els mateixos nens, la fan els pares, els integrants de la comunitat gitana. Es tracta en aquest aspecte d'un xoc cultural evident.

Aleshores, la mainada no pot arribar gaire lluny al col·legi; de seguida se'ls emporten a vendre -o els nanos mateixos hi volen anar- o a cuidar els més petits i són feliços a casa seva. Un nano petit, crida al mercat: "mira què tinc". Fan la propaganda de l'article i sembla que això ho portin a la sang. Aleshores, un dia van a l'escola i l'altre no.

"Ja m'agradaria que els pares paios tractessin els seus fills com els pares gitanos".

La moral gitana sol ésser molt estricta i això repercuteix seriosament en la institució familiar; la unitat familiar té molta consistència i fa que els gitanos sàpiguen viure i que en moltes coses ens superin. El patriarcat transmès d'avis a pares és el qui controla l'adequació a les normes no escrites del propi grup. I una de les manifestacions més clares és el tracte sistemàtic a la dona que, des de la nostra lectura, deixa molt que desitjar, tot i que mai un gitano ha pegat la seva dona, sinó que la respecta i molt. Aquestes lleis no escrites solen impactar les persones que s'ho miren des de fora.

En un curs sobre planificació familiar donat per un metge (és un exemple il·lustratiu que no va succeir a Figueres) a una gitana li van parlar de la conveniència d'una lligadura de trompes i ho va acceptar.

"I deia: "Por favor, que me desliguen las trompas porque, si no, mi marido me va a dejar". Per a ells el tenir molta prole és una riquesa i una potència".

Les gitanes solen ésser molt disciplinades: saben que tenen que parir i que, si han arribat als vint anys i no s'han casat, la situació no és bona. I solen parir a l'hospital.

"De dones gitanes es fan moltes visites al servei de ginecologia de l'hospital perquè sovint solen quedar-se embarassades; i són més naturals que les dones paies; entre altres coses perquè no munten un "cristo" al moment del part i pareixen millor. Les dones gitanes han estat educades en aquest sentit.

No sé si es casen per amor o perquè els "enxufen" el marit; però quan vénen a parir van impecablement vestides amb roba del mercadillo i es pinten: són molt femenines; suposo que per agradar l'home".

El que tenen clar és que una de les seves funcions és casar-se i una gitana casada que no tingui fills, és un perill: l'esterilitat d'una gitana és una cosa greu.

"A mi se m'han escapat del quiròfan vàries gitanes que havien demanat de fer-los-hi un lligament de trompes; una en concret de la mateixa taula del quiròfan. No està dintre dels seus esquemes que una dona gitana perdi la seva fertilitat".

Això contrasta amb el tarannà de la nostra societat en la que, efectivament, avui dia la naturalitat del sexe i del part s'ha perdut i es demana que s'adormi la partera.

Ara hi ha gitanes que comencen a acceptar els anticonceptius; diuen que no volen carregar-se de fills. Una noieta deia: "yo demasiados hijos, no"; hi ha un cert canvi potser per influència paia. Com que comencen a parir de molt joves, arriba un moment que diuen que no volen ésser com les seves mares i sol·liciten consell. De totes maneres, no accepten o els costa d'acceptar lligadures de trompes.

Per altra banda, que la noia quan es casa sigui verge és importantíssim. Hi ha una cerimònia del mocador per a comprovar la virginitat de la núvia que només admet que els testimonis siguin tots gitanos.

En aquest sentit, Déu ens en guardi que una noia gitana no vagi a dormir a casa; el fet pot provocar una escena impressionant: el pare revolcant-se pel llit amb una ràbia, un disgust i un plor esfereïdors. Pot esdevenir una tragèdia quan una noia no ha dormit a casa i l'episodi no es pot arreglar fàcilment sense disculpes per part de la hipotètica família culpable.

I, encara, hi ha el tema de la infidelitat; de cara al poble gitano aquesta és un qüestió molt sagrada.

"Van dir que una dona gitana havia dormit amb un cunyat i el marit d'aquesta gitana anava a matar el suposat culpable amb un ganivet. No crec que 'd'amagototis' facin la seva; no és fàcil de la manera que viuen junts tots plegats".

Es donen aïlladament casaments entre païos i gitanos i l'experiència demostra que és difícil que puguin tirar endavant. Acaba essent difícil entrar a l'interior del món tancat dels gitanos.

Aquesta moralitat tan estricta els ve d'una religiositat carismàtica pentecostal, no catòlica sinó d'una separació evangèlica; n'hi ha de molt i molt religiosos. Això els ajuda a refinar-se perquè se'ls diu que han de mantenir una certa conducta; per exemple, que no han de dir mentides. Es veu reforçada la moral estricta que els ve de la seva cultura. No els va malament perquè tenen molt ficat a dintre que Déu ens estima i ens protegeix. Els fidels en aquest cas no tenen cap mena de formació religiosa, sinó que el misteri els impacta.

No va passar a Figueres; però una persona que ha estat consultada i que ha treballat molts anys amb gitanos ens ha explicat un fet que ajuda a entendre aquesta perspectiva que mescla religiositat i interès de grup.

"Hi havia hagut molts robatoris a l'escola fins el punt d'agafar l'estufa que l'havien tret per la finestra. Vam reunir la gent del barri a l'escola i els hi vam dir que, si això continuava així, tancaríem l'escola.

Van comparèixer el pastor i un pare per a demanar que per favor no tanquéssim l'escola. El pastor feia la reflexió següent al pare de la comunitat gitana: "Heu d'ajudar a aquests mestres perquè estan ensenyant els nostres fills a llegir la Bíblia. Si no fos per això, a títol de què voldríem els païos entre nosaltres?".

La comunitat gitana viu completament a la defensiva. Com que és una ètnia que ha estat tradicionalment perseguida i es tracta d'una societat primària en els seus instints i en la seva manera de fer, no es tracta de pactar res, sinó que el discurs implícit és el de dir: "com que tu t'has d'aprofitar de mi en el que puguis, jo també me'n aprofitaré i a veure qui té més força". Es un malfiar-se constantment, un viure en una paranoia permanent.

Tot és viscut de la mateixa manera: l'escola, l'administració, la declaració de renda, l'atur, el salari... tot el que sigui la legalitat vigent. Una lluita constant per amagar per tal que el

paio no se'n pugui aprofitar de mi: quan més jo tingui sense que el paio ho sàpiga, més podré subsistir.

Des d'aleshores, els que cobren pensions, o punts, o ajudes, o subsidis tenen la llibreta per a què sigui feta la transferència i ho treuen immediatament; no sigui que vingui el paio i se'n apoderi. Els pagaments de la llum, de l'aigua, de les contribucions urbanes, etc., com que no són coses bàsiques ni essencials per a subsistir, és un diner perdut. S'inverteix amb altres coses: l'assistent social ha de cobrir el que ells no creuen necessari.

"Hi ha membres de la comunitat gitana que han anat a demanar xampú a l'assistent social per a rentar el gos o el cavall. Tenen diners perquè quan van a buscar un vídeo hi van amb una bossa i els nivells de consum són altíssims".

Hi ha misèria entre ells? Des de la nostra lectura, sí. Però ells, en compte de buscar una casa si el fill es casa, es queden a casa dels pares amb cinc germans més i en uns habitatges que fan seixanta metres quadrats.

Això ens introdueix en el que és l'economia gitana. Els gitanos viuen molt al dia en el context d'una economia de subsistència; actualment, fan el mateix que han fet sempre; però amb uns recursos diferents.

El fet laboral d'aquesta gent és que han d'anar per lliure i no es poden subjectar a un horari. Establerta l'ocupació comunitària amb treball per sis mesos i amb un subsidi que els hi donen, és evident que el treball els va ample i que fan la feina amb una "catxassa" infinita. En aquest sentit, se'ls ha ajudat una mica a promocionar-se; però el que és veritablement seu és anar al mercat. El problema es genera en ells quan no poden comprar el que després han de vendre; és aleshores que es troben ofegats.

Aleshores demanen i, quan s'ha intentat ajudar en aquestes situacions de necessitat sota la condició de tornar els diners prestats, ja se sap que no els tornaran; en tot cas, ara una quantitat, ara una altra, sense recuperar mai aquell capital; però ells van tirant.

Els gitanos són molt solidaris i capaços de fer sacrificis inimaginables en benefici dels seus.

"Un fill va tenir un mal greu, una cosa del cervell, i el van dur a l'Hospital General de Catalunya. Com que no calculen, no vulguis saber els diners que els va costar, D'on els van treure? Segurament que d'aquí i d'allà".

Per aquest tema del treball gitano, la ciutat de Figueres és molt bona en el tema dels mercats: Figueres mateix, Roses, la Junquera, les transaccions amb França... Per la verema o la collita de la poma, copen els mercats del treball temporer. En aquest sentit viuen bé.

Abans els gitanos passaven pels pobles amb la tartana i vivien de quatre gallines que robaven. Ara els nens saben lletges i dominen l'ordinador. Quan acaben l'escola, no hi ha cap xarxa o institució que els aculli o en faci el seguiment i, si van a buscar feina, no tenen la mateixa facilitat tot i tenir en compte que avui en dia no tothom pot treballar en allò pel qual s'ha preparat. Tot el que s'havia après a l'escola es perd.

Es sap d'un que va arribar a assolir una formació professional de segon grau i que ha tardat molt a trobar feina pel simple fet d'ésser gitano.

"Va tenir un desengany molt gros. Hi va intervenir el mateix consell escolar i va tenir que treballar un temps de vigilant de pàrquing, puix que no li donaven la feina tot i haver guanyat les oposicions. L'administració local hauria d'ésser conscient que, quan hi ha una persona de la comunitat gitana preparada, hauria d'ésser protegida".

La seva cultura del treball és un gran condicionant per a trobar una feina perquè els ciutadans que podrien proporcionar-la acaben pensant que no rendiran com deuen donat el seu costum de viure a esquena dels altres.

No es dona entre la comunitat gitana de Figueres una problemàtica de conducta greu i de conflictivitat amb la justícia; com ens han dit, no es tracta d'un fenomen col·lectiu perquè es tracta d'algunes famílies concretes i conegudes.

"No hi ha problemes policials al barri del Culubret; si n'exceptuem cinc persones, no hi ha cap mena de problema. No és veritat que tots els gitanos siguin conflictius. El que passa és que són d'una manera que mai delataran que ha estat aquell; no es discriminen entre ells tot i que els permetria salvar el bon nom de l'ètnia", diu la policia.

Fins i tot des de la presó es reconeix la no conflictivitat de la comunitat gitana i s'insisteix en la necessitat de considerar les diferenciacions de les seves valoracions. Els presos gitanos de la presó hi són per petits delictes (a vegades no tan petits com la falsificació de moneda).

"Es un altre món que depèn de les regles de convivència de la comunitat gitana i en aquesta valoració hi ha el robatori per a sobreviure. La seva cultura no està vinculada a tenir una feina amb uns horaris fixes i la seva vida es desplega en maneres de fer que per a nosaltres no serien lícites".

S'explica la història d'un jove que es va llogar al mercat i que al cap de quatre dies va plegar dient: "por el dinero que me dan".

I els temes de conducta s'han d'entendre com a conflictius per a nosaltres, no per ells. La seva educació quan arriba als setze o als divuit anys fa que robar un cassette o una roba al mercat no sigui vist com una extorsió segons la seva cultura. Tant el concepte de necessitat com la seva escala de valors és diferent; les conductes són regulades per un mateix i el que està bé o malament és molt relatiu. Fins i tot entre ells pot estar ben vist el petit robatori.

Un fet singular és la relació de la comunitat gitana amb la droga; no hi solen tenir relació perquè la droga els hi desestructura els valors que han estat transmesos de generació en generació. La droga canvia tot el món gitano; és el que es veu quan la droga ha entrat en una família.

La droga, que és un problema paio, ha entrat en el món gitano a partir de la cultura del negoci; essent una problemàtica actual, els vells dels clans ho frenen perquè els desestructura el seu món de valors; els implica en el que és l'essència de la seva cultura. Així com per les conductes és difícil dir el que està bé o malament, la droga es refusa en tant que destructiva de la seva mateixa visió de les coses.

Un altre tema cultural és l'associacionisme: s'associen en funció dels seus propis interessos i per a tenir més força de grup. No oblidem que l'associacionisme és una institució paia. Més que res, s'associen per a defensar-se: tenir més metres de parades al mercat, per exemple. L'associacionisme gitano s'inscriu perfectament dintre d'aquella dialèctica de transacció i de negociació amb els païos.

"S'inscriu en un discurs de picaresca: "per a què ens entengueu, ens veiem obligats a passar per un registre d'associacions". Els qui fan rutllar l'associació són només quatre: el president, el vicepresident, el secretari i el vocal. Han agafat el nostre llenguatge".

Una altra característica de l'associacionisme gitano és que no és homogeni; entre clans hi ha interessos diferents i automàticament s'han de crear associacions diferents. Les lluites internes són

visibles i estan canviant constantment de secretaris, de presidents i de tot. Les associacions gitanes a Figueres són dues: la jove i la vella, en funció de si habiten en cases baixes o en blocs de pisos. Cadascuna defensa els seus interessos.

Es difícil parlar de la promoció del poble gitano. Promocionar, cap a on? Són feliços com el que més amb la seva cultura: tenen una vivesa i una alegria que no es pot veure en altres contextos. Els gitanos responen molt bé en totes les coses que toquen directament la seva cultura: la cura dels més petits, per exemple. Si s'han de promocionar, sempre es tracta que es faci amb una respecte de la seva cultura; al cap i a la fi tenen unes referències que els altres moltes vegades no tenim.

"La pobresa de la comunitat gitana és fictícia".

3. Els grans temes de la pobresa real a Figueres

3.1 La pobresa lligada a l'habitatge

A Figueres hi ha problema d'habitatge, tot i que no és una característica principal de la pobresa al municipi.

"Cada any hi ha un cert nombre de desnonaments".

Als barris perifèrics, l'habitatge és senzill; però amb un avantatge: és de fabricació recent. Així i tot, a vegades la gent viu en males condicions per pura deixadesa; no se'n ha fet un manteniment adequat. Es la persona gran que no té la preocupació d'avisar el lampista, el pintor o qui sigui i la casa on viu va quedant desamparada.

De Protecció Oficial feta per la Generalitat, hi ha l'Olivar Gran i l'Horta Capellera amb l'avantatge que és de fabricació relativament recent. No hi ha un problema visible.

On sí la pobresa de l'habitatge té una visibilitat és als sectors on la fabricació té cent anys o més (al carrer de la Junquera, al casc antic, etc.) i amb les persones que viuen a les pensions (al carrer Muralla, per exemple). Hi ha desnonaments, situacions de degradació i mostres evidents de pobresa.

El tema de l'habitatge en realitat es desconeix a Figueres; no se'n sap res. Només passant pels carrers del centre de la ciutat, el poc que es pot veure i el molt que t'expliquen és més aviat esgarrifós.

"S'han agafat habitatges molt i molt vells, en unes condicions absolutament deficientes i s'hi ha posat a viure molta i molta gent".

La ciutat està col.lapsada, sobretot, per població marroquina que viu en unes condicions greus al centre mateix de la ciutat. Com que

la zona de vianants del centre de la ciutat es va despoblant, s'hi posen a viure de qualsevol manera en unes condicions d'habitabilitat que no passarien una inspecció amb els ulls tancats.

"En aquest sentit hem de parlar d'uns nivells d'explotació impressionants per part de la població autòctona".

El procés és el següent: a Figueres hi ha molts pisos tancats només i únicament perquè els propietaris tindrien uns costos més elevats si els volguessin posar al dia.

Al costat d'aquest procés que respon a interessos molt específics, l'administració diu i repeteix que no cal fer habitatge protegit perquè el parc de pisos ja hi és i no cal fer-ne més; els promotors i constructors faran pisos de luxe i, aleshores, els més senzills i antics quedaran buits i disponibles.

"I és veritat que queda un munt de pisos disponibles; però tancats. Si es fes habitatge públic, s'entraria en competència amb aquests propietaris-llogaters i potser s'espavilarien".

El resultat és que, en inhibir-se de fer habitatge públic i deixar que la iniciativa privada vagi fent, ja es dona un cert moviment, encara que no en unes condicions que seria de desitjar.

Els problemes de l'habitatge a Figueres queden reduïts al de viure moltes persones en molt pocs metres quadrats: amb un cert desempar i en unes condicions higièniques que, almenys, són perilloses. Més enllà de les famílies gitanes que solen concentrar-se en espais tanmateix ben reduïts i dels magrebins que es fiquen allà on poden, hi ha moltes altres llars que suporten resignadament unes condicions insuportables.

Les conseqüències d'aquesta situació de fet ens les han expressat cruament.

"Hi ha problemes de desnonaments: "només tinc això i si no pago m'ho tallaran". Això s'afegeix a l'atur, amb la dona obligada a treballar i tot acaba amb una culpabilització mútua inconscient: la inestabilitat de la família és molt forta. A vegades sembla que estan molt bé i, de cop, les coses s'espatllen per causa de l'habitatge. Es viu aleshores una agressivitat tremenda. I els nens són incontrolables i no fan atenció a res. Es un panorama cruel".

Com tantes coses que se refereixen a la pobresa, els problemes de l'habitatge passen completament desapercibuts; en part per desídia

i pobresa cultural, en part per manca d'intervenció i de promoció de polítiques actives en el mercat de l'habitatge.

3.2 L'escola com a mirador de pobresa

L'escola no és una institució neutre; de fet, intenta inserir-se al barri on està ubicada del qual en rep les influències més immediates en un feed-back i una interrelació estreta i exigent. De cap manera l'escola és una institució aïllada. L'eficàcia educativa i de transmissió de coneixements de l'escola passa per implicar-se en un barri determinat i concret: aquest és un ideal que tot bon mestre coneix, viu i intenta afrontar amb decisió.

"El nen es passa a l'escola només cinc hores i, per molts esforços que faci el centre per orientar o informar aquest nen, si no canvia l'ambient en el que desenvolupa la resta d'hores del dia, és inútil l'esforç que s'està realitzant".

A Figueres hi ha escoles que, ja històricament, han fet una forta pressió a l'administració per a cridar l'atenció sobre els problemes d'un determinat barri amb les marginacions concretes de la gent que l'habita per tal d'aconseguir uns mínims d'integració escolar que permeti fer la seva labor pedagògica fonamental.

Els alumnes van a l'escola que, en principi, els toca per la relativa proximitat de la residència dels seus pares i aquest principi burocràtico-administratiu de la zona d'influència escolar d'un determinat centre fa que la procedència dels diversos alumnsats presenti unes característiques tanmateix ben dominants.

A l'escola Anicet de Pagès de la Marca de l'Ham entre el 90 o el 95% són castellanoparlants. Al col·legi Dalí s'està donant un percentatge relativament elevat (6%) d'alumnes magrebins; més o menys 33 en un centre de 600 alumnes, el que dona unes proporcions pel que fa a la llengua ben heterogènies:

6% àrab, 50% castellanoparlants i 44% de parla catalana. Al col·legi Pous i Pagès hi ha un 45% d'alumnes provinents de la comunitat gitana. A la Guarderia de la Santa Creu la majoria són de parla castellana essent els catalanoparlants una vertadera excepció. El col·legi Pallach també té marroquins encara que potser en unes circumstàncies diferents puix que hi han entrat des del parvulari.

Tot i això, la mobilitat escolar a Figueres és força notable. Hem al·ludit anteriorment als centres que a Figueres són de concentració escolar i hem parlat abans de la picaresca de declarar un domicili de conveniència per entrar dintre d'una determinada zona escolar; però, a més, hi ha la tendència a matricular alumnes fora de la pròpia zona escolar per causa de l'ambient social d'un determinat centre. Es així com alumnes vivint a Parc-Bosc van a

altres escoles de Figueres en la mesura que hi ha places escolars disponibles. Aquesta mobilitat escolar fa que es compensi en el sentit que l'ambient social dels diversos centres no sigui tan uniforme.

Aquesta mobilitat fa que alguns centres escolars (Dalí, Anicet de Pagès i Josep Pallach, per exemple) siguin una mica calaix de sastre acollint alumnes d'altres zones de Figueres. Quan aquests canvis escolars es realitzen mentre els nens i nenes són petits, no hi ha problemes significatius; els problemes es generen quan aquests canvis es fan a 12, 13 o més anys d'edat perquè hi ha el risc real de què es converteixin en alumnes problemàtics: no és tant un problema de disciplina com de disponibilitat per aprendre. L'escolaritat prèvia sol ésser insegura i l'adaptació és difícil amb els problemes sobreafegits que, si es tracta d'alumnes de minories ètniques, hi ha dificultat de comunicació lingüística.

Després de fer l'esforç de despistar unes hores de dos o tres mestres per tal de fer un suport lingüístic a aquests alumnes, un bombardeig de llengua oral, algunes escoles el van demanar aquest suport a les instàncies educatives.

"Després de plorar, plorar i plorar ens el donaven; però, si el demanàvem el setembre, el novembre encara no s'incorporava".

L'escola Pous i Pagès que és una de les pioneres en aquesta temàtica de la lluita per una escola de qualitat, ha passat èpoques veritablement fecundes aconseguint el 1986 o 1987 la qualificació d'escola d'acció especial.

"Volia dir que es reconeixia que era una escola de marginació, amb índexs elevats de pobresa i d'analfabetisme i tota una sèrie de coses. Quan els pares se'n van adonar, hi va haver problemes d'acceptació, tot i que comportava grans avantatges amb ajudes, subvencions i suport".

Es treballava aleshores durament per l'escolarització total intentant que no hi haguessin alumnes sense escolaritzar. Es va fer una feina importantíssima completada amb una recerca sobre la integració dels alumnes de la comunitat gitana.

En aquests moments el procés és invers arribant a una certa involució. Adhuc es va realitzar fa un parell d'anys un estudi sobre el creixement dels alumnes d'ètnia gitana al centre tot aprofitant la planificació de cara a la reforma. L'intent era de posar en evidència que l'escola Pous i Pagès anava camí d'ésser una escola exclusivament gitana i aquest document va ésser posat en coneixement de l'administració educativa. S'estava concentrant tota una població determinada en uns barris concrets com a valor afegit a una problemàtica molt concreta.

De fet, quan es van crear les escoles d'atenció especial, fa ara uns deu anys, s'aconsellava que la proporció d'alumnes no gitanos/gitanos fos de vuit a dos amb un procés d'adaptació i d'integració d'una cultura cap a una altra. Més tard es deia que aquesta era una relació que s'havia de superar: 5'5 païos i 4'5 gitanos. I l'experiència va demostrar que es feia molt difícil i la mateixa Direcció General va tornar a plantejar aquella relació de vuit a dos, revisió motivada més pel creixement progressiu de la població àrab que la gitana. Es superava la xifra màgica a la qual s'havia d'arribar.

Des de l'escola és impossible prendre decisions perquè els mestres no tenen cap poder. Per altra banda, els mestres estan desbordats tot fent la seva feina i es fa necessari l'esforç forani per tal de superar determinades situacions perquè l'escola ja està fent el que ha de fer.

"El màxim que es pot fer és un estudi i elevar-lo a l'administració per tal d'obtenir més recursos amb mestres".

La pròpia escola anava denunciant i reclamant aquesta necessitat tant a l'administració educativa com a l'ajuntament i es va aconseguir, com a barri, el poder disposar d'un assistent social i d'un educador.

L'embalum excessivament desproporcionat d'alumnes d'una determinada ètnia desequilibra i, en segons quins casos, un sol alumne destorba la marxa de tota una classe.

"Es un problema continu. Imagina't si són molts".

Malgrat que els mestres siguin bons professionalment i hagin fet una labor tremenda, acaben desgastant-se anímicament. En suport d'aquest risc, Figueres compta amb el psicopedagògic municipal que arriba fins allà on pot portant l'alumne, si cal, al neuròleg o allà on sigui. La seva feina es limita a nivell d'escola i, quan es tracta de treballar amb la família o en el context, sol coordinar-se amb els serveis socials municipals.

En tota aquesta problemàtica d'inadaptació a l'escola i de lligam entre escola i barri, seria una frivolidat pensar que tot el problema és el que afecte a les minories ètniques o estrangeres. De cap manera!

Per exemple, deixant de banda el problema cultural gitano del qual ja n'hem parlat, els pares dels nens magrebins volen que els seus fills vagin a l'escola perquè moltes vegades és l'única possibilitat que tenen per a poder residir si aconsegueixen acreditar que segueixen un ensenyament regular; aquesta és una angoixa sobreafegida per part dels mestres perquè no saben com solucionar-ho.

"Fa tres anys que ens passem el primer trimestre barallant-nos amb l'administració per a poder disposar d'un assessor de conversa i el que més hem aconseguit és disposar d'un professional sis hores a la setmana per alumnes que no tenen cap nivell; és absolutament insuficient".

Però l'experiència dels mestres demostra que aquests alumnes magrebins hi posen interès, són atents, molt correctes i els pares se'n preocupen. No són gens problemàtics de comportament, tot i que sempre sol ésser un grup molt tancat. N'hi ha algun que ha arribat a integrar-se a un consell escolar. Precisament, si alguna manifestació han fet, és la de que n'hi hagi que, magrebins o no, integrant-se a l'escola tard, els puguin emmascarar amb conductes incorrectes.

"S'expressaven dient: "a nosaltres ens diuen que no som bons, perquè els altres són dolents". Vam entendre que hi havia la por de veure's judicats tots pel mateix raser".

Els problemes d'inadaptació i de dificultats d'aprenentatge són iguals per a tots, amb manifestacions que no són úniques; la pobresa del bagatge social i cultural fa que molts alumnes fracassin en funció del sistema escolar, perquè hi ha algunes escoles amb proporcions notables de persones que són d'integració.

"El nivell de fracàs és una mica més alt entre els gitans; si aquests són el quatre i pico per cent sobre tot l'alumnat, els gitans arriben a un 5% de fracàs, és un exemple. De totes maneres, una cosa són els gitans i una altra els alumnes que tenen molts i molts problemes".

Es tracta d'alumnes de famílies molt desestructurades; població obrera amb un nivell cultural baix, amb menys qualificació professional i que nota en primera línia els efectes de l'atur. Tipus de gent molt pobre, de nivell socioeconòmic modest, amb processos migratoris traumàtics, les mares fent feines de la llar i els pares amb professions no qualificades. El paper dels pares sol ésser completament nul, no saben garantir un tracte humà, no interessant-se pel que fa el seu fill o filla, ni assistint a les reunions a les quals se'ls convoca. Amb una barreja de situacions conflictives, com mares solteres, pares a la presó, etc.

D'una classe de dinou nens, n'hi havia onze que tenien problemes familiars: la mare era prostituta o no coneixien el seu pare. Cada vegada més estan arribant a l'escola casos de nens amb una situació familiar complicada.

"Un nen amb problemes és perquè hi ha una família amb problemes".

Es una opinió generalitzada que progressivament s'incrementen més aquestes situacions i el termòmetre n'és precisament els alumnes que n'acusen les conseqüències. Per exemple, la típica picabaralla amb els fills al mig o la tira de problemes econòmics de tota índole amb repercussions greus. Pares que falten a la seva responsabilitat i una mare que ha de portar tot el pes de la família i que vol salvar la situació buscant cases per a feinejar sense trobar-ne.

Aleshores, no és que les mares no puguin amb els nens, sinó que no poden amb tota la càrrega de la vida quotidiana i, sense voler-ho, transmeten una forta inestabilitat emocional als seus fills. Estan desbordades en el context d'un pare parat, inexistent, no qualificat, etc. Fins ara la mare salvava les situacions; però això ha arribat a un límit. Els problemes econòmics més la pobresa cultural, fan un feix.

La conseqüència més immediata dels problemes d'inadaptació és la dificultat d'aprenentatge: la pobresa de vocabulari, la inseguretat que manifesten, la resposta agressiva, la no dissimulada tristesa, l'excitabilitat fàcil, la incapacitat de reaccionar per manca d'estímul o d'oportunitats, etc. Alumnes que podrien donar un rendiment i, en canvi, no poden.

Aquest alumne no sap ni estar assegut. El fracàs escolar sol ésser elevat (ja n'hem vist els embalums a Figueres) i els problemes d'aprenentatge són complicats. Les interpretacions no s'han de fer a l'aula, sinó a la vida.

En aquest context,

"els avis juguen un gran paper i porten el pes de les criatures quan són molt petites, sobretot en el cas de les mares separades, solteres o soles".

Quan hi ha separacions, encara que en un començament sembla que hi ha un acord, es donen "xantatges" entre la parella; és la mare que busca sortides i troba en els avis un important recurs. Si troba un treball, són els avis que s'ocupen dels petits suportant una càrrega que ja els ve una mica grossa. Els avis es fan càrrec sovint de tota la situació, de tota la responsabilitat fent el relleu dels dèficits dels pares; hi ha avis que es fan càrrec dels petits rebuts de l'escola i ho assumeixen pràcticament tot.

3.3 Els problemes de conducta

Hi ha una contradicció evident entre el discurs articulat per persones que s'ho miren de lluny i les que intervenen directament o es troben implicades amb la problemàtica de les conductes a Figueres; per les primeres, a la capital de l'Alt Empordà hi ha una forta problemàtica de desviació, per les segones es tracta de fets

aïllats i puntuals. Des de la perspectiva de la sociologia del coneixement, les versions diverses dels problemes de conducta a Figueres responen a miradors amb perspectiva diferent.

Ens han parlat de situacions dures en la que ambdós progenitors són addictes a la droga. Famílies trencades i conflictives generant enemistats entre les mateixes famílies i provocant situacions que els petits viuen dramàticament des del moment que es troben enmig del conflicte.

"Tot el que expliqui és poc: es tracta de drames molt forts i molt durs que es manifesten en els petits en la seva tristesa i en la seva apatia".

La violència de les situacions ha portat a detectar agressions i cremades en els nens amb la col.laboració del silenci de l'avi que no gosa parlar-ne per causa del sofriment que li ha provocat.

"Els maltractes morals, més enllà dels físics, són molt subtils i generalment no són públics: tancar el nen sol a la casa amb l'angoixa i la inseguretat que comporta".

Des d'aquesta lectura es parla de la droga com una situació generalitzada que cada vegada va en increment i es citen els llocs més freqüentats pels addictes: les voltes de l'església de Sant Pere o el barri d'Horta Capellera. S'observa, per altra banda, que es dona un desplaçament dels llocs de freqüentació: del cap d'amunt de la Rambla al carrer de la Junquera.

"Hi ha hagut morts per sobredosi i aquest és un indicador que no falla. Els addictes de 18 a 20 anys necessiten punxar-se tres o quatre vegades al dia i cada punxada costa almenys 5.000 pessetes; o sigui unes 15.000 pessetes cada dia. Hi ha una xarxa bastant gran de gent jove amb el problema de la droga".

Des d'aquesta lectura, es té la impressió que del carrer és impossible captar els problemes de les drogues tot i que segurament que a Figueres hi deu haver un focus que està candent, sense sortir. Es un grup reduït que tothom coneix?

I es fan afirmacions agosarades com dir que

"Abans els camells venien del cantó de l'Escala i Sant Pere Pescador; però ara els àrabs n'han pres el relleu. Hi ha nens àrabs que amb deu o dotze anys ja són traficants".

De fet, ningú s'atreveix a afirmar que aquest suposat "mercadeig" de droga arribi a incidir a l'interior dels centres escolars tot i

que hi ha centres que han arribat a demanar a la policia que vigili un determinat barri.

"Això ens crida l'atenció perquè no han molestat ni ofert mai res als nostres alumnes, mai s'han ficat amb el centre i això que hi ha xeringues aquí a fora".

S'al.ludeix a mares que són o han estat prostitutes tot insistint en què es tracta d'una prostitució practicada per necessitat per causa de la precarietat econòmica.

Des de la presó de Figueres es parla de què entre els delictes més corrents dels qui freqüenten la presó hi ha els que van contra la salut pública; però es matisa que són reclusos que no resideixen a Figueres sinó per les rodalies d'Empúria-brava. I es referma que, d'entre aquests, molts són estrangers o de famílies petit-burgeses del país, amb la característica que es tracta de persones procedents de contextos molt "normalitzats"; és a dir, individus que tenen bastants recursos personals i culturals per a sortir-se'n per ells mateixos.

"Les motivacions solen ésser bàsicament d'ambicions o d'interessos personals. Segurament que depenen de xarxes que no s'acaben d'esbrinar ben bé".

Aquests no són els traficants que ho fan per sobreviure o per a pagar-se el tòxic i que trafiquen amb petites quantitats. De totes maneres, s'insisteix que els delictes inculpats als qui són a la presó de Figueres no sempre es refereixen a la droga, sinó que hi ha també moltes inculpacions per robatoris.

S'elogia la gran labor que du a terme l'Hogar de la Luz que té el seu centre al carrer del doctor Ferran; treballen d'una manera correcta i positiva fent passar els afectats per les diverses cases segons la fase on es troben.

La policia desmenteix radicalment aquestes informacions precedents dient que es desplaça fàcilment la visió dels joves al carrer i el fumar-se algun porro vers una generalització gratuïta de la problemàtica de la droga.

"Es diu molt més del que hi ha i això passa una mica a tot arreu, tant a la Marca de l'Ham com a l'Horta Capellera. No hem detectat mai un tràfic de drogues extraordinari. N'hem parlat cinquanta mil vegades amb el comissari precisament perquè tenim una sensibilitat molt especial pel tema".

Segons la policia, la gent té interès de dir que un determinat barri és molt conflictiu per a justificar una presència permanent de les forces de l'ordre. I una de les primeres desmitificacions és

la de la prostitució amb la constatació que dintre del terme municipal de Figueres és inexistent.

"En tenim algun focus a l'estiu a la carretera de Roses, cada vegada menys. El focus més a prop de Figueres és el Pont del Príncep o al terme de Vilamalla".

D'aquí i d'allà es citen fets puntuals i aïllats:

-el nen marroquí que es fugava de casa i que robava sistemàticament diners constantment o bicicletes de bon matí en el context d'una família que no el tenia mínimament en compte,

-la situació dels que, sortint de la presó a la que solen fer estades curtes per petites coses, es troben desemparats. Hi ha dues o tres famílies que tothom coneix els caps de família de les quals entren i surten de la presó de forma sistemàtica,

-problemes de conflictivitat entre els mestres i els alumnes que han fet malbé alguna peça de l'automòbil d'algun mestre,

-la destrucció sistemàtica dels vidres i la substracció del que hi ha a dintre dels vehicles estrangers que sobretot en determinades èpoques visiten massivament el Museu Dalí,

-les molèsties que causen durant la nit les motos dels joves en determinats barris, etc.

Des de la presó, es diu que els veïns de Figueres que la freqüenten són els qui han superat els filtres normals de l'assistència, una mica els residus; els qui han passat pels serveis socials, per càritas, etc.

"Aquí hi vénen per robatoris o altres coses; és a dir, la pobresa feta en el darrer extrem".

3.4 La població marroquina

Es una impressió generalitzada que la població d'origen magrebí va en augment a Figueres; es veu des de l'escola, des de l'administració, des del carrer, des de la presó, des dels serveis socials... Hom té la impressió que aquest personal quedava absorbit per la feina que generava la mateixa ciutat; però hi ha la sospita que això ha arribat a una mena de sostre. A diferència dels negres africans, sembla que es troben amb una problemàtica d'assentament difícil sense documentació i sense cap mena de professionalització.

"Adhuc els marroquins que estaven treballant s'han quedat sense feina; pels estrangers és molt greu perquè viuen angoixats".

La roda infernal i excloent de permís de treball/situació legal genera una precarietat en la seva estabilitat.

Quants n'hi ha? Ningú ho sap. La població marroquina és un misteri a Figueres perquè passen molt desapercebuts; en contrast amb la comunitat gitana, viuen dispersos al centre de la ciutat en cases velles (a la Barceloneta, als carrers Pep Ventura o Jacint Verdaguer), en pensions o hostals amb apartaments de dos o tres pisos i amb moltes portes (matalassos a terra, biombos de separació, tota la família ample de vàries generacions en condicions senzillament fatals, en espais de quaranta metres quadrats o menys, etc.). Els infants van concentrant-se al col·legi Dalí. Sembla que no són pas pocs els que vénen rebotits de França; quan les coses van maldades allà, van cap a Figueres.

"Ni tenim un cens de quants són ni on viuen: ni els coneixem, ni tampoc recorren fàcilment als serveis socials".

La relació amb la resta de la població és una constant; és per això que se'ls contempla com a molt tancats en si mateixos per causa de la difícil comunicació.

"Hi ha un problema cultural important: és difícil relacionar-se amb una mare magrebí. El pare arriba a venir alguna vegada a l'escola i, a vegades, en el lloc de la mare solen venir els germanets més petits".

Els contactes dels magrebins amb la població de Figueres són pocs; si n'hi ha hagut és sobretot amb els homes. Entre ells la divisió sexual de les funcions és molt pronunciada, el paper de l'home i de la dona són molt diferents. Són molt rígids, tant amb això com amb el tema religiós lligat a una religió fonamentalista amb una forta incidència en la vida quotidiana.

Qui surt habitualment és l'home: fa la feina i és el responsable de la manutenció. La dona marroquina està molt sola tot i que a vegades és la que va als serveis socials malgrat que té moltes dificultats de llenguatge. La mare és la que es preocupa de l'escolaritat dels fills i dels afers de la casa i és la que manté un contacte amb l'assistent social quan hi ha mancances.

Les dones magrebines, des de la nostra lectura, es troben sensiblement arraconades i surten ben poc de casa, només pel més indispensable. Quan assisteixen a la consulta ginecològica en el cas d'embaràs, totes es troben malament. No s'expressen, no parlen, no diuen res; és el marit que fa de traductor i d'interpret del malestar de la seva dona com una manifestació més de la seva submissió. La dona àrab no sap ni té el dret d'expressar-se, es troba infinitament marginada; es troba molt a segona fila.

El fet d'anar al metge les obliga a trobar-se malament i justifica la visita; creuen que, si hi van, és perquè hi ha alguna cosa que no està bé. Al seu país segurament que no hi anirien perquè l'embaràs no és motiu suficient per a freqüentar el metge. I això s'explica precisament perquè als països del Tercer Món amb la natalitat que tenen, si tots els parts es fessin a l'hospital, necessitarien una infraestructura material enorme. De fet, pel que fa a aquest tema, no tenen els nostres criteris occidentals i, per tant, les mares pareixen a casa seva i no es controlen tampoc mèdicament; és per això que la mortalitat infantil és tan elevada.

Residint a Figueres, segueixen les nostres pautes clínic-assistencials a la seva manera: es troben malament, els manca ferro perquè no s'han reforçat vitamínicament, fan unes considerables anèmies, no es prenen les medicines que se'ls hi dona i pareixen força malament.

"Tot el contrari de les negres africanes que, quan vénen a la consulta, són més alegres, solen parlar un català correcte i vénen acompanyades del marit. I, per tant, com immigrants, tant els magrebins com els negres es troben desconsiderats i marginats".

En idèntiques situacions econòmiques de precarietat (els negres a l'agricultura o a la Fridasa i els magrebins als serveis d'escombraries, construcció i confecció), els negres són més feliços i alegres i les dones no estan tant sotmeses al marit que és molt més protector de la seva dona fent-li jugar una participació més activa en la seva realitat.

Per altra banda, el tracte amb els magrebins no és fàcil. El primer pas és la formulació del problema i posteriorment entendre el que volen dir.

"I no t'aclareixes mai si tenen papers de residència o no; t'hi pots passar un matí. Desconeixem la cultura dels magrebins i tenim una dificultat per a entendre'ns".

I el que passa és que, com a comunitat, hi ha una considerable diferència cultural; és a dir, els principis, la religió... Si amb els gitanos hi ha hagut problemes de comprensió, amb els àrabs són encara més greus: hi ha un abisme de desconeixement mutu molt pronunciat.

"El que preocupa, sobretot, són els adolescents àrabs que viuen a cavall entre la cultura d'origen i la d'aquí; el conflicte és enorme".

La societat figuerenca, més que racista, és classista. Les minories estrangeres, per causa de la seva situació de pobresa, es troben al marge. La política social és contradictòria perquè no s'ocupa

d'això a diferència de la comunitat gitana que, al cap i a la fi, té més recursos.

Aleshores es dona que adolescents àrabs que han acabat escapant-se de casa van a parar a centres de menors i els transeünts marroquins que han vingut a Figueres a través d'un amic amb unes expectatives que aquí no troben, arribant a aquesta societat que és tan diferent des del punt de vista econòmic i cultural, entren a la presó per petites quantitats de tràfic.

En aquest sentit, es contempen discursos molt diferents a l'hora d'interpretar la presència magrebina a Figueres.

Des d'una posició dretana, es diu:

"Són uns irresponsables perquè, a més que estan aquí, porten un munt de fills que els hem de pagar nosaltres".

Des dels serveis socials, la lectura és tanmateix ben diferent:

"Si aquestes minories vénen a Figueres és perquè algú els utilitza d'una forma il.legal; aquest és l'origen del tema".

Si hi ha el que hi ha és perquè els empresaris els admeten a treballar sense papers per a controlar un camp o per cuidar-se d'alguna cosa encara que sigui dormint a la palla. És l'empresari que li ha donat peu a què després comparegui amb un munt de fills. Que, com a conseqüència, això ho ha de pagar el poble o l'administració està molt clar.

Els gitanos han arribat a un moment que no entenen gaire res més que la cultura de la queixa i, a més, tenen l'experiència que això ha funcionat durant molts anys. Hom té la seguretat que, quan els magrebins fa temps que es troben a Figueres, han manifestat una certa inquietud molt reivindicativa dient, quan n'hi ha hagut l'ocasió per causa de l'ambient, que: "nosaltres també volem cases". Si aconseguixen organitzar-se, els magrebins acabaran fent el mateix.

Si es coneix que hi ha aquesta població i no es fa res per intervenir-hi en pla progressiu i ben fet amb un objectiu concret encara que només sigui amb el tema escolar, pot arribar un moment que es caigui en el mateix error que s'ha comès amb els gitanos i que ara és molt difícil de parar. És un problema de perspectiva política i humanitària amb forts components ideològics.

3.5 Els transeünts a Figueres

Figueres és una ciutat de gent de pas, de transeünts, de persones que van d'un lloc a l'altre. Gent de fora i del país que va fent la roda.

"Tenen un habitatge aquí i no paguen, se'n van a un altre lloc i fan el mateix. Quan sembla que estan una mica controlats, se'n van a una altra població. S'estan fent tràmits a serveis socials i desapareixen".

Es tracta "d'anants" i "venints" que sistemàticament tornen a passar adreçant-se a les parròquies, a Càritas, a serveis socials o allà on sigui. I hi ha una població flotant que prové de tot arreu; en moments donats, hi ha hagut persones dels països de l'est: iugoslaus, albanesos i altres. La policia municipal diu:

"Aquesta és la problemàtica que nosaltres patim més. A vegades et trobes amb quatre persones i, què fas?".

Això passa a Figueres, no solament per ésser una ciutat fronterera, sinó per la proximitat de la costa.

N'hi ha de bohemis. D'altres són aventurers que cometen petits delictes de tràfic amb alguns trastorns psicòtics (poc contacte amb la realitat) i que viuen una mica a l'aventura. N'hi ha que són rodamons que ho fan per sobreviure com a pidolaires, afectats una mica per l'alcoholisme; és un modus vivendi i, encara que volguessin treballar, no podrien fer-ho: van pidolant per sortir una mica de casa, tot i que no estan massa convençuts que el que necessiten és una feina. N'hi ha que són els vertaders buscadors de treball que passen les setmanes com poden. N'hi ha que van a parar a la presó perquè un dia o altre els enganxen robant alguna cosa petita...

Cal precisar que per manca de documentació no hi ha ningú a la presó; hi ha d'haver-hi alguna conducta tipificada en la llei penal. La llei d'estrangeria, per sort o per desgràcia, no s'aplica i la policia no s'embolica per coses petites; altrament les presons estarien plenes només per aquesta causa. El màxim que es fa és enviar-los al seu país.

Entre els transeünts, n'hi ha que volen viure així. S'expliquen situacions en les que la família pateix per ells, tot i que ells no volen saber res amb la seva família; el problema aleshores és endèmic i en realitat és la seva manera de viure. D'altres sí hi pateixen; és aquell home que ha treballat tota la seva vida i que es troba sense res.

"Es difícilíssim distingir els uns dels altres".

No saben on anar. Abans es refugiaven a l'estació durant l'hivern que més tard van tancar o ha estat amb obres. Un dia de fred o pluja és insuportable. Talment és així que l'any del fred dormien a la Plaça coberta del Gra. Es el que observa la gent de Figueres: els que dormen a les voltes de la Parròquia de Sant Pere o a la Plaça del Gra.

El que és curiós és que als centres oficials o a Càritas els reboten; com que no tenen defenses, acaben demanant per les cases.

Serveis Socials ha lliurat a la policia municipal uns diners en dipòsit i aquesta, després de judicar la necessitat d'aquella persona en la situació determinada en la que es troba (tant pot ésser un transeünt, com una persona que acaba de sortir de la presó, com una senyora a la qual acaben de robar tot el que tenia), la pot ajudar o pagant-li un vespre la pensió, o comprant-li un entrepà, o facilitant-li un bitllet per Girona o Barcelona.

Qui paga les conseqüències de l'existència d'aquesta població ambulat són les entitats de Figueres perquè acaben essent oficines obertes les vint-i-quatre hores del dia.

El tema dels transeünts està pendent a Figueres fora d'alguns casos que són socials i sobre els quals s'hi pot fer alguna cosa; no s'aprofundeix en el tema mentre vagin fent la ruta de l'entrepà. Hi ha una estadística als serveis socials; però als transeünts ningú se'ls escolta: es resol el problema immediat o se'ls deriva a Girona. I no n'hi ha prou perquè la cosa continua igual: a les oficines de serveis socials és una desfilada constant. Allà se'ls acull fins les tres de la tarda i després se'n ocupa la policia municipal.

"S'hauria d'analitzar aquesta gent que transita, perquè n'hi ha que saben on van i d'altres que no ho saben".

Si es portés un control, es podria veure què és el que passa realment perquè, enmig d'una gran heterogeneïtat, hi ha circumstàncies de joves de 30 o 35 anys que es troben en una situació deplorable. Hi hauria d'haver-hi una oficina municipal que atengués els transeünts i que, quan arribés una persona, es tingués notícia de qui és i què fa, que estigui controlat, que marxarà a tal data, etc.

Per altra banda, com que als ajuntaments els hi arriba tot amb la dificultat de disposar d'uns determinats recursos que són cars de manteniment, hi ha la consciència de la conveniència de tenir un centre d'acollida que, tot i que encara no sigui una solució, almenys permetria disposar d'un sostre per eixoplugar-se, sobretot quan fa fred.

Es tan evident aquesta consciència que ha estat posat sobre la taula en campanyes electorals fent promeses agosarades de les que, passada l'eufòria, no se'n ha parlat més.

Per altra banda, la forta descoordinació entre entitats fa que l'assemblea local de la Creu Roja no es vegi en cor d'assumir el projecte que els hi volia encomanar el regidor de Serveis Socials de l'ajuntament de Figueres, fent sortir al setmanari L'Empordà com una cosa feta que la Creu Roja acolliria aquestes situacions.

"Es tractaria de fer-ho ben fet comptant amb un mínim d'higiene; o es fa ben fet amb una bona col.laboració institucional, o és millor que no es faci", diuen des de serveis socials.

Si el que vol l'ajuntament en aquests moments es treure's de sobre els transeünts a jutjar per la pràctica actual, d'on sortiran els recursos per a tenir un servei ben muntat?

Es tracta d'orientar-los, de saber quants dies fa falta que es quedin, de buscar-los-hi sortides, de tenir coneixement de si es tracta de gent sèria o de persones que es passaran tota la vida corrent, si tenen voluntat d'ésser atesos, etc.

Hauria de consistir amb unes habitacions molt independents i modestes provistes d'una dutxa calenta i d'un safareig per a rentar la roba. Un projecte en el qual molts dels nostres informants han coincidit expressant-lo com una necessitat d'atenció mínima a una població flotant i incontrolada.

3.6 La inexistent planificació familiar

Figueres, malgrat que hi consti a l'organigrama dels serveis de l'hospital, no disposa d'un centre de planificació familiar pròpiament dit. En tot cas ens hauríem d'entendre sobre la concepció mateixa d'un servei d'aquesta índole.

"La feina que fa l'hospital és la clínica ginecològica de cada dia; dir que estan fent aquesta funció no és veritat".

Quan una noia de vint i pico d'anys ha tingut tres criatures deficientes (i es tracta d'un fet concret), no se l'ha d'obligar a fer un lligament de trompes, sinó que se l'ha d'educar i convèncer de què cal fer alguna cosa. La situació actual a Figueres és la no intervenció tot esperant que aquella persona es manifesti; s'està evidentment a anys llum de fer cap mena d'educació a aquest nivell amb una degradació conseqüent de la qualitat de vida.

"Els ginecòlegs fem el que ens toca fer com especialistes d'hospital, és a dir, assistència al part i intervencions quirúrgiques. A la consulta suplim tot que seria planning, control d'embarç,

prevenció de malalties de transmissió sexual; o sigui, que al mateix lloc fem les dues coses".

A l'hospital de Figueres hi ha personal clínic i no assistencial, tot i que a vegades en una consulta s'hi detenen per a fer un treball més individualitzat. Es per això que quan els serveis socials es troben amb alguna necessitat d'assessorament genètic, normalment s'envien les persones a un centre públic de l'ajuntament de Girona per a garantir una intervenció efectivament educativa.

L'hospital de Figueres i els seus consultoris pertanyen a la xarxa de la medicina pública i, per tant, la clientela és, o de persones que no tenen massa recursos econòmics, o que "no es deixen entabanar per la medicina privada", segons la mateixa expressió d'un informant sanitari. La majoria de les persones que van a la consulta de l'hospital són d'extracció popular exceptuant aquella amiga del gerent o algú del Patronat del mateix hospital.

En l'especialitat ginecològica aquesta qüestió dels recursos econòmics es dona més que en d'altres: el ginecòleg es pot guanyar molt bé la vida obrint una consulta privada.

A l'hospital és cert que hi ha unes consultes que se'n diuen de planificació familiar; solen ésser les tardes i estan sota la responsabilitat de llevadores d'assistència primària de fora de l'hospital que abans assistien els parts a domicili i ara fan educació maternal i planificació. Es tracta de consultes monogràfiques d'assessorament anticonceptiu i d'educació sexual.

Des d'aleshores, l'ideal seria que a la planificació familiar s'hi pogués accedir sense cap mena de problema burocràtic; en aquests moments, un noi o una noia de Figueres i els seus entorns que busquin orientació i consell genètic, han d'anar-hi amb la cartilla del seu pare o de la seva mare, perquè a l'hospital hi pot accedir qualsevol persona que tingui un número de cartilla de la seguretat social (tot i que se suposa que el 99% de la població està coberta avui dia).

En realitat, joves que hi vagin fent demandes anticonceptives són l'excepció; el servei té un èxit molt limitat, segurament que per desconeixement del mateix hospital: molta gent no sap que això funciona i que se'l pot orientar. Les persones que solen freqüentar aquest servei disposen de recursos econòmics i culturals.

Un servei de planificació familiar suposa que la gent té possibilitat d'accedir als serveis de salut; però sembla que a Figueres la cultura en aquests àmbits es manifesta pobre i conservadora per part de la gent i reticent per part de bona part dels professionals que s'hi dediquen manifestament contraris a tot control de la natalitat. En èpoques passades no hi havia informació sexual; avui dia amb els mitjans que hi ha, encara es donen

embarassos prematurs perquè impera el monolitisme de la cultura televisiva.

"El nivell cultural de la gent popular de Figueres es manifesta de dues maneres: per la manca d'estímuls d'estudi de cara als fills i per la pobra capacitat de domini de la sexualitat. Si el consell que podrien tenir via mèdica, no solament no acompanya, sinó que hi va en contra, el problema és insoluble".

L'especialitat ginecològica, tot i ésser molt mèdica i molt científica, depèn extraordinàriament d'aspectes socials; és a dir, està molt subjecta a la moda. A Holanda, per exemple, està de moda que els fills neixin al domicili; en cas de complicacions, les ambulàncies permeten arribar de pressa a l'hospital amb tota la tecnologia necessària.

Es per aquesta raó que la planificació familiar no és un acte tècnic com podria ésser la cirurgia que és la determinació de si això es pot o no es pot operar. La planificació familiar és ficar-se en la persona, la família, el sexe i, per tant, entrar dintre l'esfera de la intimitat de la persona: estimar o no el propi fill, el voler-lo o no, l'acceptar el part com un feliç esdeveniment, el parir en el context d'una alegria benvinguda, la col.laboració en el moment del part, etc. Per la planificació familiar hom entra en històries personals que no es confien a qualsevol.

El que s'incrementa descaradament arreu de Catalunya i, per tant, a Figueres, és la demanda d'interrupcions d'embaràs amb la invocació d'aquell quart supòsit que al.ludeix al perill de la salut psíquica de la mare. Com que els centres públics no ho podrien assumir, aquestes intervencions es fan en centres privats autoritzats suposant un negoci de milers de milions; amb el certificat d'un psiquiatre, només es tracta de pagar les 50, 60 o 80.000 pessetes. Hi ha clíniques que viuen d'això, no precisament a Figueres.

Als centres públics només es fan les intervencions que es fonamenten en els altres tres supòsits (perill per a la salut física de la mare, probabilitat de deficiències en el nadó, violació que acabi en embaràs), quan no hi ha problemes d'escrúpols esgrimint una objecció de consciència. A Figueres, per exemple, encara que hi hagi un motiu legal d'interrupció d'embaràs, aquest no es contempla perquè el Patronat de l'hospital no ho autoritza; si es dona un cas, se l'ha d'enviar a fora, normalment a Barcelona.

La tendència actual de donar la gestió dels hospitals públics a empreses privades que acaben de sucra de dues mamelles (els seus associats i els diners públics) és una famosa contradicció.

La gent, només pel fet d'ésser persona, té el dret d'ésser assistida en la seva malaltia; si la sanitat és un dret de la gent, hauria d'estar coberta per l'estat de benestar que, almenys, hauria d'assegurar uns mínims.

"Figueres en aquest sentit és una mica esquizofrènica; la sanitat pública és esquizofrènica per definició. Un hospital públic, per definició, no s'ha de preocupar de la rendabilitat econòmica; només s'ha de cuidar de no llençar els diners. Negociar amb la malaltia fa mal. Aquesta esquizofrènia consisteix en preocupar-se dels cèntims i, si un metge ha de preocupar-se en cada acte mèdic del que cobrarà, estem en un atzucac. Un govern que es preocupi de promocionar la clínica privada, com pot gestionar la sanitat pública?".

A la vista de la panoràmica actual, hom té dret a preguntar-se si els gestors de la sanitat tenen un interès real en l'educació sanitària. A Figueres concretament, com que el Patronat de l'hospital considera que la interrupció de l'embaràs és perillós, com a tal s'aparca.

Es tracta d'una entitat privada sense ànim de lucre regida per un Patronat que no té perquè conèixer res de la tècnica clínica o mèdica. El Servei Català de la Salut lloga els treballadors de l'hospital de Figueres que, tot i no ésser de l'estructura de l'ICS, fan una feina que s'estalvia de pagar; aquests tenen l'obligació de fer moltes visites, com més millor perquè l'ICS paga més a l'hospital. Es tracta de promocionar visites, sense una preocupació clara per la seva qualitat.

"Que un ginecòleg pugui estar parlant mitja hora amb una noia que té problemes, aquesta activitat no és tangible d'alguna manera; hi ha una manca de temps per a fer una planificació familiar ben feta".

Des del consultori, hom observa que els hàbits sexuals, les insatisfaccions, les frustracions continuen essent les de sempre. Els marits continuen no interessant-se per la salut de la seva dona o només hi és present quan es troba a l'atur i no sap què fer: aquest és un afer de dones; és en aquest sentit que sembla que les coses no hagin canviat. La cultura mitjana és d'una considerable pobresa: hi ha gent humil amb poca cultura, tot i que ben situada econòmicament, amb unes dones que viuen soles el problema del sexe. El marit al bar mentre la seva dona va de part.

"Moltes dones, si poden, treballen fora de casa perquè han de contribuir a pagar l'automòbil o el pis. La feina de la llar s'acumula, els marits les

continuen enganyant com abans, tenen més insatisfaccions i, a més, han d'intentar estar maques, morenes o aprimar-se per quan arribi la temporada poder-se posar el biquini".

El paper de la dona és més tiranitzat que mai amb la necessitat de diners, potser per a ésser més infelices. A les revistes femenines s'incideix en els mateixos problemes de sempre: "el rincón del ginecólogo", "los problemas de los niños", "la belleza", "la cocina"... Se'ls diu que han d'anar a revisió, que han de posar-se la crema cel.lulítica, se'ls hi expliquen xafardeigs, el temes de la casa, de l'escola, del menjar, etc.

Avui dia n'hi ha algunes que estudien, que treballen i que tenen el primer fill quan tenen trenta anys; però la majoria de les dones de Figueres continuen parint molt joves amb la mateixa història de sempre: la de les seves mares, o pitjor.

La inexistència real d'una planificació familiar a Figueres, ens sembla un símptoma gravíssim de degradació de la qualitat de vida i, per tant, de pobresa.

4. La contradictòria intervenció social

4.1 Un líder de la lluita en solitari per la pobresa

Ja fa més de vint-i-cinc anys que hi ha un sacerdot a Figueres que malda en una lluita aferrissada per a afrontar de cara el tema de la pobresa; es tracta de mossèn Jesús Franco, el rector de la parròquia del Bon Pastor.

Des de fa molts anys, integrat en una tasca dinamitzadora de les cinc associacions de veïns del complex i heterogeni barri, el mossèn s'ha constituït en líder i valedor d'una causa perduda que a Figueres roman des de temps immemorials: la població gitana, els transeünts, els necessitats de suport o d'alguna cosa que configura el marc de les seves carències. D'una banda la parròquia i de l'altra l'escola, els barris que limiten amb el parc han trobat unes institucions molt importants; encara que amb una perspectiva d'intervenció completament diferent.

"Totes les entitats i mossèn Franco ens reuníem per parlar dels problemes del barri, perquè era un problema de tots. Per a mossèn Franco aquestes reunions van ésser molt bones: ens va fer servir per a què, amb la signatura de tots, demanéssim això o allò a l'ajuntament. Va ésser molt bo".

Durant molts anys el mossèn ha estat sol en la seva tasca i ha fet una labor callada sense massa ajuda de ningú. La parròquia ha acabat essent un complex edificat amb una capella, una guarderia, un rober comarcal, una escola d'adults, etc.

Un solar on l'ajuntament havia previst fer-hi una plaça, va ésser comprat pel mossèn que, després de vallar-lo, hi ha edificat una sala gran per a reunir la gent. Tothom s'hi ha abocat en el projecte: la Generalitat de Catalunya, els departaments de joventut i cultura de l'ajuntament de Figueres, els donatius de particulars... Allà s'hi fa teatre, s'organitzen excursions, s'hi apleguen joves que estudien la guitarra... I es pot dir que no s'ha acabat encara, puix que s'està duent a terme una campanya molt original sobre el "rajol" amb la finalitat de continuar les obres recorrent a rodes de premsa com a reforç publicitari.

Mensualment, unes seixanta o setanta famílies hi van a buscar roba; uns són gitanos, altres marroquins, tots pobres.

"Aquella carència bàsica de menjar, de roba, mossèn Franco ho té força solucionat. Si algú és mancat d'alguna cosa, cap allà. Ja els hi diuen que hi ha un mossèn que se'n ocupa. Té un vestuari amb roba repassada, per talles, ben posat i digne i els necessitats se'n aprofiten".

Hi ha entitats de Figueres que recullen roba i, sense dir res a ningú, la porten a mossèn Franco amb la consideració que és allà on recorren els necessitats i que el mossèn ho té força controlat.

La guarderia no compleix les condicions mínimes pedagògiques; però fa una actuació humanitària. Es va tirant amb l'ajuda de les cinc centes mil pessetes de l'ajuntament que serveixen per a fer-la funcionar valent-se d'una gran col.laboració de la gent. Es tracta d'una guarderia privada que compta amb l'ajut d'unes monges i dels pares pintors o paletes que hi col.laboren voluntàriament amb l'aportació de treball. Recullen joguines, agencen el material i fan una mica el que poden.

"No faig res d'especial pels gitanos, sinó que em dedico als pobres. Si et dediques als gitanos, has d'estar tot el dia amb ells i la veritat és que no sabria què fer-hi".

Una labor notable és la recepció de transeünts amb la impressió personal que això s'ha intensificat perquè hi passa molta més gent fins el punt que,

"Abans em quedava els diumenges i ara me'n vaig".

La gent pregunta directament per mossèn Franco i, de fet, s'ho diuen entre ells. Fins i tot l'ajuntament hi envia gent: "vengo a ver si puedo dormir". Abans s'admetia gent a dormir; però la proximitat de l'hospital va provocar un fet desagradable amb alguna persona que, sota els efectes del "mono", va acabar amb un trencament de portes de la guarderia, una destrossa dels cadenats amb un cost global de trenta mil pessetes.

"Vaig dir que això no era la meva feina. Això no és un dormitori".

Els serveis socials de l'ajuntament no tenen pressupost i, si no hi ha pressupost, no hi ha ajudes. L'ajuntament prefereix donar al mossèn 150.000 o 175.000 pessetes, que és el que han garantit per aquest any 1993; ell els dóna un entrepà o un bitllet per anar allà on sigui.

Mossèn Franco acaba essent un personatge cabdal, a la ciutat de Figueres és una institució; és molt ben vist socialment a la ciutat àdhuc pel mateix ajuntament.

"Es queixa de què l'ajuntament és escàs; però també li agrada. De fet, rep moltes ajudes privades", diuen des de serveis socials.

Des de l'admiració, n'hi ha que pensen que mossèn Franco va equivocar la seva política d'intervenció per massa fàcil. Hom arriba a pensar que el seu gran error fou el de defensar massa els pobres tinguessin o no raó, fent-els-hi tot massa fàcil, i que va acabar no podent treure-se'ls de sobre. Ara està canviant.

"Qualsevol problema que tenien, els hi solucionava: pagava llibres, roba... i no exigia res a canvi. Ara se'ls treu sistemàticament de sobre. Sense ésser malpensat, he arribat a preguntar-me si no es tracta d'una necessitat del seu propi ego personal".

Històricament, l'administració ha usat molt a mossèn Franco, sobretot quan estava a la cúpula de Càritas; de fet, era molt còmode. Quan va deixar la responsabilitat a Càritas, donada la seva tradició a Figueres, hi ha molta gent que sempre l'ha vist com el recurs eficaç i definitiu.

Considerant que la guarderia només fa que perpetuar la problemàtica d'aquell barri, es va proposar que a partir d'aquella infraestructura es pogués atendre professionalment i pedagògicament més bé la població escolar i trencar la provisionalitat i la situació d'emergència del centre que hi ha. No es va aconseguir, amb el criteri que la resolució dels problemes dels infants ja està assegurada.

De fet, hi ha qui va més enllà i creu sense matisos ni consideracions marginals que,

"A mossèn Franco ja ho sap que li prenen el pèl. Jo he vist una gitana anar a buscar un lot de roba que, després de fer-ne una tria, llençava una bona part al contenidor. Crec que no és aquest el camí".

I precisament això és cert des del moment que el mateix mossèn en té consciència i sap que hi ha altres formes possibles d'intervenció per afrontar les realitats de la pobresa a Figueres.

"Sempre ha passat que els justos paguen pels pecadors. Jo dic sempre que de pecadors no me'n vénen. El que passa amb aquesta gent és que, si jugues amb un, ho has de fer quasi d'amagat i anant en compte. Això del rober hi ha qui no ho veu bé; però jo hi estic ficat així. Jo tampoc el resolc el tema de la pobresa: els hi dono un entrepà o 300 pessetes. Si això va amb vi, alabat sigui Déu".

Mossèn Franco és conscient que els seus pidolaires sortint del bar, diuen: "Ya te pagaremos cuando vengamos del cura". Per altra banda, s'ha trobat amb insults quan amb ànim de satisfer la demanda, els diu: "Et donaré un entrepà, 300 pessetes i un bitllet per Barcelona", rebent per resposta: "Le pediré a la Virgen que usted se ponga enfermo y así sabrá lo que es, porque usted ha ayudado más a los marroquis que a nosotros".

La figura del mossèn a Figueres respon a la finestra de la caritat i té un prestigi legítimament reconegut en aquest aspecte de generositat altruista en el context de la ciutat.

4.2 La intervenció privada en el terreny de la pobresa

4.2.1 La vida associativa a Figueres

Mentre Figueres s'ha anat definint per la Rambla i el seu entorn, no hi passava res. Però històricament la ciutat de Figueres ha vist créixer uns barris perifèrics d'una importància relativament important: la comunitat gitana del barri del Culubret i, posteriorment, les construccions de la Marca de l'Ham. Aquestes foren les primeres associacions de veïns amb empenta reivindicativa que van veure la llum a la ciutat. La necessitat obligava perquè els carrers es reventaven i la urbanització d'aquestes perifèries deixava molt que desitjar.

"No es pot oblidar que les associacions de veïns van néixer per les necessitats que s'anaven plantejant als diversos llocs".

D'associacions de veïns n'hi ha hagut sempre a Figueres, fins el punt que hi ha hagut carrers (Perelada o La Junquera, per exemple) que tenien la seva associació i que encara la tenen.

Emportades per la realitat quotidiana, aquestes associacions de veïns actuaven molt pel seu compte reivindicant les carències singulars del propi barri; però va arribar un moment que es va entrar col·lectivament en la convicció que, encara que els problemes que es plantejaven eren particulars, la problemàtica

urbana havia d'ésser assumida col·lectivament; s'havia arribat a la situació que als membres de les associacions els hi parlaves de la Marca de l'Ham i preguntaven on era aquest barri. Hi hagué la voluntat d'ajuntar-se i, per exemple les associacions de pares, deixar de fer les reunions a l'ajuntament per a fer-la als barris. Això desmarcava l'administració.

Fou amb aquesta perspectiva unitària que es va arribar a reivindicar col·lectivament la residència del conserge per l'escola de la Marca de l'Ham.

"La lluita era així: "nosaltres no ens movem fins que això no estigui fet perquè ho considerem prioritari". Les associacions de veïns depenen de la gent que les integra; que siguin persones amb "trempera" i que tinguin clar el que volen".

Aquesta lluita històrica reivindicativa encara està per escriure. Al principi es demanaven coses tan senzilles com un dispensari a la Marca de l'Ham amb la presència d'un practicant que hi anés a donar injeccions, després s'aconseguiria un local social, més tard es faria una forta pressió per a posar uns semàfors a la carretera. Al Turó Baix la lluita va durar un any per aconseguir un pont per a què els nens no haguessin de fer una gran volta per anar a l'escola. Es van tenir que fer moltes pressions de força per aconseguir coses que semblaven elementals, justes i necessàries.

El 1979, tant les associacions de pares com les de veïns funcionaven molt bé a Figueres; no es tractava dels meus problemes, sinó dels problemes col·lectius que tothom feia seus: el dispensari, el semàfor, el pont, l'escola, etc. Es feia una prioritat per barris, hi havia gent amb ganes de treballar arreu (a cultura, a ensenyament, a l'esport), en el context d'una problemàtica molt punyent.

A Figueres hi ha en aquests moments catorze associacions de veïns que es troben una mica ensopides; de fet, no són tan fortes com el 1979. I l'explicació és evident.

"Potser perquè l'administració ha anat donant palla i tothom s'hi ha anat més o menys acomodant, i potser també perquè els problemes de l'any 1979 no són els mateixos d'ara; tot i que sempre hi ha un carrer que és brut, un fanal que es trenca, un plaça sense urbanitzar... Potser també s'ha suavitzat la cosa per causa de la federació que ha acabat de matar l'associacionisme del fet de la presència de personatges que han buscat massa protagonisme discutint-se per tonteries amb l'ajuntament: un membre a consells d'entitats o patronats, tot ofegant la lectura de la realitat".

I els problemes que tenen les associacions de veïns, sobretot les dels barris, són els de sempre; i encara hi ha la necessitat de reflectir les situacions que hi ha a Figueres i que no es coneixen. De fet, com hem vist, de pobresa n'hi ha als barris i a tot arreu. I la premsa gironina es fa ressò d'un cert malestar de les associacions de veïns de Figueres que tenen la sensació de no ésser escoltades com caldria.

Un fet paradigmàtic és la fragmentació associativa que es dona als barris del Bon Pastor. Aquest és un sector urbà on hi viuen unes sis mil persones, la sexta part de tots els habitants de la ciutat, el barri més poblat que hi ha a Figueres i aquí hi ha quatre associacions de veïns en el context d'una unitat que se'n diu el barri del Bon Pastor.

Hi ha el Parc sol sobre l'hospital amb una associació de veïns que és un sector més o menys benestant de gent treballadora: advocats, empleats de banca, etc. al costat d'uns blocs que són ara de color marró. A continuació hi ha els blocs del Parc-Bosc que té una altra associació de veïns. Pujant a mà esquerra per la carretera de Vilafant hi ha una barriada que s'anomena del Turó Baix; aquesta té una problemàtica pròpia amb un nucli gitano separat del que hi ha a la part alta i també té una associació de veïns. Finalment, després de la corba de la carretera de Llers a mà esquerra, hi ha el barri del Culubret amb la seva associació de veïns. A aquestes cal afegir-hi les dues associacions gitanes del barri, la de les casetes i la dels blocs.

Així les coses, la zona de la parròquia del Bon Pastor i tot el que l'envolta no té associació de veïns, ni tampoc les casetes que hi ha després de la corba de la carretera de Llers a mà dreta. Tot i que hi ha moltes queixes de brutícia i d'abandó fins el punt que molts han hagut de marxar i moltes d'aquestes cases han estat comprades per la comunitat gitana.

"Quan parlo d'una associació forta, em refereixo no només a les quatre associacions de veïns, sinó amb la inclusió de la parròquia i l'escola formant una gran unitat que se'n podria dir del Bon Pastor".

Entre la fragmentació, la pèrdua de dinamisme i l'esmoreïment de la vida associativa, els pobres reals han perdut l'oportunitat d'una veu que històricament havia jugat un gran paper a la ciutat de Figueres. No deixa d'ésser una forma nova de pobresa aquesta manca de teixit associatiu.

4.2.2 Les entitats privades

En una societat individualista i insociable per si mateixa, Figueres no és una ciutat ni més ni menys insolidària que qualsevol altra. El que no es pot dir de cap manera és que Figueres sigui una ciutat insensible; quan es fan campanyes sobre una necessitat

concreta, els ciutadans responen (potser el problema és que se'n fan massa).

En aquest sentit el que es dóna és una notable descoordinació de les entitats de Figueres que intervenen en un mateix terreny en el context immens de la pobresa, encara que sigui en un àmbit diferent; tothom pensa que allò que té entre mans és prou important. Tothom té la seva institució i els seus polítics i caps, tothom fa la seva. La política en general no fomenta tampoc aquesta coordinació.

"No hi ha coordinació entre els intervinents i, si s'arribés a una coordinació efectiva, s'hauria de veure si les diferents entitats tenen vertaderes ganes de coordinar-se. Et trobes que moltes entitats no volen agafar la part que els toca. Ens queixem de la manca de recursos; però no sé si els administrem prou bé".

Per a la intervenció, no cal esperar que el psiquiatre faci un dictamen o que el jutge doni una ordre; els veïns tenen necessitats i són els qui pateixen els problemes de cada dia.

Aquesta coordinació suposa un real estalvi de recursos, perquè hi ha institucions que disposen de professionals, altres que tenen voluntaris i la idea és de saber on s'està, veure el que fa més falta i no intervenir al mateix temps en una idèntica tasca. Es tendeix en realitat a què cadascú vol un cert protagonisme i els particularismes ofeguen les més bones intencions.

Algunes entitats han demanat una reunió de totes les forces vives (Càritas, Serveis Socials Municipals, Creu Roja, organitzacions parroquials, etc.) per tal d'aconseguir aquesta coordinació; fins ara l'únic que s'ha aconseguit és l'agrupament d'algunes d'elles per campanyes concretes com les joguines per la diada de Reis, per exemple.

Es tractaria d'anar molt més enllà. Caldria un magatzem per a recollir mobles, menjar o roba que s'aconseguiria omplir a través de campanyes coordinades a les escoles o allà on sigui, o articular mancomunadament els col·lectius que tinguin necessitats de transport (minusvàlids, paralítics cerebrals, disminuïts psíquics). Entre totes les associacions es podria tenir una força molt eficaç. Amb una bona coordinació, moltes coses es podrien resoldre, encara que només sigui per poder disposar d'un espai físic per a fer coses.

I un dels temes clau és la informació de què pot fer qui i de qui són veritablement les persones necessitades a Figueres. Les entitats aïllades no poden fer més que el que estan fent. Tothom viu dramàticament el contacte amb un món deficitari sense saber

massa què s'hi pot fer per causa de les pròpies i lògiques limitacions.

Per altra banda, a Figueres no s'ha treballat ni planificat un reclutament i promoció del voluntariat. Tot el que hi ha és la campanya de la Generalitat que, aprofitant els voluntaris dels Jocs Olímpics, ha potenciat el voluntariat amb un gran desplegament de mitjans propagandístics marginant les entitats que han treballat de sempre amb voluntaris.

Més enllà de l'ocupació de soldats objectors de consciència, cal disposar de personal més permanent i preparat; és per això que hi ha una preocupació real pel reclutament de voluntaris que costa molt trobar-ne. Estem en una societat, i Figueres no n'està fora, en la que es compra tot; tothom vol fer coses a canvi d'alguna cosa.

"Quan els dius a les persones que és a canvi d'un servei, et diuen que ja s'ho pensaran. La gent no vol mullar-se així com així".

Com a notable centre comercial, Figueres acull molta població que ve dels pobles de l'entorn. Això fa que no sigui una ciutat per a divertir-s'hi (no hi ha oferta d'aquesta mena impulsant les persones a agafar la carretera de Roses amb els seus accidents) ni per viure-hi, sinó per a gent de pas que hi vénen a fer comerç com si es tractés d'una gasolinera oberta, segons una imatge molt gràfica d'un informant. A Figueres acaben essent importants els centres gastronòmics, els llocs per a aparcar-hi, els monuments i la cura del visitant.

Mentrestant, el sentiment d'impotència o de no arribar allà on seria necessari, és una constant.

"En l'aspecte de la pobresa el primer que s'ha de fer és conèixer i discernir la realitat i, després, totes les entitats que s'hi dediquen fer una coordinació amb una programació comuna".

4.3 La intervenció de l'administració pública

4.3.1 Les instàncies polítiques de l'administració local

Els serveis socials a Figueres van dur a terme una anàlisi exhaustiva de la tercera edat on es van descobrir unes realitats de mancances rellevants (alguns elements n'hem esmentat a la primera part); però aquesta és una realitat canviant i, de fet, no s'ha fet un estudi seriós de Figueres pel que es refereix a la pobresa. Aquell document no es va convertir en res específic pel que fa a la intervenció social.

"Aquesta és una ciutat que ha cuidat la imatge turística, els mausoleus que impliquen grans inversions per tal d'assegurar-se la capitalitat comarcal; és aquest un esforç constant: que s'hi pugui aparcar, que sigui net, que s'hi pugui fer un determinat teatre...; en absolut hi ha qui s'hagi cuidat de les persones que hi habiten".

Malgrat la duresa d'aquesta afirmació, no es pot silenciar l'abandó que hi ha per part del municipi i de l'administració local puix que, amb més de deu anys de sistema democràtic, no es pot dir que Figueres sigui una ciutat que hagi cuidat les seves persones.

No hi ha una inversió pública per a persones, tant si es tracta de transeünts com de residents, encara que sigui amb una intervenció mixta de la Generalitat de Catalunya. Això afecta àdhuc l'urbanisme; la forma d'urbanitzar té que veure amb les persones que viuran allà.

"Aquest barri que no sé qui el va dissenyar, encara que en tot cas s'hi va lluir, era ple de cases unifamiliars i ara tot són blocs de pisos".

Pels polítics locals això és el que forma part de la idiosincràsia de Figueres i la seva ciutadania. Pel seu embalum, és una ciutat que té tots els inconvenients d'una ciutat i cap avantatge del poble. Es una ciutat rica en la que no hi hauria d'haver gaire problemes; però, precisament per això, també n'hi ha: és una pobresa no localitzada i generalitzada.

"De tots els llocs que he treballat, Figueres és on m'he trobat amb més població lumpen, una problemàtica social molt forta en persones que no saps ben bé on són".

Pel que es refereix als conflictes amb el dret penal, comparant-ho amb altres ciutats, Figueres no presenta una problemàtica major. El fet que sigui la primera ciutat fronterera, fa que el tràfic i el contraban s'hagin practicat des de temps immemorials; comparativament, Roses i altres poblacions de la costa empordanesa ho són molt més de conflictives.

La presó de Figueres compleix la seva funció amb un esforç real del personal de la institució posant-se en contacte amb els serveis socials de la comarca o de la població on hi ha el problema; es tracta de fer un seguiment amb un treball coordinat tractant-se de demandes que són més de tipus penitenciari que no pas social; es fa un intent real d'integració a la xarxa institucionalitzada.

El consum o tràfic d'heroïna o altres drogues a la capital de l'Alt l'Empordà, segurament que essent important, no es denuncia; si alguna cosa s'ha sabut, es deu més aviat a una relació confidencial

ocasionada per unes tensions entre intervinents i per problemes existents entre els mateixos que hi participen.

"Tenim massa forces arma des i aquest fet no facilita la vigilància".

S'han fet experiències de guàrdies de barri; és a dir. la figura que des del punt de vista social ajuda a controlar temes quotidians com, per exemple, l'absentisme escolar. La primera fou al Culubret on es va fer un treball molt seriós amb contacte amb la gent i les entitats intentant lligar els serveis socials i el barri. Posteriorment hi hagué una dotació de mossos d'esquadra també amb un balanç molt positiu; sense fer de guàrdia de barri, s'hi acostava: netejar els carrers, marcar els aparcaments, indicadors i senyals de circulació i, en definitiva, hi van posar ordre i el propi barri va notar que les coses canviaven. Eren persones que pràcticament hi vivien al barri.

De cop i volta, se'ls van endur i el barri va tornar a decaure. Ara només hi ha dotacions de policia nacional o de mossos d'esquadra que patrullen pel barri després d'una forta pressió ciutadana demanant el guàrdia al barri.

El disseny de la xarxa d'escoles de Figueres, no segueix els ritmes d'assentament de la població; hi ha zones no gaire poblades amb abundància de centres i d'altres que s'estan superpoblant amb dèficit d'escoles. Es una de les causes de la forta mobilitat escolar, més enllà de la picaresca en la declaració dels domicilis paterns de la qual hem fet esment més amunt. Les àrees escolars planificades quasi no tenen sentit.

"De les zones supersaturades d'infants hi ha un desplaçament a les zones amb poca densitat infantil".

I també explica la forta homogeneïtzació de determinades ètnies en un determinat centre: gitanos al Pous i Pagès i marroquins al Salvador Dalí. També n'hi ha a d'altres escoles; però la tendència a la concentració és un fet constatat.

Des de la mateixa administració es diu que

"Això penso que no és bo i cada vegada tinc més clar que haurem d'acabar distribuint els alumnes per tots els col·legis de Figueres, altrament no ens en sortirem. Per més voltes que s'hi doni, no hi ha massa alternatives".

Els interrogants que planteja aquesta decisió no són pas pocs perquè, si l'escola ha d'estar al barri i amb una proximitat del domicili dels pares, pot ésser una real dificultat per a què les famílies portin els seus fills a l'escola. Això comporta l'exigència de què cal posar tots els mitjans que calgui per a què

aquesta distribució sigui correcta. Per exemple, és evident que de tres a sis anys seria dolent treure els nens i les nenes del barri, mentre que de sis a dotze anys segurament que és pensable.

"Ha d'ésser una solució molt assumida pel consistori municipal per tal d'evitar concretes connotacions polítiques".

En tot cas no es pot fer precipitadament, sinó que s'ha de preparar el terreny i posar-ho en pràctica progressivament, comptant amb els elements de reforç o d'ajut a l'escola que siguin necessaris, perquè l'escola no es pot trobar desemparada davant d'un fet d'aquestes dimensions.

"Per l'administració les bosses de pobresa no preocupen; més aviat molesten. La màxima concessió feta pel que es refereix al benestar social, és tenir alguns professionals que treballen per zones".

Per exemple, el treball amb la comunitat gitana es fa difícil per causa de la indefinició de la mateixa administració, saber què vol l'administració autonòmica o local amb un col·lectiu d'aquestes característiques. Des dels serveis socials s'ha arribat a la conclusió de què no ho sap o no ho vol saber. S'allarga eternament la pregunta sense respondre-la.

L'administració no treballa de manera compacta entre la Generalitat, l'ajuntament i les federacions d'associacions gitanes. Es treballa sense criteris comuns, dràstics o tolerants, en relació al tema dels habitatges i s'acaba cedint a l'amenaça obertament conflictiva de la comunitat gitana: "anirem a la plaça de l'ajuntament i cridarem a la premsa". Amb el sobreafegit que l'administració no sap què fer amb les associacions gitanes que, de fet, no representen massa res des del moment en què es troben en un litigi fort entre elles.

El que aconseguen és posar en compromís els interlocutors de l'administració païsa, anant a veure qui sigui i on sigui per aconseguir el que sigui amb una força que els prové de trobar-se junts en ghettos absolutament definits i identificats.

Aleshores, el que passa és que s'acaba jugant al mateix joc que adopten els gitanos fent actuacions que han estat paternalistes i clientelistes, sense demanar res a canvi ni compromisos de cap mena. Si demanen cases, aquí teniu les cases; si demanen llibres, aquí els teniu; si demanen PIRMIS se'ls concedeix. Aquest darrer tema és el més flagrant: fa un any, de 38 PIRMIS concedides, 35 eren de la comunitat gitana.

"Els mateixos tècnics sabien perfectament que aquestes famílies no complien amb les

contrapartides mínimes que representa una PIRMI donat que és un programa d'inserció; però no sabien com treure'ls-hi".

La comissió de control pren les decisions sobre els informes dels serveis socials municipals que, sabent-se amenaçats, van perpetuant la situació; això fa que hi hagi una llarga trentena de casos que, rebent una PIRMI, tenen molt poques probabilitats de reinserció. Es seguir la política de cedir a les pressions.

En definitiva, és una atenció a la pobresa enquistada a un grup determinat. La realitat és que hi ha més pobresa desconeguda de la que sembla: són els que no empipen ni criden.

Ara hi ha una persona de la mateixa comunitat gitana amb la intenció que siguin els mateixos gitanos que intentin implicar-se i responsabilitzar-se. Aquesta persona ha adoptat un estatus de poder i no ha solucionat res. Sembla clar que per a aconseguir alguna cosa, hi ha d'haver un procés educatiu i formatiu d'aquesta mateixa persona per a què faci un treball ben fet; no n'hi ha prou de donar un càrrec sense més preparació ni estimulació.

Hom té la impressió que el treball burocràtic de l'administració en general i de l'ajuntament en particular condueix a tractar uns problemes que, en definitiva, s'aparten de la vida quotidiana de la gent.

"I això no pot ésser. No et pots dedicar a allò que preocupa la gent i hom no està en mesura de donar el nivell que caldria. Pots arribar a perdre la capacitat crítica que et permet fer propostes concretes. Es impossible aterrar".

L'educació d'adults que es fa des de l'ajuntament es limita a la part acadèmica: treure's el certificat d'estudis o el graduat escolar. Aquesta gent passa per l'escola d'adults, es treu el títol i ha marxat, se'n ha perdut el contacte. Ni s'ha pensat en treballar aquestes persones en un sentit més globalitzador i cultural.

En aquests moments s'està dissenyant un pla de formació d'adults que doni la possibilitat d'entrar als barris i, en relació amb els assistents socials, fer un treball més comunitari. La proposta consisteix en ampliar l'educació d'adults a la Marca de l'Ham i al Culubret. La primera cosa que es vol fer és ampliar l'horari dels centres actuals, perquè treballen des de les cinc de la tarda fins les deu de la nit i caldria ampliar l'horari per baix des de les tres de la tarda; hi ha moltes dones que podrien acudir-hi mentre el nen és a l'escola.

4.3.2 Els serveis socials municipals

De fet, s'han posat els mitjans, s'ha passat a tenir molt personal que, sense saber massa perquè, s'està limitant a resoldre problemes puntuals. Des de fa cinc o sis anys, es disposa de molt personal: psicòlegs, assistents socials, educadors de carrer, treballadors familiars. El fet és que els serveis socials no responen massa bé.

Uns tenen la impressió que aquest personal està massa al despatx sense sortir al carrer. Precisament quan hi ha hagut persones al carrer, es diu que s'hi va notar perquè tothom s'hi implicava i es va fer una labor comunitària molt positiva; quan es va acabar el treball al carrer, es va acabar tot.

"Fem poc treball de carrer i molt de recepció".

Hi ha qui suposa que els serveis socials es troben col.lapsats davant l'allau de problemàtiques que arriben derivades de l'escola en tant que es tracta de situacions d'assistència social que sobrepassen absolutament l'àmbit escolar. Les problemàtiques són molt greus (pare drogadicte, amb permanències a la presó, amb una mare que se'n ha anat de casa, resultant-ne un fill agressiu, que s'escapa quan surt de l'escola i roba...) i les coses duren i duren i es fan eternes; l'acció dels serveis socials municipals no és el que hauria d'ésser. Tenen massa feina per a tant poc personal: es comprometen amb una data i no poden complir; això repercuteix en l'eficàcia.

"Moltes vegades sembla que, en compte d'ésser el servei social que col.labora amb l'escola passant informació de quan hi ha una família problemàtica o un infant desatès, sembla que siguem nosaltres els informants. Es per això que acabes recorrent-hi només quan es tracta de gestions burocràtiques; no et queda més remei".

Dóna la impressió que a vegades les competències de cada servei (serveis socials de base, EAIA) no estiguin prou clares afectant tot el que són estructures administratives: es van passant la pilota els uns als altres i les coses no es resolen. A més, les contradiccions legals hi juguen d'una manera considerable.

"Darrerament estem notant a l'escola el problema de l'atur que va molt lligat al típic i etern problema del menjador escolar. Aquesta és una tasca educativa i social alhora perquè hi ha criatures que, si no mengen a l'escola, no ho sé si ho farien com cal. El que passa és que els ajuts de menjador no arriben a tothom, perquè els que tenen prioritat segons la llei són els alumnes

que es recullen per transport escolar; nosaltres podem distribuir la resta quan aquests estan coberts. Això seria discutible perquè no sempre són

els que més ho necessiten. I els pagaments del menjador es retarden considerablement; et poden pagar l'agost el menjar de tot l'any".

N'hi ha que creuen que la seva limitació neix de la insuficiència o de la migradesa de pressupost que els impossibilita d'atendre-ho tot.

"Hi ha manca de personal, sempre es troben al despatx i constantment comuniquen. La imatge és negativa".

No és estrany aleshores que la població que hi acudeix jugui la picaresca de l'oportunisme perquè, quan els serveis socials es deixen manipular, és perillós; es resolen problemes puntuals sense avançar en el treball i amb manca de seriositat.

"Els que cobren la PIRMI es coneixen entre ells. Vivint idèntiques situacions, es reconforten: "¿Qué tal te va a tí tu asistente social? Yo estoy encantada con la mía, vale mucho".

D'altres pensen encara que l'àrea de serveis socials està funcionant només des d'una gestió burocràtico-administrativa i que es troben que no poden fer res més que el que permeten les institucions de les quals depenen. Darrera la burocràcia perden el sentit de la realitat.

El regidor de Serveis Socials abans estava a urbanisme inaugurant ponts i carreteres; la seva competència en el tema de la pobresa a Figueres és més que dubtosa.

"No saps mai si tot és culpa de la direcció política, perquè hi ha d'haver algú al davant que estiri el carro i que doni unes consignes; però potser els tècnics a vegades podrien fer també de més i de menys. Quan falta un disseny, és molt fàcil que un servei així es burocratitzi".

No poden ni tan sols dur a terme les coses que organitzen o els plans de treball que tan bé es proposen.

"Per a mi tots aquests estudis són interessants; la llàstima és que no s'aprofitin més".

Les problemàtiques més freqüents a serveis socials són un bon indicador de pobresa: dones soles amb nens petits al seu càrrec, vells sols amb problemàtiques físiques impeditos d'anar a comprar o sortir, situacions d'infants en risc, problemàtiques de risc de drogaaddicció, d'atur, d'alcoholisme i altres, absentisme escolar, situacions higièniques inadequades dels infants o llars en els que els pares no fan la funció que es pot esperar d'ells, casos de

separacions en els que els pares es rifen els seus fills perquè un dia el vol el pare i l'altre la mare.

A més les realitats particularment problemàtiques s'agreugen considerablement pel context. Demandes no provenint de la mateixa família afectada sinó d'altres institucions, famílies amb poc capital cultural que no ressenten la seva personal situació de risc, que si acudeixen als serveis és per la manca de diners per a poder menjar, que acudeixen a serveis socials perquè la resta de la família ha deixat d'ajudar-los ocasionant una situació crítica, llars en les que és freqüent el desarrelament amb forta presència d'immigrants que han sobreviscut amb treballs temporers sense cap mena de qualificació; manca d'estabilitat laboral agreujada notablement en moments de crisi.

"Com que Figueres és una ciutat petita, és fàcil seguir l'itinerari d'aquestes persones: ambulatori, càritas, hospital, direcció general de la infància, presó..."

Des dels mateixos serveis socials es té la impressió que la seva funció és desconeguda, tot i que s'ha començat a perdre el prejudici vergonyant d'anar a trobar el treballador social amb la consideració que recórrer al servei és propi de la població desvalguda.

"Es veritat que hi ha una part de la població de Figueres que viu amb moltes carències. La població que acudeix actualment a serveis socials no és tant el típic marginat de fa uns anys, sinó que es tracta de gent més normalitzada. De totes maneres ni la població en general ens coneix massa ni tampoc nosaltres ens hem preocupat de fer-nos conèixer".

La visió de l'administració local acaba essent la de gestionar l'escassetat de recursos amb un calaix que esdevé insuficient; s'acaba administrant la misèria.

A Figueres tot el que es refereix a l'atenció als serveis personals i socials és nul·la. Efectivament, no n'hi ha prou de dir que cap nen de Figueres es quedi sense plaça escolar o sense poder anar de colònies. Això no és dir res. No es tracta d'anar-se passant la pilota els uns als altres sense resoldre els problemes reals.

Qui pateix les conseqüències d'aquesta situació tan ambigua són els mateixos professionals de serveis socials: no hi ha casals d'avis, ni centres oberts per a infants, ni servei d'informació per la dona maltractada, ni servei de planificació familiar, ni centre d'acolliment per transeünts, etc.

"Sembla ésser que políticament no volen crear un lloc on puguin passar la nit els transeünts. Tenen por que es converteixi en una cosa assídua i, per altra banda, es necessitaria gent pel manteniment que el nostre ajuntament no deu estar disposat a pagar".

Des dels mateixos serveis socials hi ha la seguretat que s'ha buscat en els treballadors socials un boc expiatori i que el més fàcil és tractar-los d'incompetents carregant sobre les seves espatlles la responsabilitat de què les coses no funcionen com han de funcionar. De professionals cada vegada n'hi ha hagut més; però des d'altres àrees de l'ajuntament es pregunten què hi fa tanta gent.

"Estem una mica abandonats de la mà de Déu per part de tothom. Les escoles no omplen ni les formalitats d'un simple protocol. Que no pretenguin demanar el que no podem si ells no compleixen. Els polítics passen completament dels temes que afecten als serveis socials i ho deixen tot en mans del funcionari de torn. Hi ha poca sensibilització i a vegades surt a la premsa que no fem les coses prou bé després d'haver treballat durament en un determinat tema".

A Figueres es pot dir que no hi ha polítiques de prevenció ni d'intervenció que vagin més enllà de solucionar un problema concret i la col.laboració o lligam entre diverses institucions no està massa clara; ningú se sent compromès; només hi ha col.laboracions puntuals, no sistemàtiques.

Els serveis socials s'han convertit en una oficina que va resolent coses. Es la política aquesta de respondre al pidolaire: resoldre problemes puntuals com si es tractés d'una almoïna. A nivell d'administració falla alguna cosa i aleshores el problema no es tracta d'una manera profunda desestimant una acció continuada que consisteixi en donar elements per a què aquesta persona se'n surti per si mateixa.

"Es dona un ajut puntual que, de fet, no resol res. Hi ha quantitat de decrets d'alcaldia en serveis socials que es refereixen a una donació de diners per una persona que es troba en tal o tal altra situació".

En el fons, és la manera que no es vegi massa què passa perquè els problemes es perpetuen. El màxim que es fa és la política de la derivació.

Hi ha problemes que la policia municipal deriva a l'hospital pensant-se equivocadament que es tracta d'un problema de salut quan en realitat és un problema social. Es per exemple el cas del borratxo que es troba al carrer sense cap referència domiciliar.

"Sempre he dit que la policia municipal necessita un assistent social en plantilla; hi ha problemes que no arribem a resoldre per manca dels mecanismes que fan falta. Si trobem els serveis socials, hi recorrem i, quan intervenen, quedem al marge del tema".

Les derivacions d'una institució a una altra és una constant: és el cas dels menors transferits sistemàticament als Mossos d'Esquadra. Es el tema etern de com gestionar els serveis socials.

En aquesta qüestió de les derivacions, no es dubta en passar serveis a unes empreses privades que la Generalitat contracta; per exemple, els mòduls o blocs ocupacional i formatiu quan s'ha concedit una PIRMI. I el mateix passa amb l'atenció domiciliària que està en mans de l'ICASS (que recentment ha traspasat als serveis de base als ajuntaments amb un lleuger increment de la subvenció. Tot i que és bo que aquest servei estigui prop de la realitat, amb les mateixes treballadores familiars s'haurà d'abastar molta més atenció).

"Entrar en aquest terreny amb serveis de l'empresa privada és un gest senzillament perillós".

S'explica el cas d'algú que necessitava escolaritzar menors de tres anys i, no havent-hi lloc a la llar municipal, se'ls hi ha pagat una guarderia privada.

Tot és un tema de prioritats i d'intervenció en problemes reals. S'ha manifestat la impressió que s'està ajudant a persones sense una necessitat comprovada o que s'estan fent campanyes per problemàtiques llunyanes mentre la persona realment necessitada que està al costat passa desapercebuda.

Tot plegat repercuteix en el mateix treball social i s'entra en el cercle viciós de què no s'ha de fer res perquè, sense una tradició, s'està condemnat al fracàs. Si alguna cosa s'intenta, és perquè casualment i afortunadament es disposa d'un centre social en una determinada zona que permet la dinamització de la tercera edat o la intervenció sobre determinats col·lectius. Fora d'aquesta hipòtesi, es cau en el treball individualitzat oblidant generalment el treball comunitari.

"Jo no ho puc fer tot en un horari que va de vuit a tres. Si es vol fer bé, s'hauria de contractar una altra persona. El treball individualitzat és el que més es fa i he arribat a la conclusió que, havent-

hi tantes barreres per a poder treballar bé i amb la limitació de temps que tenim, el més gratificant acaba essent l'activitat individualitzada. A nivell personal estic en aquest punt. Així és com transcorre el treball nostre d'atenció primària".

Una darrera apreciació és que la intervenció en serveis socials no s'ha de deixar endur per la idea del respecte de la voluntat de cadascú; segons aquesta postura, si la persona no vol, no s'ha de fer res. Aquesta és una manera de defugir dels problemes i es caure en una perillosa desídia.

Davant les problemàtiques que planteja la marginació i la pobresa a Figueres, tot professional en serveis socials té una mena d'obligació de comprometre's, altrament hi ha el risc de caure en l'ambigüitat. Si es vol sortir del bloqueig, cal afrontar els problemes de cara; no n'hi ha prou d'anar fent diagnòstics ambigus que no porten a gaire res i que només fan que anar allargant els problemes reals.

IV. CONCLUSIO: REFLEXIO FINAL

Davant la triple panoràmica que hem contemplat -la dels indicadors de pobresa, la de les àrees urbanes segregades i la de l'aprofundiment de les situacions de mancances que es manifesten a Figueres-, què es pot suggerir a una institució com càritas en el camp de la intervenció en aquest món de la pobresa i de la marginació? Se'ns acudeixen algunes reflexions que poden ésser útils i generalitzables a altres contextes del bisbat amb el benentès que no és el paper del sociòleg dir com les coses han d'ésser, sinó com són en realitat.

La primera es refereix a la mateixa representació social de la pobresa. Un consell per a una bona intervenció en el camp dels pobres és el de no fer cas del crit d'alerta que neix de la reacció social. Cal moure's bàsicament per la "llei de la desconfiança": no tot el que provoca alarma social és indicatiu d'un espai on es fa absolutament necessària una intervenció.

Aquesta "llei de la desconfiança" és la que ens ha de portar a no fixar la nostra mirada en l'anomenada pobresa gitana, ni a veure dimonis en determinades àrees urbanes en les que la veu popular hi vol veure el que no hi ha. Està massa clar que la mirada tradicionalment i ancestralment estereotipada del que la gent diu, no es correspon necessàriament en àmbits de carències necessitades d'una intervenció immediata o de l'ocupació de recursos humans i pedagògics. Podríem desviar l'atenció dels problemes reals que demanen a crits una presència de reforços amb la finalitat que la gent pugui sortir del pou sense fons de la pobresa i la marginació.

No és un mal consell l'adopció d'aquesta desconfiança, tot i que pugui semblar una manca de sensibilització respecte a allò que pot destorbar greument la convivència social. La pobresa no es mesura en funció de la ferida provocada en la nostra sensibilitat impressionable; hem pogut veure com es dona a Figueres una pobresa desconeguda i anònima, que no fereix a ningú i que passa desapercibuda públicament i que, en canvi, és aquí, hi està present i demana a crits una decidida intervenció social per part de qui sigui.

Una segona reflexió insistiria en el fet que la intervenció en el món dels pobres està renyida amb la llei de la facilitat; com hem vist, es pot caure fàcilment en el clientelisme i en la cronificació sistemàtica de les situacions de mancances. No es tracta de respondre fidelment a tota aquella persona o família que truca a la porta en demanda de qualsevol cosa, sinó que el que cal fer és aproximar-nos a la realitat del demandant; d'una banda, per a comprendre el sentit i la raó de la seva demanda explícita i, per l'altra, intentar d'anar més enllà amb l'objectiu de descobrir i atendre adequadament aquelles necessitats no explicitades i

desconegudes que suposen una limitació a la pròpia qualitat de vida.

La pobresa avui, ja ho hem vist, està més lligada a situacions culturals que no pas a paràmetres de tipus econòmic. Es bàsicament l'absència de recursos intel·lectuals, formatius i professionals que impossibilita afrontar directament la pròpia realitat quotidiana en un món social en què l'èxit s'aconsegueix més amb el tenir que el ser. Des d'aleshores, la pobresa avui radica més en les carències d'identitat personal que en la possessió de béns. El tenir o no tenir pot ésser un fet conjuntural; el ser o no és un fet permanent que compromet i bloqueja seriosament les possibilitats d'aquella persona.

Quan aquesta pobresa d'identitat personal neix de la incompatibilitat entre cultures (és el cas dels gitanos i, sobretot, de les minories estrangeres de les darreres onades migratòries) condicionada ja des de la mateixa comunicació, la situació de pobresa pren una seriosa cronicitat que bloqueja, no solament la qualitat de vida, sinó el poder sortir per un mateix de la situació de minusvalia social. Estem una mica en un carreró sense sortida.

Es amb aquests condicionants que ens sembla que la intervenció sobre la pobresa no és tant la d'obrir la guixeta esperant la demanda que s'expressa des de l'altra cantó en un treball individual que intenta resoldre problemes puntuals.

El treball individualitzat, d'una banda pot comportar importants satisfaccions personals als treballadors socials i, de l'altra és incapaç de dinamitzar la vida col·lectiva sense arribar a les causes profundes que expliquen els paràmetres en els que s'emmarca el que ha provocat la situació que impulsa a fer una demanda.

El treball individualitzat l'únic que pot satisfer és la pròpia consciència (social o política, segons el cas) amb la corresponent tranquil·litat de què alguna cosa s'està fent. Cal anar més enllà i trencar el tòpic de què el treballador social només té la funció de contenció d'una problemàtica que, si vol ésser atesa, distreu de les grans decisions que en definitiva demanen temps i dedicació. Es per això que cal donar un sentit i un protagonisme real als qui en un àmbit o altre intervenen en el món de la pobresa: l'escola, el treball social, la policia local, la planificació familiar, l'educació d'adults i, indirectament, la política urbanística, les instàncies d'ensenyament, la preocupació pel reciclatge i la formació dels professionals que intervenen en aquest món de la pobresa des de perspectives laboralment diferenciades i pròpies.

Una tercera reflexió és la que sembla aconsellar la necessitat d'ajuntar esforços a l'hora de fer un treball seriós sobre la pobresa a Figueres. Si no es vol caure obstinadament en l'anar fent, cal una coordinació de totes les entitats (Càritas, Creu

Roja, Serveis Socials Municipals, Equip Psicopedagògic Municipal, equips de mestres, associacions de veïns, col·lectius organitzats, etc.) que amb una sensibilitat indiscutible s'interessen pel problema de la pobresa a la ciutat.

No es tracta solament de l'economia de recursos, com han suggerit molts dels nostres informants, sinó que cal fer un treball eficaç capaç de dinamitzar els espais col·lectius que són una font de situacions conflictives i d'enfonsament en l'opressió de les pròpies carències. I per això fer cal trencar els "regnes de Taifes" de cadascuna de les instàncies que intenten arribar a uns objectius malauradament limitats.

La iniciativa d'aquesta necessària i indispensable coordinació hauria d'ésser assumida pel Departament de Benestar Social de l'ajuntament de Figueres; no amb l'ànim de fiscalitzar i controlar cadascuna de les intervencions de les diverses instàncies, sinó amb l'objectiu únic de constituir una tribuna de reflexió i d'acció entorn de la pobresa real de la ciutat ajuntant esforços de professionals i voluntaris per tal d'intervenir obertament en els espais on la descoberta faci veure'n la necessitat d'ésser-hi present.

Objectius complementaris d'aquesta coordinació serien, d'una banda, la de fer campanyes planificades pel reclutament de voluntariat i, de l'altra, la d'invertir recursos en la formació i l'adequació tant dels professionals com del voluntaris per a la tasca que s'hagi d'emprendre. Es per aquí que es podria resoldre, per exemple, el gravíssim problema de l'atenció ben feta als transeünts.

Si aquesta coordinació es perd amb burocratismes o en mirar-se únicament els problemes des de la barrera donant continuïtat a una labor puntual i individualitzada, val més no intentar-ho; ja estan bé les coses com estan.

La darrera reflexió ens condueix a constatar els importants espais de pobresa real entorn dels quals es fa difícil, per no dir impossible, suggerir una possible intervenció de Càritas. Ens referim a situacions estructurals plantejades per l'urbanisme, per l'habitable, per la manca de dinàmica de la vida associativa, per la dificultat d'accedir a una formació sistemàtica i programada d'un voluntariat preparat, pels tics perversos de l'administració pública local, per l'atenció col·lectiva de la població transeünt, per la manca de coordinació entre les diverses entitats que intervenen en el món de la pobresa, per l'excessiva concentració i homogeneïtzació de la població escolar ètnicament diferenciada en determinats centres d'ensenyament, per la pobresa segura i persistent d'algunes àrees urbanes de Figueres i, sobretot, de la que hem anomenat "la Figueres difusa"... Hom té la impressió que tot el que sigui pobresa estructural s'escapa a la possible intervenció de Càritas.

Finalment, què es pot suggerir a la càrites interparroquial de Figueres que sigui extrapolable a d'altres equips de càrites parroquials o interparroquials del bisbat de Girona?

Davant del fracàs evident i dels vicis annexes que comporta l'atenció individualitzada tal com hem pogut veure en l'anàlisi de la realitat figuerenca, ja tenim una primera lliçó: la necessitat i urgència d'enquadrament en l'esforç d'aproximació que es porti a terme en el terreny de la pobresa. Ja que no és pensable que Càritas assumeixi el protagonisme d'aquella coordinació, sí que és pensable la interrelació constant de Càritas amb qualsevol entitat o grup que permeti potenciar i fer més eficaç l'esforç que s'està duent des de Càritas.

Donat que Càritas -com la Creu Roja i com altres institucions figuerenques- per la pròpia limitació de recursos ha de comptar absolutament amb un voluntariat social disponible i preparat, caldria treballar seriosament en l'increment i la formació d'aquest personal voluntari que permeti dur a terme projectes silenciosos i eficients que, sense haver generat alarma social i sense tenir una visibilitat pública clamorosa, rebaixen considerablement la qualitat de vida de les persones.

Pensem en l'atenció i la cura domiciliar de les persones grans, dels invàlids necessitats de companyia i, a vegades, de formació, del coneixement i avaluació sobre el terreny de les situacions familiars que s'anuncien com a conflictives, del conreu i contacte amb persones que es troben a la presó, etc. No és pas poc el camp d'intervenció possible en un món de carències amagat i desconegut.

Per damunt de tot, els equips de Càritas han d'estar oberts a tota aquella intervenció social que, encara que sigui desconeguda i més o menys invisible, demana a crits una presència humanitària prescindint de qualsevol component ideològic.

Potser el primer pas és el d'una reflexió madura i en equip de tot el que hi ha en aquests papers.